

Coperta colecției: ESTEKA TAKACS

†-36-0128-4

JEAN PALOU

VRĂJITORIA

Traducere de
OFEUA SCRECIU

EDITURA DE VEST
Timișoara, 1992

(g) JEAN PALOU, *La sorcellerie*, 2^e edition
Presses Uni verși taires de France, Paris, 1985
© — 1992, EDITURA DE VEST
Piața Sfintul Gheorghe, nr. 1
Timișoara ROMÂNIA

Redactor: IOSIF ÎOVĂNESCU
Tehnoredactor: EMIJL GRAMA

Bun de tipar: 16.04.1992.
Apărut: 1992. Coli tipar:
4,625.

Tiparul executat sub comanda nr. 306/1991,
la ÎMPRIMERIA DE VEST, ORADEA, str.
Mareșal Ion Antonescu, nr. 105. România

INTRODUCERE

Vrăjitoria, diferită de. Magie prin aceea că nu este o știință, fapt pentru care nu afectează decât mentalitățile primitive, a fost unul dintre flagelurile secolelor trecute. Originile ei se pierd în negura antichității. Tripla Bombo evocată de vrăjitoarele din Tesalia se alătură zînelor adorate de tărăncile hărăuite ale Marelui Secol. Vrăjitoria este o implorare constantă, în Lumea occidentală, a supraviețuirii zeilor Păgânismului. Ea este și un protest consecvent împotriva religiilor dominante: Catolicismul sau Religia Reformată. Și în zilele noastre există încă la popoarele primitive, pe față sau în mod clandestin, alături de religiile exportate de Occident. Dar ea înseamnă mai mult decât atât! Și vrem să susținem în această carte, prin multiple exemple, o teză care, după știința noastră, n-a mai fost încă susținută: *Vrăjitoria este fiică a Mizeriei. Ea este speranța celor revoltați. Este fructul, blestemat de către Biserici și Putere, al Revoltei*, întotdeauna Vrăjitoria izbucnește în țări măcinate de războaie civile sau de conflicte cu alte state, de catastrofe naturale, în care spaimetele seculare, născute în vre-

muri strážvechi
m orav

2

PARTEA-1HTII

VRĂJITORIA

CAPITOLUL ÎNTÎI

APARIȚIA VRĂJITORIEI

Vrăjitorie și Magie — în primul rînd trebuie să facem deosebirea între noțiunile de Magie și de Vrăjitorie. Magia este arta de a comanda forțelor Răului. Vrăjitoria este aceea de a încerca să stăpînești aceleași forțe. Magicianul este un inițiat în marile mistere; Vrăjitorul nu cunoaște decît micile mistere. Magicianul este un Maestru. Vrăjitorul este un ucenic ce dezlănțuie adesea — după cum se știe — forțe pe care le cunoaște prea puțin și pe care apoi nu le mai poate stăpîni. Vorbim de o reală cunoaștere a formulelor, în cazul primului, de vulgarizare, în cazul celui de-al doilea. Chiar mai mult decît atît. Incepînd cu evul mediu, Magicianul devine citadin; Vrăjitorul este un sătean. Magicianul

;# -

este adesea dublat de un adept al unei noi erezii. Vrajitorul, prin practicile lui, continuă tradiția vechilor religii dispărute: cultele druidice sau păgâne. Magicianul este într-un fel un om de știință. Vrajitorul este un fel de întârziat social. Magicianul nu-și risca — în ochii credincioșilor — decât propriul suflet, căci este protejatul celor puternici, la curtea cărora trăiește și care ÎL consultă. Vrajitorul își mișcă sufletul și viața, fiindcă nu este decât un țaran asupra căruia se adună urile și geloziile fraților săi întru mizerie. În secolul al XVII-lea, în Nonnandia, țărani vor face o interesantă deosebire între „Mare” și „Mic Vrajitor”, primul termen desemnându-l pe Magician, iar al doilea pe păstorul locuitor și descântător. Este evident că în mentalitatea țărănească termenul de Magician nu a fost niciodată întrebuițat în sensul său deplin.

Originile Vrajitoriei. Textele antice vorbesc mai ales despre Magicieni. Or, ele nu citează decât fapte și gesturi ale oamenilor din orașe. În 589 apare pentru prima oară termenul de „Vrajitor”. El se referă la cei de la țară. Se pare că Vrajitoria are două origini. Una este transmiterea prin tradiții orale a vechilor religii antice, care rîu au făcut decât să se încline în fața răspîndirii Creștinismului și pe care acesta nu le-a înlăturat niciodată în întregime. Astfel, pe lângă religia dominantă, celebrată în plină zi, se menține de-a lungul secolelor un cult nocturn al divinităților învinse. Este vorba aici de o revoltă religioasă. Locurile de întâlnire ale vrajitorilor, vom vedea mai departe, se găsesc întotdeauna lângă mo-

numente megalitice sau ruine romane. Diavolul și acoliții lui i-au înlocuit pe Fauni și Satiri. Chiar zilele Sabatului sînt adesea miercuri (Mercur) și Vineri (Venus). Doamna Maurice Garcon a semnalat pe bună dreptate că un anumit număr de sabbaturi evocau așa-numitele „*ludi compitales*”; altele aminteau Bachanalele. Și cultul falie închinat Marelui Țap Negru nu înseamnă oare reînvierea Priapeelor? Credem că acestea nu reprezentau nu mai o continuare a unei tradiții păgîne — mai ales o dată cu trecerea timpului — ci o contrafacere derizorie a liturghiei catolice, suprema și inconștienta ironie a sectanților religiilor dispărute în fața religiei dominante. În același timp, era vorba de o revoltă socială. Sabatul este o parodie a Catolicismului și o invocare a zeilor dispăruți. El este și o caricatură a obiceiurilor sociale (de exemplu, ritualul omagiului) și un apel la forțele Răului pentru a găsi în sfîrșit fericirea pe Pămînt.

Postulatul lui Michelet: Vrăjitor sau Vrăjitoare? Magician sau Vrăjitoare? — „Pentru fiecare vrăjitor, există zece mii de vrăjitoare”, scria Jules Michelet. Faptul este exact și se explică prin cel puțin două motive. Unul este biologic și face ca femeia să fie mai sensibilă la diversele «influențe». „Femeia rănită de douăsprezece ori”, spunea același Michelet. Vă îndemnăm să reflectați la importanța Vrăjitoriei sexuale care întrebunțează adesea printre ingredientele ei sîngele menstrual sau placenta și veți vedea afirmîndu-se rolul femeii, pe care tradițiile iudaice o numesc impură și pe care teologii, gîndindu-se la

Eva, o considerau ca pe o unealtă a Diavolului. Cel de-al doilea motiv este că în familiile țărănești femeia; este infinit mai nefericită decât bărbatul. "Oboșită de nașteri, ea îndeplinește toate muncile grele, este adesea brutalizată și, în viitoarea războaielor, ea este cea asupra căreia se-abat soldații, în mod implacabil. E firesc să-i înțelegem neliniștile, necazurile, dramele și sexualitatea fremătîndă. Ea se va dărui Diavolului cu mult mai multă ușurință decât bărbatul, fiindcă este mai sensibilă și mai nefericită. Tulburările biologice vor duce la o delirantă dedare la toate extravagantele imaginației, și tortura va învinge mai repede corpul e^ decât pe cel al bărbatului. Focul va veni, în fine, să o elibereze de toate durerile pe care le-a îndurat. Există puține femei Magician, căci știința este rezervată bărbaților.

Preoteasă a unei religii dispărute¹, preschimbătoare de destine, descîntătoare, deci criminală, vrăjitoarea este victima superstițiilor ei religioase, a aversiunilor ei sociale și disperărilor ei revoltate. Trebuie să notăm că vrăjitorul nu este adesea decât tovarășul de vată al vrăjitoarei, denunțat de ea înaintea judecătorilor și călăilor ei, fără-ndeială din

¹ *Vrăjitoare, fiică de Druidă*,. expresie pe care răposatul marchiz de Villaines, fost castelan și primar la Sainte-Sever-sur-Indre, timp îndelungat, a auzit-o întrebuițată pentru a numi o femeie, de pe vremea cînd era copil, ce locuia într-o casă din colțul podului Tracat, în partea de jos a orașului Sainte-Severe. Expresie care l-a frapat. Domnul de Villaines a folosit această expresie în timpul unei discuții în casa sa din Paris, în 1959, la care am participat eu și soțul meu Jean Palou. Ea dezvăluie transmiterea reziduului a' trecerii de la vocabula de Druidă la cea de Vrăjitoare, și asta se întîmplă încă în a doua jumătate a seco-

ranchiună, ciudă, sau chiar iubire, din dorința nebună de a muri împreună pe același rug. Nu există nici o figură remarcabilă de vrăjitor în Istoria Vrăjitoriei, ci doar mari Vrăjitoare! Motivul este, poate, și că acela care merge la vrăjitor își mărturisește mult mai ușor dorințele, necazurile sau rușinea unei femei decât unui bărbat. În secolul al XVII-lea cumătră Voisin are incomparabil mai mulți clienți decât confratele său, păstorul-vrăjitor normand Lesage, sau decât Părintele tainelor, Gabriel Girard, care era totuși preot de felul lui și obișnuit cu confesiunile.

Vrăjitoarea' este receptacolul viu al tuturor păcatelor, al tuturor revoltelor. Cît de bine îi putem înțelege pe călugării căști care au condamnat-o, jigniți de goliciunea ei, în care vedeau însemnul stăpînului ei, Diavolul, și pe acei judecători laici lipsiți de milă pentru slujitoarea nesupusă Legilor lor! ...

Vrăjitoria in mediul rural — Charles Lancelin, în importanta sa lucrare: *Vrăjitoria în mediul rural* (Paris, s.d., Durville), scrie: „Prin însăși esența ei, Vrăjitoria, a cărei bază naturală este formată de ignoranță, nu se poate răspîndi decât într-un mediu

lului XX, în plin ținut al celților biturigi, unde se găsesc încă atîtea toponime celtice.

Țăranii care veneau la târgul de la Sainte-Severe, în aceeași perioadă (fapt confirmat de mai multe ori de însuși marchizul de Villaines, căruia i-am pus aceeași întrebare), în timp ce treceau cu vitele prin fața acelei case, își făceau cu mîna semnul „ferească-mă” (prin întinderea arătătorului și inelarului) spunînd: „Vrăjitoare, mă tem de tine”. CP.

Charles Lancelin, *La Sorcellerie des Campagnes* (n.t.).

fără prea multă învățătură, adică la țară . . . - Nu în orașe se întâlnește adevăratul vrăjitor,-ci la sat..." (pp. 48—49). Vrăjitoria este, ca să spunem așa, fie ereditară, posedarea pretinselor puteri trecând din generație în generație,- fie rezultatul unei inițieri de către un alt vrăjitor sau prin cărți secrete: cărțile de farmece. În primul caz este vorba de Vrăjitoria operatorie, care uneori poate fi efectivă, în al doilea, despre Vrăjitoria ceremonială, a cărei eficacitate este adesea virtuală.

Un ritual bine cunoscut al Vrăjitoriei primitive se numește „păzitorii" (*les gardes*, »în text, n.i), adică ritualurile de apărare împotriva lupilor (nu trebuie să uităm că aproape pînă în zilele noastre lupul, an-imal feroce, a fost unul dintre flagelurile satelor). Iată două astfel de ritualuri extrase din *Cartea de farmece a Papei Honorius*. Prima invocație se -înrudește cu magia albă și este extrem de cunoscută: „Animale cu lînă, vă iau sub oblăduirea mea în numele Domnului și al Sfinției Sale Fecioara Măria. Îl rog pe Dumnezeu să primească jertfa ce i-o aduc și să mă ajute. Te rog să dezlegi orice farmece sau descîntece ce-ar cădea asupra turmei mele de oi, pe care am adus-o aici, în fața lui Dumnezeu, și care este în grija mea. În numele Tatălui, al Fiului, al Sfințului Duh și al 'Sfințului Jean-Baptiste și Sfințului Abraham". A doua invocație ține de magia neagră: „Astariu, Astaro ce ești Bahol, îți încredințez turma să mi-o păzești; ca plată îți voi da o oaie albă sau neagră, cum îmi va fi voia. Te implor, Satan, să-mi păzești turma oriunde s-ar afla". Să nu uităm că foarte adesea vrăjitorul este și păstor. El se folosește de „forțe", adică de farmece, împotriva

turmelor dușmanilor lui. Uneori el este vraci, dar asta nu ne preocupă acum. Adesea vrăjitorul, se poate transforma în vîrcolac. Este o practică, cunoscută în toate timpurile și pe toate latitudinile. În Franța, lumea credea în ea pînă în preajma domniei lui Ludovic al XIV-lea. Michelet, apoi Bogue (*Discours des Sorders*) au istorisit povestea unui senior din regiunea Auvergne, care, fiind atacat de un lup, i-a tăiat laba și a pus-o în buzunar. Mare-i fu mirarea cînd își găsi soția cu brațul pansat în cîrpe sîngerînde. Bineînțeles că a scos din buzunar laba de lup și în locul ei a găsit mîna propriei sale soții. N-am mai termina dacă ne-am apuca să facem lista tuturor puterilor sau a acelor haruri cu care îi înzestreză pe vrăjitori naivitatea populară.

Cum poate fi recunoscut un vrăjitor de către un „profan”? Semnele distinctive se deosebesc de la țară la țară și chiar de la regiune la regiune. Un însemn fizic (ochi roșii și umezi, pete de vin, priviri tulburi) este adesea unul dintre criteriile cele mai des întrebuițate. «În ceea ce privește vîrsta, vrăjitorii și vrăjitoarele sînt în general oameni maturi, chiar bătrîni. Mai interesant este să precizăm categoriile sociale cărora le aparțin adepții Vrăjitoriei. În fruntea listei figurează păstorii (mai ales în Normandia), apoi fierarii ce lucrează printre flăcările forjei, care pentru oamenii simpli amintește infernul, croitorii (în special în Bretania) adesea infirmi și din această cauză acuzați de vrăjitorie, pantofarii, din aceleași motive, fabricanții de frînghii, deoarece făceau „cravate de cîneapă” pentru spînzurători, tăietorii de lemne ce trăiesc în pădurea misterioasă, negustorii ambulanzii, deoarece cunosc un mare număr de țî-

nuturi, vînătorii de cîrțițe, pentru secretele numai de ei știute, legate de exterminarea animalelor dăunătoare. O categorie socială frecvent acuzată de vrăjitorie odinioară este cea a foștilor seminariști care, din diverse motive, s-au întors acasă înainte de hironomisire. Înclinația spre rău a omului din popor vede în absența vocației lor religioase un semn al Diavolului. Vrăjitoare sînt moașele, infirmierele și cele care veghează morții.

Țăranul, căruia secretele nu i-au fost transmise din tată-n fiu, încearcă să se inițieze cercetînd cu atenție cărțile de farmece care îi vor permite să semneze un pact cu Diavolul și să dobîndească toate puterile Vrăjitoriei. În secolul al XVII-lea, cele două principale cărți de farmece sînt: *Clavicula lui Solomon* și *Cartea de vrăji a Papei Honorius*. O culegere de incantații purta deja numele primei lucrări, pe vremea lui Vespasian. Această carte, menționată în secolul al XI-lea de către grecul Mihalis Psellus, a ajuns fără-ndoială din Bizanț în Occident în secolul al XIII-lea și este modificată de Papa Honorius al II-lea, asigurîndu-se tradiția legendară. Cărțile de farmece din secolul al XVII-lea nu sînt deci decît copiile celor două redactări primitive. Găsim în ele „o enumerare a calităților cerute celui care oficiază și ajutoarelor lui... o descriere a hainelor și încălțămîntei necesare, a cuțitului, a acului sau daltei, a inelului, a scepтрului, a focului, a apei sfințite, a luminilor, a parfumurilor, a pergamentului nescris și a penei, a cernelii și a sîngelui pentru scris, a tuturor instrumentelor indispensabile ofierii, căci chemarea unui demon nu este deloc atît de simplă pe cît o cred unii amatori curioși și leneși" (Grillot

de Givry). Cartea de farmece oferă și diferitele cercuri, proprii operațiilor magice (stele în cinci colturi). De la 1820 la 1850, negustorii ambulanti au răspândit prin sate un anumit număr de mici volume de vrăjitorie practică; mai mult sau mai puțin extrase din cărțile vechi. E vorba mai ales de *Dragonul Roșu sau arta de a stăpîni spiritele cerești, aeriene, terestre și din infern* și de *Marele și Micul Albert*. Avem de-a face în aceste cazuri cu o vrăjitorie de joasă speță și putem citi acolo ineptii de genul: „Cum să faci fetele să danseze fără cămașă”, „Cum să răstorni o căruță cu fin”. *Micul Dragon Roșu*, copie modernă a *Claviculelor*, conține metoda de chemare și de încheiere a pactului cu Diavolul: „împărate Lucifer, stăpîn al tuturor spiritelor răzvrătite, te rog să mă ajuți, în chemarea pe care i-o adresez marelui tău ministru, *Lucifug Rafacal*, pentru că vreau să fac un pact cu el; te mai rog, prințe Belze-but, să mă ocrotești în acțiunea mea. O, conte As-tarot! fii alături de mine și fă ca, în noaptea asta, marele Lucifer să mi se arate, cu chip de om, fără miros neplăcut, și să-mi dea, după încheierea pactului pe care i-l voi propune, toate bogățiile ce-i cer. O, mare Lucifug! te rog să-ți părăsești lăcașul, ori-unde-n lume te-ai afla, și să vii să-mi vorbești, dacă nu, te voi sili prin forța puternicelor cuvinte ale mării Clavicule a lui Solomon, de care el se folosea ca să silească spiritele răzvrătite să-i primească, învoiala: așa că, să te arăți numaidecît sau, te voi chinui mereu prin puternicele cuvinte ale Claviculei”. Este curios să constatăi folosirea respectuoasă a vechilor titluri de noblețe acordate Demonului concomitent cu amenințarea, cu tortura, dacă nu se va supune

7*

chemării vrăjitorului. Aceleași formule amenințătoare se regăsesc și în vrăjitoria orientală. Răspunsul Demonului este următorul, tot conform cărții de [armece: „Nu pot să mă supun chemării tale, *decît dacă mi te dai mie după douăzeci de ani*, ca să fac ce vreau cu corpul și sufletul tău". Atunci îi veți arunca pactul, scris cu propria dumneavoastră mînă, pe o bucată mică de pergament neîntrebuințat, conștînd în puținele cuvinte care urmează, și semnate cu propriul dumneavoastră sînge:

Pact

„Promit Marelui Lucifug să îl răsplătesc peste douăzeci de ani pentru tot ce îmi va da. Drept pentru care am semnat.”

Vrăjitorul se lepăda și de Dumnezeu, și de Fecioară, și de Sfinți. Ne-a parvenit doar un singur pact scris. Este cel semnat de Urbain Grandier la Loudun în secolul al XVII-lea (Biblioteca Națională; Fond francez, ms. 7619, p. 126).

Sensibilitatea populară reproșă vrăjitorilor și vrăjitoarelor un mare număr de rele, pe care Jean Bodin ni le precizează în a sa *Demonomanie* (secolul al XVI-lea): crima de lezmajestate divină, blestemul, închinarea diavolului, promisiunea de a-i încredința copiii născuți deja sau care se vor naște, sacrificarea în cinstea diavolului a acestor copii consacrați lui încă din pîntecul mamei, jurămîntul de răspîndire a lui Satan, jurămînt făcut în numele diavolului și spre gloria lui, incestul, omuciderea pentru a procura astfel carne și organe umane necesare preparării de farmece, antropofagia în zilele de sabat, folosirea

otrăvurilor și a băuturilor vrăjite, farmecele făcute vitelor, pământului sau recoltelor pentru a deveni sterile, contactul sexual cu demonii (această ultimă crimă pune problema delicată a existenței diavolului mascul și femelă pe care, începînd cu Sfîntul Toma de Aquino, toți teologii și demonologii au recunoscut-o ca fiind reală).

Cel ce studiază Vrăjitoria este frapat de perpetuarea faptelor reproșate adeptilor ei și răspîndirea flagelului în toate țările, atît europene, cît și extra-europene. Ceea ce uimește este acumularea atîtor inepții debitate nu numai de un mare număr de ființe primitive, ci și de către personaje sus-puse: judecători atît laici, cît și ecleziaști. Gravitatea pedepselor abătute asupra vrăjitorilor de-a lungul timpului te îngrozește. Rămîi năuc în fața unor asemenea condamnări ce pedepsesc necruțător greșeli ale simțurilor sau ale gîndirii. Îți pui inevitabil întrebarea: ce i-a împins spre asemenea aberații pe atîtea femei și atîția bărbați? Nebunia nu poate fi singura cauză, și nici perpetuarea unui cult abolit. Atunci nu-ți rămîne decît să consideri Vrăjitoria ca fiind expresia mentală a unui anumit aspect social și care nu e altul decît Mizeria generatoare de suferințe, de disperări. Omul, obosit de-atîta rusă în zadar către Cej, se adresează Infernului. Lucrul acesta nu se putea produce decît în vremuri de puternică manifestare a credinței și de dezordini economice, în acest sens, secolul al XVI-lea oferă poate cel mai puternic exemplu. Tocmai acest aspect, al Vrăjitoriei considerată ca fenomen sociologic, îl vom examina în continuare.

MIZERIE ȘI VRĂJITORIE

Din nenumăratele cazuri de Vrăjitorie, începînd cu evul mediu și pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea se desprinde o constantă. Epidemiile de Vrăjitorie au apărut ori de cîte ori într-o anumită țară s-a declanșat crize economice sau sociale. A urmat reprimarea atroce, agravînd mizeria. În acest sens, am putea cita sute de exemple care marchează puternic legătura dintre evenimentele politice (războaie civile ori invazii inamice) sau economice (ciume, epidemii printre animale, foamete etc.) și fenomenele de Vrăjitorie. Se pare că doar Michelet a presimțit acest lucru în ciudata sa lucrare *Vrăjitoarea*, dar nu l-a dezvoltat, epoca lui fiind prea puțin interesată de istoria economică și socială. În evul mediu, misterioasa Cruciadă a Ciobănașilor este un amestec de Jacq'uerie și Vrăjitorie ce* i-a condus, din partea centrală a Franței spre Bourges, pe miile de

copii și tineri. împreună cu răsculații au murit și trei vrăjitori din Berry. Ciurma Neagră din 1348 aduce un val de vrăjitorie în regiunea Haute-Provence, mai ales în ținutul Queyras, unde Sabbatul se celebrează pe platoul de la Pra-Patris. Satul Arvieux dobândește o asemenea faimă în ale Vrăjitoriei, că se împarte în două clanuri (existente și azi): Renom și la Belle, acesta din urmă fiind cel al Vrăjitorilor. Trebuie să notăm aici că toate vrăjitoarele queyrazine poartă prenumele de Margareta. În Flandra, în secolul al XV-lea, remarcăm Prigonirea din Arras, declanșată într-o perioadă de incertitudini politice, care a făcut sute de victime, prostituate, negustori, menestrelți, bărbați și femei de condiție modestă sau mijlocie. Magistrul Jehan de Taincture din Tournai nu se înșală asupra acestui fapt; el îi asociază pe vrăjitori și vrăjitoare cu răzvrățiții sociali în cadrul mării sale predici din 1460 (cf. Cap. IV, Partea a doua, Vrăjitoria în evul mediu). Iar Arras, prigoana se va opri din ordinul ducelui de Burgundia, Filip cel Bun, preocupat să salveze interesele economice ale regiunii (nimeni nu mai îndrăzne să acorde credit unor persoane care, de la o zi la alta, puteau fi aruncate în închisoare sau urcate pe rug; creditul era pe cale de dispariție). Urmăririle încetară mai ales atunci când au început să fie acuzați oameni importanți sau sus-puși, nobili, consilieri municipali sau chiar acel mare negustor de lemne pe care procedura îl califică drept „mîncător de săraci”. Războaiele religioase deschid, în secolul al XVI-lea, o epocă teribilă de procese împotriva Vrăjitoriei în întreaga Europă, mai ales în Germania și

în Franța. Lorena este o regiune foarte afectată de lucrul acesta între 1580 și 1633, ultima dată corespunzând începutului Războiului de Treizeci de Ani și invaziei franceze în ducatul Lorena. În Normandia, Jacqueria din 1639, numită a Desculților, datorită poreclei conducătorului ei, numit Ioah cel Descult¹, este însoțită de un val de urmăriri pentru vrăjitorie, îndreptat în special împotriva păstorilor, deoarece, datorită meseriei lor, se deplasau mereu și deci erau purtători de mesaje, de zvonuri, de idei subversive (tribunalul seniorial din Londinieres). Aceștia erau numiți „micii vrăjitori” (termenul a fost deja întrebuințat la Arras), fiindcă nu se duceau decât la micile sabbaturi, la care Diavolul nu era prezent. Răscoala din regiunea Boulonnais (1661) condusă de un anume Lustucru (cauzată de foamete, ea a dat naștere, printre altele, unui cântec popular infantil foarte cunoscut, ecou al foamei), va avea urmări curioase în regiunea Colentin (Afacerea Meautis, 1661—1672) unde acuzații folosesc ca declarație de război, în adunările sabbatice nocturne, numele lui Lustucru, faimosul șef al săracilor răsculați. În 1628, regiunea Comte este răvășită de războinici brutali și puși pe jaf; se instaurează sărăcia, și țăranii, pradă înfometării, rătăcesc în bande din sat în sat. De la 1628 la 1630, procesele vor reprima un val de Vrăjitorie. De asemenea în ținutul mănăstiresc Luxeuil, răspîndirea Vrăjitoriei corespunde, ca și în secolul al XVI-lea, victoriei politice a seniorilor-abați asupra burgheziei și agravării iobăgiei „deosebit de aspră: cea mai grea din câte s-au cunoscut în re-

¹ Jean Va-nus-pieds, n.t.

giunile din Est"¹. Scandalul din ținutul Labourd, pe pământ liasc (1609), este o urmare a războaielor religioase și a flagelurilor naturale care au distrus lizevile mari de meri din această provincie. De altfel, merele au avut aici un rol anume². Magistrați bordelezi au condamnat atunci la moarte aproape cinci sute de persoane. Se pare că persecuția s-a oprit de îndată ce au fost închiși preoții presupuși a fi vrăjitori, episcopul reacționând puternic la aceasta. Dar cazul cel mai curios este fără îndoială cel al Suediei. Acolo n-a avut loc decât un singur mare proces de Vrăjitorie, cel din 1670, din Dalecarlia, ținut împădurit, cu drumuri rare, în care adesea se pierdeau copiii. În jurul acelei date, iobăgia — puțin răspîdită — tindea spre desființare și o puternică grindină a distrus recolta, iar ținutul era bîntuit de numeroase maladii infantile. De toate acestea au fost învinovați vrăjitorii și Sabbatul pe care l-au povestit conține un lucru unic în analele Vrăjitoriei, reflectare evidentă a atmosferei de boală: Dracul, bol-n -v, n cerut să i se pună ventuze. Femei și copii din Dalecarlia, în număr de optzeci și cinci, au" fost arși pe rug. În Rusia, procesele de Vrăjitorie nu se înmulțesc decât în ultimii ani ai secolului al XVI-lea, adică după Ucazul din 21 noiembrie 1597, care acordă proprietarilor de pământuri drepturi abuzive asupra țăranilor (țăranul este liber în Rusia evului mediu). Lista ar mai putea continua. Mai putem

¹ F. Bavoux, *Hantises et Diableries dans la Terre Abbatiale de Luxeuil*, prefață de L. Febvre, 1956, și rezumatul nostru din „Revue d'Histoire Moderne”, 1957.

² Cf. P. de Lancre și cap. V: „Vrăjitoria în secolul al XVI-lea”, Partea a dCua.

aminti și grindina din 1644 din Burgundia, în urma căreia au fost masacrați vrăjitorii învinuiți de mulțime, sau pe acea femeie, cumătră Gantiere (arsă la Paris în 1582), acuzată că ar fi primit de la diavol banii ca să-și plătească impozitele înrobitoare Mizeria dă naștere Vrăjitoriei, adică împinge spre ruga înălțată către Diavol, din moment ce Dumnezeu nu mai răspunde creaturilor năpăstuite. Crize sociale colective sau simple angoase personale: „Unei vrăjitoare tocmai i-au murit animalele sau i-au secăt proviziile, o alta este ruinată în urma războaielor . . . sau se află la ananghie . . . moartea unui soț. . . scumpetea vieții. . . sau pur și simplu tristețea . . .”¹ Femeia sau bărbatul caută consolarea pe care nu o mai găsesc în sinul Bisericii. Se adresează atunci celui pe care Vrăjitoarele germane îl numeau „Proscrisul”, sau mai bine „Marele Șerb Răzvărit”. Tragi mîta de coadă² este o veche expresie populară întrebuintă deja în secolul al XIV-lea.

Nu ne rămîne decît să schițăm un scurt studiu asupra Șabatului înțeles ca reflectare socială a uneia sau a mai multor epoci, căci declarațiile Vrăjitorilor interogați diferă în funcție de regiune sau perioadă, marchează caracterul evolutiv al vieții sociale transpus în tradiția demoniacă. Cînd slujitorii Diavolului se-adună în jurul Stăpînului lor, acesta le indică un anume loc. în evul mediu, Diavolul nu făcea nici o diferență între nobili și oamenii din popor, în mod cu totul diferit, începînd cu secolul al

¹ P. Villette, *Vrăjitoria în nordul Franței din secolul al XV-lea pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea*, Lille, 1956.

² In original: „on Ure le Diable< par la queue”, n.t.

XVI-lea, ei face deosebiri între clasele sociale, fă-ră-ndoială datorita faptului că această noțiune începe să se afirme. Așa cel puțin susțin în procese acuzații de condiție modestă, pe care de altfel lucrul acesta îi amărăște foarte tare. Dacă, în secolul al XIV-lea, Diavolul, ca un adevărat senior feudal, primește de la Vrăjitori zeciuiala în cereale, el este mult mai sensibil la cadoul în bani decât la cel în natură începând cu secolul al XVI-lea, reflectare evidentă a vieții sociale, marcând puterea crescândă a banului. De altfel, în aceeași perioadă, afirmându-se simțul juridic, vrăjitorii țin registre ale adunărilor lor sabbatice (cel puțin așa pretind) și Diavolul are bancheri fcf. Partea a doua, cap. V. Vrăjitoria în secolul al XVI-lea). De asemenea, Diavolul impune corvoada supușilor săi. Copiii-vrăjitori pasc turmele de broaște-râioase pe pârloagele Sabbaturilor. Suzeran, Diavolul îmbrățișează vrăjitoarele și astfel supușii lui îi aduc cinstirea feudală cuvenită. Sau vrăjitorul îi dăruiește Diavolului o bucată din corpul său (carne, unghii sau păr), ceea ce echivalează cu transferul de proprietate seniorial, curent în vremea respectivă. În cursul proceselor din Labourd, niște femei au pretins că s-au plimbat la Sabbat cu o broască-râioasă cocoțată pe pumnul lor, traducere a vânătorii senioriale cu șoimi, pe care oamenii din ponor Oi văd trecând de departe adesea prin propriile lor recolte. La Sabbat, spre sfârșitul secolului al XVI-lea, când societatea se șlefuiește, se vine mascat, cel puțin Doamnele de Condiție. Acest detaliu a dus la numirea unui loc tradițional de Sabbat: Strada Măștilor (Guillestre,- Hautes-Alpes), și Moliere i se adresează unei copile cu „mască mică”, adică „mi-

cută vrăjitoare". În ceea ce privește prostituarea vrăjitoarei cu Diavolul, nu trebuie oare să vedem în asta un anumit fel de cinstire adusă seniorului feudal în același timp cu o eliberare prin onirism a senzualității refulate a femeii? Dar vrăjitorii și vrăjitoarele se complac în cadrul societății lor deja constituite (sfârșitul secolului al XVI-lea și cel de-al XVII-lea) în a stabili legături juridice cu Dracul în persoană. Acesta din urmă le pretinde soțiilor lui o fidelitate ^-absolută și adulterul este foarte sever pedepsit la Sabbat de cel care, pe pământ, îl încurajează atîta la ceilalți. Faptul nu este decît rofeetarea mentalității religioase și sociale a vrăjitoriei. Ce se mănîrică la Sabbat? Conform depoziției acuzaților, caracterul mîncărurilor variază. Ele sînt delicioase sau infecte, dar fără sare, dată fiind puterea exorcistă a acestui condiment. Totuși acuzații din Arras și vrăjitoarele flamande din secolul al XVII-lea ne raportează că în postul Paștelui se mînceau „heringi măcinați”. Curioasă reflecție! Diavolul impune supușilor lui postul prescris de Biserica catolică. Simplă observație a mizerabililor acuzați, obsedați de foame și care-și transpun astfel poftele gastronomice în fața infimelor rații cotidiene. Dar cea mai semnificativă mărturisire, prin naivitatea ei, este cea a unei vrăjitoare din Flandra secolului al XVII-lea care, întrebată ce anume a remarcat la Diavolul ce a dus-o în ispită, a răspuns: „Fă ce vrei”¹. Superbă deviză a mănăstirii Theleme reluată de corupător, minunat simbol al libertății care, în acele vremuri, nu putea fi decît diabolică.

¹ În original, „*Fait ce que voulez*”, n.t.

Vrăjitoria și teribila reprimare au dispărut din Europa și mai ales din Franța spre începutul secolului al XVIII-lea (cf. Partea a doua, cap. VII). Foamea încetase la acea epocă. Sabbatul întâlnit în gravurile secolului al XVIII-lea este ridicol. Este doar o parodie a Menuetelor în care se amestecă unele scene de convulsii asemănătoare celei din Cimitirul din Saint-Medaud. Tăranii secolului al XVIII-lea au probleme mult mai realiste decât strămoșii lor. Ei sînt interesați de posedarea pămîntului și nicidecum de vreo deșartă promisiune diavolească. Seniorul este mai mult la Versailles, departe de ei. Nici lui și nici sperietoarei lui, Diavolul, nu i se mai aduc onoruri. Noile idei filosofice își croiesc un drum ce nu mai duce spre mărăcinișurile Sabbatului, ci spre adunările de la Bailliages, din 1789. Mătura rituală nu va mai servi doar ca mijloc de transport diavolesc, ci va mătura întreaga societate. Vrăjitoria pierde teren în Franța, o dată cu nașterea speranței în zile mai bune. Ea se dezvoltă în Rusia secolului al XIX-lea, datorită agravării condiției sociale. Dispare în America de Nord cînd pionierii ingratei Noi Anglii se îndreaptă spre bogatele teritorii din vest (cf. Partea a doua, cap. VI). încetează pretutindeni de a mai fi un cult atunci cînd puterea clericilor scade. Moare o dată cu dispariția prigonirilor împotriva ei într-o perioadă de-, liniște în care oamenii trăiesc mai bine...

SEXUALITATE SI VRĂJITORIE

Evident că influența sexualității este adesea implicată în fenomenele de Vrăjitorie. Nu putem să nu remarcăm că există mai multe vrăjitoare decât vrăjitori. Michelet a subliniat deja lucrul acesta: „La un vrăjitor, sînt zece mii de vrăjitoare”. Deci isteria ■ a putut avea adesea un rol important în viziunile diavolești aduse la cunoștința judecătorilor de către acuzate. Domnul E. Delcambre scrie pe bună dreptate: „Originea mitului viziunilor infernale ale cărui obiect sînt vrăjitoarele pare a fi, evident, de ordin patologic: în toate timpurile și pe toate latitudinile, istericele, obsedate de fobia Diavolului, au fost victimele halucinațiilor satanice: anumite tulburări mintale s-au amplificat fără-ndoială sub influența șocului detenției și a judecării, -și mai ales ca urmare a torturii. Dar, dacă patologia motivează existența unor astfel de crize halucinatorii, ea nu poate fi singura explicație a formei pe care o iau acest gen , 28

de apariții, impusă bolnavului de către mentalitatea mediului social în care trăiește¹. În mărturisirea vrăjitoarei și în descrierea lucrurilor raportate de ea coexistă deci produsul isteriei și al viziunii ei onirice cu transpunerea aspectului social în ordine satanică, influență sigură a procedurii judiciare practicate împotriva Vrăjitoriei. Viziune Onirică? Sabbatul nu este, în fond, nimic altceva. Înainte de a pleca acolo, vrăjitoarea nu numai că își unge corpul cu un unguent, dar și bea un anumit drog. Cele peste care am dat în procesele normande conțin o foarte puternică doză de beladonă. Margaret Murray, în curioasa ei carte *Dumnezeul vrăjitoarelor*, indică și aconitul, care „produce un ritm cardiac neregulat, și beladonă, provoacă delirul. În starea care precede somnul, bătaile neregulate ale inimii creează senzația binecunoscută de cădere în gol; este posibil ca asocierea unei substanțe provocatoare de delir cum este beladonă cu un drog ce dă un ritm cardiac neregulat, să producă senzația de zbor”². Este mai mult ca sigur că viziunile cele mai extravagante ale Sabbatului s-au născut, la bărbat sau la femeie, din somnul provocat artificial. S-ar putea spune, cunoscând contextul social al mediului în care trăiau vrăjitorii, că „atît unele cît și altele (imaginile din vis) compensează prin farmecul lor decepțiile unei vieți pline de deziluzii”³. Toată lumea știe, începînd cu lucrările lui Freud, că universul visurilor comportă o foarte pu-

¹ E. Delcambre, *Conceptul de Vrăjitorie în ducatul Lorena în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, T. 11, pp. 190—191, Nancy, 1949.

² M. Murray, *op. cit.*, p. 106, Denoel, edit. 1957.

³ J. Lhermitte, *Visurile*, Colecția „Que sais-je?”, no. 24, p. 108.

ternică doză de sexualitate. Sabbatul, delirul oniric, va fi evident transpunerea dorințelor carnale, mai mult sau mai puțin refulate în stare de veghe. Vrăjitoarea îl va vedea dansînd la Sabbat pe cel pe care-l dorește, poate chiar în mod inconștient. Mărturisirile ei, denunțurile ei îl vor conduce spre supliciu, împreună cu ea, pe nenorocitul căzut victimă. De Lancre descrie astfel Sabbatul: „... Femeile sînt goale și despletite ... Să dansezi indecent, să sărbătorești cu frenezie, să faci dragoste în mod diabolic, să sodomizezi în mod execrabil, să blestemi la modul scandalos, să te răzbuni mîrșăvește, să-ți satisfaci brutal toate dorințele, oribile, murdare și denaturate, să ții în mîină, ca pe ceva de preț, broaște rîioase, vipere, șopîrle și tot felul de pești, să iubești un țap puțînd îngrozitor, să-l mîngîi cu dragoste, să te guduri și să te culci cu el în mod oribil și dezmățat”. După cum remarcă R. Amadou: „... (la Sabbat) imaginile sexuale deosebit de puternice se combină cu sugestiile demonologiei ambiante, cu cele ale obsesiei Diavolului și ale puterii lui at_știutoare”⁸. Sexualitatea se regăsește și în unele ritualuri de Vrăjitorie — în afară de Slujba Neagră ce ține mai mult de arsenalul Magiei — mai ales în prepararea băuturilor vrăjite pentru iubire sau ură. Ca să pro-, voace iubirea, Vrăjitorul folosește adesea sîngele animalelor considerate ca fiind pasionate: porumbel, prepeliță, vrabie, nevăstuică etc. Firele de păr pot servi și ele ca ingredient al iubirii. De asemenea mărul, în amintirea Evei. Ne-au parvenit cîteva formule de imploare amoroasă. Înainte de a fi cules, mărul va fi stropit și parfumat cu unele unguente, iar vră-

⁸ *Dragoste și Magie*, Crapouillot, p. 54.

jitorul va recita următoarea formulă incantatorie:
„O, Doamne, tu, care i-ai făcut pe Adam și Eva din cele patru elemente — așa cum Eva i-a vorbit lui , Adam și l-a dus în ispită — fă ca, tot așa, cel ce va mușca din acest fruct să se supună voinței mele”. Sau alta: „Sculați-vă înainte de răsăritul soarelui într-o zi de vineri, mergeți într-o livadă, culegeți cel mai frumos măr, tăiați-l în patru, scoateți-i mijlocul și puneți în locul lui un bilet cu litere și nume divine; trebuie să încrustați în fruct, sub coaja ridicată și apoi pusă la loc, cuvinte mistice. Cu două ace în cruce străpungeți fructul, spunând: «Nu pe tine te străpung, ci Asmodeu străpunge inima celei pe care o iubesc». Aruncați totul în foc murmurând: -«Nu pe tine te ard, ci Asmodeu aprinde dragostea mea în sufletul aleasei mele, așa cum arde acest măr»" Cumătră Brinvilliers, în Marele Secol, îl pune pe un preot interzis să scrie numele iubiților pe o bucată de cuminicătură sfințită ale cărei firimituri erau înghițite, după slujbă, de către amanta necredincioasă. Odinioară carmelitul Ricordi, vrăjitor din Carcassonne, făcea efigiile femeilor pe care le dorea. Cu propria lui salivă și sânge și cu cele ale broaștelor lui rîioase, umezea aceste efigii închinat lui Satan și le pune pe pragul caselor unde locuiau tinerele femei. În timpul nopții, Ricordi se ducea în fața' acelor case și frumoasele ieșeau să i se arunce în brațe. Ca să-i mulțumească diavolului pentru serviciile aduse, Carmelitul îi sacrifică un fluture...

Una dintre practicile cele mai cunoscute legate de Sexualitate și Vrăjitorie este cea a legatului eghileților; adică procedeele de care „se folosește Diavolul pentru a împiedica o căsătorie”.

Toate aceste practici, dăunătoare legământului sfânt al căsătoriei și celor mai calde sentimente, făceau din vrăjitoare niște personaje de temut. Împotriva lor și mai ales împotriva farmecelor sexuale se lua măsura de prevedere de a pune în grădini globuri de sticlă (*witch-ball*). Atotputernicie a simbolurilor! Oare vrăjilor legate de sexualitate li se datorează decorarea de gust îndoielnic cu globuri de sticlă a grădinilor noastre de la periferie?

PARTEA A DOUA

ISTORIA VRĂJITORIEI

CAPITOLUL INTII

SABBATUL ȘI DIFERITELE FENOMENE DE VRĂJITORIE

Sabbatul. — Sabbatul este slujba diabolică celebrată de preotul demonic: vrăjitorul.

Chemarea la Sabbat rămîne întotdeauna misterioasă. Acest apel străbate sate și cîmpii, văi și munți, pătrunde în colibe sau în conacuri. Plecarea are loc de obicei miercurea și vinerea. Vrăjitoarea, goală în fața focului, își unge corpul cu un unguent, înhite un praf savant dozat, în care beladona intră în cantitate mare. Încalecă un băț sau o mătură în care nici o fibră nu trebuie să se încrucișeze. Trebuie, bineînțeles, să fie evitat semnul lui Hristos. Drumurile vrăjitoarelor trec prin coșurile caselor. În aer, ele zboară foarte sus, spre

locul întâlnirii diavolești și țăranul «Surprins își face cruce, stupefiat, fiind vede trecînd straniul cortegiu, profilîndu-și umbra pe astrul nopții. Unde se duc oare? în Bearn, pe plaja Hendaye, unde încă în urmă cu o sută de ani se ridicau cîteva monumente megalitice. în Bretania, pe platoul de la Carnac, «populat cu menhire. în Queyras (Hautes-Alpes), pe/ platoul de la Pra-Patris (pășunea Tatălui) aproape >de o st'încă druidică. în Auvergnia, pe vîrful Puy^de-Dome aproape de Templul lui Mercur. în Cotentin, piin mărăcinisurile de la Meautis. în Lorena, în jurul Pietrei de Apel (Pierre d'Appel) de pe Cote de Repy fost bazin de purificare celtic. în Germania, pe vîrful Brocken, unde zac răspîndite rămășițele unui dolmen. Și mai tîrziu, în secolul al XVII-lea. în Noua-Anglie, pe cîmpia unde se ițesc răroășitelp runice, martori ai fetei scandinave primitive. Mereu și pretutindeni Sabbatul are loc în m'jlncl ruinelor antice. El reprezintă consacrarea în timpurile medievale și moderne a unui ritual nățin re a supraviețuit în Biserica Diavolului. Faunii si satirii se transformă în Drăcușori si SnirHe. Ferate devine luna prielnică Sabbatului. Trinla Bombo din Tesalia se preschimbă în vrăiitoarea medievală. Marele Pan a murit? El reînvie în Maestrul Leonard, adică Diavolul ce conduce Șabbatul Locul, oriunde s-ar afla, este puțin lum'rat. Participanții se întrezăresc cu preutate și din această cauză acuzaților din procesele de vrăjitorie le va fi foarte dificil să-și denunțe complicii. Depozițiile lor vor fi vagi, scopul fiind acela de a permite judecătorilor să aresteze un număr cît mai

mare de persoane. În ciuda acestui lucru, cei prezenți la Sabbat se recunosc între ei, deși uneori, după mărturia unor vrăjitoare din Labourd, erau adunate douăsprezece mii de persoane. (Impresionantă adunare pe plaja de la Biaritz, pe care o menționează cu fidelitate sinistrul judecător din Lancre.) Ierarhia socială este vizibilă. Erau acolo seniori și doamne din lumea bună ce se recunoșteau după costume și, începând cu secolul al XVII-lea, după măști, ceea ce reprezintă o exactă observare a realității. Diavolul se purta mai frumos cu ei decât cu ceilalți, lucru foarte supărător pentru vrăjitoare. Aceasta dovedește că, prin revolta socială care este de fapt Sabbatul, spiritele sînt urmărite și în vis de dorința și de teama de ierarhia terestră. Beladona, absorbită chiar și în doză mare, nu poate șterge complet, nici în cele mai negre deliruri, imaginea îngrozitoare a realității. Urmează recunoașterea. Copii mici duc la păscut prin mărăcini, așa cum fac de obicei cu oile în disperata lor mizerie, broaște rîtoase stacojii. Deodată izbucnește cîntecul unei orchestre, discordant sau armonios, înfundat sau limpede; bietele ființe care cred că-l aud nu pot percepe în amintirea vagă a memoriei lor decât fragmente ce pot fi, după caz, muzică populară primitivă sau acorduri de orgă din umila lor parohie. Se ridică un altar. Toți vrăjitorii și toate vrăjitoarele l-au descris. Aproape la fel pretutindeni, ca și cel din biserici. Dacă judecătorul, orășean obișnuit cu luxul din parohia lui, adăuga un detaliu suplimentar, bogat în culoare, vrăjitoarea îi completa descrierea, adăugînd astfel acuzația

precisa mărturisirii nesigure. Judecătorul adapta visul vrăjitoarei propriului său simț, care era cel al 'realității precise.

Un poet celebra slujba de la acest altar. O spunea pe dos, bineînțeles. Diavolul, mare Maestru al Inversiunii, prezida ceremonia. Împărțășania era un nap negru, în locul cuminecăturii albe. Urma un banchet unde se serveau fie hoituri împuțite, fie mîncăruri alese. Este oare vorba aici de amintirea durerilor de stomac date de digerarea dificilă a stupefiantelor în cazul vrăjitoarelor, sau de o pură și simplă imaginație? În orice caz, nici o mîncare nu era sărată, sarea fiind în mod ritual o substanță care alungă diavolul. Apoi i se adresau rugă fierbinți Diavolului, șărutîndu-l în mod dezgustător și mărturisindu-i tot răul pe care puteai să-l comiți: farmece făcute animalelor, avorturi săvîrșite cu dibăcie, vrăji reușite, farmece de dragoste care închid inimile și leagă eghileții, otrăvuri aruncate în apă ca să moară animalele și în fîntîni ca să piară oamenii. Toate relele, toate nefericirile și toate calamitățile pe care le-ai îndurat le proiectezi în vis asupra celorlalți, acelor pe care-i disprețuiești, îi invidiezi, ești gelos pe ei, îi urăști pînă la moartea ... pe rug.

Apoi, în fața Diavolului care-i răsplătește pe cei mai răi (interesul acelei dreptăți divine în care nimeni nu mai crede), este pedepsit cel mai puțin rău (adică cel care depinde încă prea mult de Biserica lui Hristos)'. Se dansează, se dansează ca să uiți. Capete ce se-nvîrt într-o horă infernală. Realitate? sau greață provocată de stupefiantul al că-

rui efect slăbește nelăsînd în corpul bolnavului decît tulburare și zăpăceală? Lumea se amestecă. Viciile exacerbate, dezmăturile refulate înfloresc: refulări pe care visul le eliberează. Corpurile sînt epuizate de plăcerile interzise de , legile umane și morale. Toată marea frenezie a libidoului în sfîrșit eliberată de vis, care în plus este un vis al paradisurilor artificiale, se răspîndește peste întreaga adunare. Spre nefericirea lor, vrăjitoarele și vrăjitorii yor păstra în memorie amintirea acestor vise eliberatoare și le vor povesti în amănunt, adăugînd detalii sugerate de judecători, în fața tribunalelor și a oficialităților. Refularea vrăjitoarei se va adăuga, în timpul audierii, celei a preotului sau a magistratului anchetator. Totul va alcătui o torță, vie, justificînd cruzimea sublimată a preotului sau a omului cumsecade, judecînd în celălalt propriile sale păcate.

Dar cocoșul, martor al renegării sfîntului Petru, a cîntat pe cîmpia Sabbatului. Totul dispare; vrăjitoarele, tremurînd, se întorc la colibezele lor în paragină. Măturile zac lîngă vetre. Corpurile înăl-băstrite de frig ale vrăjitoarelor se odihnesc pe paturile săracăcioase. Gîfîie în zorii livizi ce le ră-sucesc într-un ultim spasm trupurile zdrobite de oboseală. Viața își reia cursul, cu fiecare zi și cu mizeria cotidiană, dar și cu marea dorință reîn-noită pentru o nouă plecare spre marele Țap Ne-gru, marele Șerb răzvrătit, cum îl numeau „*Hexen-ele*” germane. Și farmecele, în care sfîrșești prin a crede, într-un descîntec făcut ție însuți, duc la spaime, la uri, la calomnii, la denunțuri ale vecinilor și vecinelor. Și ciclul infernal continuă pînă

la focul care te eliberează de neazuri, de mizerii, de suferințele torturii, pînă la focul care eliberează sufletul pentru totdeauna de visul cu ochii deschiși.

Băuturile vrăjite — Sînt licorile pe care le prepară vrăjitoarele pentru a le da clienților lor puteri asupra dragostei. Literatura abundă în astfel de exemple, dovadă băutura destinată regelui Marc, în *Tristun și Isolda*, și pe care o beau, spre jf ericirea și nefericirea lor, cei doi eroi. Richard Wagner îl va pune și el pe eroul său Siegfried să bea o licoare vrăjită (*Amurgul zeilor*). Formula băuturilor este variabilă. Ea poate fi foarte poetică, atunci cînd conține rădăcini de *emilae campanae* culese în ajun de Sfîntul Ion, măr de aur, chihlimbar gri, totul amestecat cu un manuscris purtînd numele magic „Sheva”, sau foarte dezgustătoare, cum sînt acele amestecuri de sînge menstrual, unghii tăiate, pămînt din morminte și vin alb întrebuițate de Doamna de Montespan ajutată de diabolicul canonic Guisbourg ca să obțină dragostea lui Ludovic al XIV-lea.

În secolul al XVIII-lea, amestecul de dragoste nu mai este o băutură, „fără-ndoială datorită greutateii de a o convinge pe persoana dorită să-l bea” (Grillot de Givry). Iată o rețetă foarte simplă: Ca să cîștigi dragostea unei fete sau femei, trebuie să te prefaci că-ți alcătuești horoscopul. Află dacă e măritată și oblig-o să te privească în față, în ochi chiar, și cînd veți fi amîndoi astfel să rostești cuvintele *Kafe, Kasita, non Kapela et publiā filie omnibus suis*. O dată rostite aceste cuvinte, o vei

putea stăpâni și ea îți va fi supusă în toate" (Biblioteca Arsenalului, manuscrisul 2344). Se vede că ne aflăm într-un secol al bunelor maniere, deoarece sînt disprețuite procedeele macabre și respingătoare ale perioadelor precedente.

Făcutul de farmece — Vrăjitorul sau magicianul (cel mai adesea acesta din urmă) modelează o figurină din ceară asupra căreia, prin cuvinte, aruncă încărcătura malefică. Figurina este străpunsă apoi cu ace (cîteodată ea este înlocuită cu inima unui animal, caz frecvent în vrăjitoria rudimentară). Figurina reprezintă dușmanul ce trebuie învins. Acesta suferă și moare în finalul operațiunii. Se pare că, în Franța, astrologul Ruggieri este cel care a adus această practică devenită modă la Curte, deși ea era cunoscută cel puțin începînd cu secolul al XIII-lea. Europa întreagă va fi cuprinsă de această practică teribilă. Mulți anticari contemporani posedă figurine din lemn din secolele al XVI-lea și al XVII-lea străpunse de înțepături, asemenea obiecte fiind expuse și la Muzeul din Cambridge (Anglia). Au existat și formule de descîntec de-a lungul secolelor. Pentru o mai bună înțelegere a acestui oribil și întunecat subiect, facem trimitere la excelenta carte a Anei Osmond¹. Totuși trebuie să semnalăm faptul că ni s-a adus la cunoștință existența, în zilele noastre, în pădurea Marly, lângă un menhir, a unui bătrîn stejar străpuns de înțepături. Se pare că, într-adevăr, acest

¹ *Farmece și Exorcisme*, Omnium Litteraire, 1954.

copac ia asupra-i încărcăturile malefice îndepărtate de descântători din preajma persoanelor vrăjite și secretă o sevă puțin obișnuită. Se povestește același lucru despre stejarul din Viroflay, numit al Fecioarei, ceea ce, în fond, are o bază tradițională.

Făcătorii de farmece — Vrăjitorul este prin definiție cel care îndreaptă asupra oamenilor și animalelor forțele malefice. Adesea el trece drept vraci, ceea ce de fapt nu este, dar pretinde a fi atunci când este acuzat. Vraja se face prin magie animală, semne sau formule magice. Făcătorul de farmece este foarte temut. Se spune uneori că te poate deochia. La Neapole te păzești prin coliere de coral, iar în întreaga Italie și chiar și-n Franța, făcând cii degetul semnul coarnelor (de unde expresia infantilă binecunoscută: a scoate coarne, care nu e fără legătură cu cîntecele referitoare la melc, animal considerat demonic, hermafrodit, nici carne nici pește și din această cauză permis în timpul Postului mare). Vrăjile legate de lapte sînt încă răspîndite la țară. Ele sînt rezultatul unei stări de spirit sociale generate de una dintre cele mai sigure surse de venituri ale țăranilor. Pînă-n-tracolo încît, uneori, o vrăjitoare plătită pentru asta putea scoate lapte (vacile fiind feterpe) dintr-o secure (cf. foarte curioasa gravură a lui J. Geiler von Keiserspergen, *Die Eweis*, Strasbourg, 1517).

Sabbatul, la care te duci sub imperiul dorinței de o viață mai bună: trași mîța de coadă, atunci când ai încetat să mai arzi luminări la mănăstirea din vecini. Farmece făcute pentru bani sau **pur** și

simpliciter din ură împotriva acelor pe care îi invidiezi pentru fericirea sau pentru bogăția lor. Băuturi vrăjite, pentru a obține, în sfârșit, pentru sine sau pentru alții — întotdeauna contra unui anumit câștig — tandrețea atât de rară în secolele acelea întunecate. Farmece pe care le faci, iluzionându-te și zăpăcindu-i pe ceilalți ca să abați nenorocirea ■ ce cade, din • păcate, mereu asupra acelor care nu cunosc (în aparență) suferința comună. Toate acestea! și încă mult mai multe! într-o exaltare a simțurilor și a iluziei de Putere (Diavolul este părintele minciunii) pentru a te ajuta să evadezi spre Fericire, prin Rău, din moment ce Dumnezeu și-a întors fața de la creaturile lui, dincolo de mizerabila Terră, spre Paradisul artificial al Visului. . .

BISERICA ȘI VRĂJITORIA

Biserica, de-a lungul timpului, și-a schimbat părerea în legătură cu vrăjitoria. Până în secolul al XIII-lea, exclusiv, ea a fost generoasă cu vrăjitorii și vrăjitoarele. Apoi are loc o mișcare bruscă, ale cărei cauze profunde par la prima vedere de neexplicat. Atitudinea ei este la început severă, apoi, în secolul al XV-lea, teribilă. Nenumărate ruguri au fost aprinse de mina ei în afară de, oricât ar părea de surprinzător, ținuturile spaniole și italiene, unde domnește Inchiziția. Această schimbare are poate legătură cu două fapte noi, unul de importanță generală, celălalt din interiorul Bisericii, într-adevăr, în secolul al XIII-lea apar în coasta ei ereziile orientale. Este vorba, fără-ndoială, în mod simultan, de o reacție defensivă împotriva pericolului extern și de una ofensivă, în fața obse-siei Răului pe care îl reprezintă în cel mai înalt

grad Vrăjitoria, prin ceea ce are ea erotic și ca exaltare pagină a cărnii.

De la Isus Iristos pînă la sfîrșitul secolului al VI-lea, Biserica i-a considerat pe demoni ca pe niște zei păgîni. Este perioada Creștinării, în care Biserica dovedește o oarecare toleranță față de credințele superstițioase ale noilor botezați. Apoi, fiindcă acestea persistau, fără a fi afectată peste măsură, Biserica îi consideră pe adepții Vrăjitoriei ca pe niște victime ale iluziilor. În 829, un Conciliu de la Paris declară: „. . . majoritatea îi cred pe vrăjitori nebuni, fiindcă nu-și mai dau seama de propria lor decădere . . .”. Spre anul 900, un text numit *De l'Esprit de l'Airae* dă sfatul ca vrăjitorii să fie alungați. Acest text este interesant și sub un alt aspect, deoarece vorbește despre sabbatul după model păgîn: „. . . niște femei. . . cred și spun că, în timpul nopții, împreună cu Diana zeița păgînilor, ori cu Herodiada și o mulțime de alte femei, călăresc pe diferite animale și străbat spații întinse în tăcerea întinericului, dînd ascultare acestei zeițe ca unei suverane, și fiind chemate lîngă ea, în unele nopți, ca s-o servească”.

Ierarhia catolică din secolul al VII-lea pînă în secolul al XI-lea este convinsă că puterea vrăjitorilor nu se datorează decît imaginației lor și că fenomenele diabolice povestite de ei nu sînt decît produsul viselor lor. Jean de Salisbury, episcop de Chartres (mort în 1181), scrie chiar (*Policraticus*, I, 2c, 17): „Cel mai bun remediu împotriva acestei boli (Vrăjitoria) este să nu te îndepărtezi de credință, să nu apleci urechea la minciunile ei și să nu

dai nici o atenție acestor nebunii". Papa Grigore al VH-lea (1073—1085) nu vorbește de vrăjitori decât o singură dată, atunci când îi (fere prințului Danemarcei să nu le execute pe vrăjitoarele acuzate de a fi răspândit epidemiile. Schimbarea începe în secolul al XIII-lea, o dată cu urmărirea vrăjitorilor de altfel moderată la început. Vinovaților li se cerea doar să se pocăiască sau erau puși să plătească o amendă. Textul cel mai important în ceea ce privește prigonirea aparține sfântului Toma din Aquino (1226—1274). El subliniază obsesia foarte carnală a Răului, despre care vorbeam mai sus: „... oamenii pot ca printr-o operație, castrarea, sau prin alte procedee, să-l împiedice pe bărbat să ajungă la o împerechere carnală, deci demonul, care-i mai puternic, o va putea face cu permisiunea lui Dumnezeu" (aluzie la cei care leagă eghileții). După părerea Sfântului Toma, Diavolul poate face orice, fie din propria lui inițiativă, fie la cererea slujitorilor lui, vrăjitorii. O bulă a lui Grigore al IX-lea (1227—1241) conține detalii foarte curioase. Papa studiază Vrăjitoria în Germania; observă că ea are adepți în rîndurile seniorilor și chiar în înaltul cler. El vorbește despre Sabbat, despre omagiul adus unei broaște rîioase, despre banchetul sălbatic și dezmățul lui, și conchide: „... Acești nefericiți cred în Satan, ei îl consideră creatorul Cerului ce trebuie să-și recapete gloria, după înlăturarea lui Dumnezeu; ei speră că într-o zi fericirea eternă va fi a lui". Această ultimă frază marchează caracterul social al credinței în Diavol, pe care l-am subliniat deja în mai multe rînduri. Inocențiu al VUI-lea (1484—

1492), într-o bulă adresată germanilor, vorbește despre relele săvârșite de vrăjitorii distrugători de recolte, făcători de fărmece și cei care leagă eghile-ții. Secolele al XVI-lea și al XVII-lea (acesta din urmă considerat pe nedrept ca fiind cel al Rațiunii și al Armoniei) intensifică urmărirea. Reforma însăși izgonește implacabil Vrăjitoria. Doar câțiva păstori și niște iezuiți nemți se ridică uneori în sprijinul vrăjitorilor, nu fără un mare curaj. În sfârșit, în 1637, Urban al VIII-lea, o dată cu menținerea acuzației pentru fapte de vrăjitorie, recomandă să nu fie pedepsiți decât vinovații dovediți a fi convinși de ceea ce fac. Abia în secolul al XVIII-lea Biserica, drept urmare a intervenției laice, încetează prigonirile. Totuși un mare număr de preoți continuă să creadă în Vrăjitorie și adepții ei, dovadă abatele Fiard (1803) care-i acuză pe iacobini și pe franc-ma-soni de vrăjitorie sau abatele Simonet (1819) care scrie o *Realitate a Magiei*. . . Dar Biserica are din ce în ce mai mult tendința să-i considere pe vrăjitori ca pe niște simpli bolnavi, uneori ca pe niște posedați, în veacul al XIX-lea, contrar Marelui Secol, ea va utiliza foarte puțin exorcismul, evitând astfel provocarea de epidemii de demonstrație. Poziția contemporană a Bisericii a fost precizată într-un impresionant volum de *Studii Carmelitane: Satan* (1948), la care au colaborat teologi, medici și istorici. I-o recomandăm lectorului dornic de o informație recentă și completă.

Trebuie totuși să remarcăm că, dacă un mare număr de preoți s-au numărat de-a lungul timpului printre vrăjitori (mai ales sub Ludovic al XIV-lea), Biserica a fost în general îngăduitoare cu ei.

In încheiere vom spune că, alături de Vrăjitorie, Biserica s-a găsit în fața problemelor pe care le pune realitatea — sau aparența — răului. A combătut-o, cu certă severitate, dar fiind de bună-credință. Prin asta, ea nu a făcut decît să reflecte optica epocilor. O dată cu progresul social, Vrăjitoria a slăbit. Prigoana de asemenea ...

TEHNICA PROCESELOR DE VRĂJITORIE

La sfârșitul evului mediu, urmărirea împotriva vrăjitorilor au scăpat de sub jurisdicția ecleziastică, pentru a trece în mâinile puterii laice. Totuși Tribunalul (justiția clericală) a mai judecat încă, în numeroase ocazii, cazuri de Vrăjitorie. Dar Tribunalul ecleziasctic este dependent, din punctul de vedere al sentinței, de Procurorul regal.

La început, are loc o *informare* care vizează fie un fapt denunțat de Vrăjitorie și antrenează o anchetă colectivă, fie o persoană desemnată nominal. Sînt chemați martorii în fața judecătorului; adesea se citește, în timpul slujbei de duminică, o scrisoare a judecătorului invitîndu-i pe credincioși să spună tot ceea ce știu despre fenomenul de Vrăjitorie, sub amenințarea cu unele pedepse ecleziastice dacă se vor arăta reticenți în mărturiile lor sau

daçã

mmmm

■"-oityjg . "ij:iterio<; Tr -" * "ste CP/ î« de

mmmm
summm

tru

susțineau

!

re~

astfel

Printr-o

49

;1 de viclenie le adormeau bănuielile . . .¹. Intertoriul Vrăjitorului dura foarte mult timp. roape că putem spune că nu înceta decât atunci obosea magistratul"². În același timp se căuta ;orpul vrăjitorului faimosul însemn de invulneritate făcut de acesta, la Sabbat, prietenilor lui, litorii și vrăjitoarele. Chirurgii înfingeau cu înfiinare ace lungi în corpurile goale. "Vreo bătătură, 3 excrescență osoasă, vreo cicatrice sau vreo ar-i veche, excesul de durere anesteziind suferința, ;au adesea să înceteze sensibilitatea. *însemnul colului* fusese găsit. Cîteodată, de pildă la Strasirg sau Bamberg, se recurgea la un alt timp de ercare (?). Pretinsul vrăjitor era aruncat în apă. :ă plutea era vinovat, dacă se scufunda era nevirat. După interogatoriu, acuzatul era condus la hisoare, unde turnătorii obțineau adesea ceea ce i judecătorul, nici durerea n-ar fi putut obține, iterogatoriul o dată încheiat, judecătorul comu-ă lucrul acesta Procurorului regal sau Seniorilor caz de justiție seniorială. Atunci se punea proce-L pe rol și era transformat, în funcție de gravitate, proces ordinar sau extraordinar. În primul caz, mînea un simplu proces civil, neputîndu-se ter-Lna decât prin despăgubiri sau prin pedepse pecuare; în al doilea caz, avea ca final pedepse corporale, pedeapsa cu moartea.. ."³. Dacă procesul

¹ E. Delcambre, *Procesele de Vrăjitorie în Lorena: rihologia judecătorilor*, „Revista de Istorie a Dreptului”, 53,² pp. 15—16.

² Maurice Gargon și J. Vinchon, *Diavolul*, Paris, 1926,

124.

³ *Ibidem*, p. 126.

continua, martorul și acuzatul erau puși față-n față și se încheia un proces-verbal al confruntării. După întocmirea unui raport de către judecător, acuzatul apărea în fața Curții, care fie că îl condamnă imediat, fie că-l supunea la cazne, în lipsa unor dovezi suficiente împotriva lui. Tortura, care varia în funcție de tribunal, era aplicată fără menajamente, dar întotdeauna multă vreme după servirea mesei, pentru ca „vrăjitorul să nu vomite”. Se încheia un proces-verbal „(pretinsa vrăjitoare) este întinsă pe scară . . . i se arde sulf sub bărbie, la subsiori, la degetele de la picioare, la părțile secrete . . . ea nu a rostit decât aceste cuvinte: O, tu, fiu al lui David, fie-ti milă de mine! Apoi a fost liniștită destul de mult timp, și, deși au strigat-o pe nume, nu a răspuns nimic . . . avea fața îmbujorată, totuși fără nici o lacrimă, doar picături de sudoare îi cădeau de pe frunte . . . o stropesc și o freacă cu sulf aprins . . . la toate întrebările răspunde că n-a putut să facă nimic, absolut nimic, și că nu sîntem decât „niște canalii . . .” (*Interogatoriul Anei Eva, Leipzig, începutul secolului al XVII-lea*). Am putea cita mii de texte de acest fel în întreaga Europă, din secolul al XVI-lea pînă la sfîrșitul celui de-al XVII-lea, toate foarte simple, în imensa și precisa lor oroare sobră. Cîteodată Curtea își rezerva dreptul de a se pronunța puțin mai tîrziu. Acesta era *cel mai îndelungat denunț* penal, în timpul căruia acuzatul continua să rămîna închis, fiind ținut la dispoziția justiției, adică timp de mulți ani. Adesea murea în închisoare. Pedepșa cu moartea era cea prin foc. Contrar unor păreri frecvente, corpul viu nu era ars pe rug, ci sufocat prin fum și atins ușor de flăcările din spa-

tele rugului. Condamnatul „nu urca pe grămada de lemne, el intra în ea, doar capul, partea superioară a corpului rămânând deasupra. Era ars în rug, și nu pe el. În consecință, spectatorii nu vedeau nimic sau aproape nimic... Și Ioana d'Arc a pierit la fel. Și ea a fost închisă în întregime în rug. Nenumăratele gravuri în care eroina se vede în mijlocul flăcării... în picioare, pe o enormă grămadă de bușteni... nu au deloc un caracter veridic”¹. Pentru a atenua supliciul, condamnatul era uneori strangulat în momentul în care era legat de stîlpul de execuție. În Flandra, în secolul al XVI-lea, și, de asemenea, în cantonul Zurich, se întîmpla cîteodată să fie legate una sau mai multe vrăjitoare împreună de o scară și totul să fie aruncat de viu în flăcări (cf. Partea a treia, cap., 1). Condamnatului i se refuza întotdeauna ultima împărtășanie. „Este neîndoielnic că ea trebuia să fie refuzată vrăjitorului” (H. Boguet). Corpul mort era ars și cenușa aruncată în cele patru vînturi. Bunurile condamnatului erau confiscate de justiție și rămîneau în mîinile judecătorilor. Timp de trei secole condamnările au fost nenumărate. Acuzații erau adesea de condiție modestă, cele confiscate la fel. Una o explică, totuși, pe cealaltă...

¹ R. Anghel, *Crime și pedepse în secolul al XVJ-lea*, Paris, 1933, pp. 210—211.

VRĂJITORIA FN EVUL MEDIU

S-a încetățenit o tradiție. Romantismul jucînd •în asta un oarecare rol: evul mediu a fost marea epocă a Vrăjitoriei. Nimic nu este mai inexact. Pînă în secolul al XIII-lea au fost puține cazuri de Vrăjitorie în Europa, dar vom examina în continuare enunțul legilor referitoare la ea. De prin anul 1270 notăm un început de persecuții ce se vor agrava puțin în zorii Renașterii, secolele al XIV-lea și al XV-lea servindu-se de Vrăjitorie mai ales ca pretext în procesele politice: Templierii și Ioana d'Arc. Singurul mare proces de Vrăjitorie adevărată, dacă putem spune așa, va fi „Prigonirea din Arras” (1460—1467). Chiar și aceasta se va sfîrși destul de repede, la intervenția lui Filip cel Bun, duce de Burgundia, din rațiuni strict economice. Judecătorii din evul mediu, și mai ales Inchizitorii, dau dovadă de o relativă îngăduință față de Vrăjitori și Vrăjitoare. In

secolul **al XVI-lea, de** aceștia **se** va **ocupa** tribunalul laic. El va lovi mult mai tare decât au făcut-o vreodată preoții și călugării. Secolul al XVI-lea înseamnă în același timp învierea Păgânismului și prigonirea intolerantă și teribilă a Vrăjitoriei. Secolul al XVII-lea va continua această cumplită operă. Dacă evul mediu este epoca credinței creștine celei mai înfocate, el este în același timp și cea a toleranței față de Vrăjitorie. Secolul al XVII-lea, epocă a Rațiunii triumfătoare, este și cel al rugurilor celor mai numeroase și pline de Vrăjitori și Vrăjitoare.

Evul mediu timpuriu. — în secolul al V-lea, francii au ajuns în Galia, cu mintea plină de legende nordice. Legea Salică precizează pedeapsa Vrăjitorilor: șaptezeci și doi de galbeni și jumătate pentru cel găsit vinovat; două sute de bani de aur trebuia să plătească vrăjitoarea ce va fi mâncat un om. Termenul de vrăjitor sau vrăjitoare este jignitor din moment ce legea Salică îl pedepsește cu suma de șaptezeci și doi de galbeni și jumătate pe cel care i-a adresat pe nedrept, unui om aceste cuvinte: „1-a acuzat că și-a dus 'căldarea la sabbat'"; o sută optzeci și șapte de bani de aur va fi pedeapsa celui care, fără dovadă, o va numi pe o femeie „vrăjitoare”. Legile riverane îl condamnă pe vrăjitor la despăgubire financiară (Wehrgeld). Codul Vizigoților din Spania, mai dur, pedepsește cu biciuirea și cu luarea în sclavie pe cei vinovați de vrăjitorii grave. Dacă acestea au determinat moartea celui vrăjit, pedeapsa va fi cea cu moartea. Vizigoții precizau astfel vrăjitoriile practicate în secolele **al VI-lea**

și al VII-lea: „Vrăjitori și dezlănțuitori de furtuni sînt cei presupuși a trimite grindina, cu ajutorul incantațiilor» asupra viilor și cerealelor, și cei care, prin chemarea demonilor, tulbură mințile oamenilor, sau aduc ofrande nocturne demonilor și-i cheamă prin rugi necurate; toți acești vinovați, ridicați de către un judecător, vor primi două sute de lovituri de bici în public; vor fi tunși în mod rușinos și, în această stare, vor fi obligați să treacă prin zece sate învecinate cu al lor, pentru ca exemplul lor să servească de îndreptare celorlalți" (Cartea a VI-a, titlul 2, aliniatul 3). Pe de altă parte, Biserica se arată mai prudentă în privința vrăjitoriei și dă dovadă de un anumit scepticism în ceea ce o privește. Un conciliu din Irlanda, în a doua jumătate a secolului al V-lea, nu va declara oare că: „Va fi excomunicat creștinul ce va fi crezut că în oglindă se află o vrăjitoare"? Se pare că episcopii și conciliile încearcă mai ales să integreze ultimele resturi ale religiilor. Păgânismului învins. Canonul XXII (Conciliul din Tours, în 567 e.n.) proscribe sărbătoarea lui Ianus și interzice sacrificiile făcute morților. Preoții sînt invitați să-și împiedice enoriașii „să se ducă în preajma . . . unor copaci, fîntîni sau stînci. . . pentru a îndeplini ritualuri ce nu țin de Biserică . . .". Se vede că Biserica asimilează Vrăjitoria unui cult închinat Divinităților păgîne, și prin însuși acest fapt Vrăjitoria este o erezie viztevi de Biserica Romană. În 696 Conciliul din Berghamstead, aprobat de Withred din Kent, pedepsește cu confiscarea averii și cu punerea în lanțuri pe cei care aduc sacrificii Diavolului. În 742, Childeric al III-lea interzice orice practicare a Vrăjitoriei: „farmece, băuturi de

dragoste, prevestiri, vrăji..." și cere episcopilor să îl ajute în întreprinderea sa. Nu indică nici o pedeapsă.^{*}

La modul general, epoca merovingiană, atât de plină totuși de minuni supranaturale, dacă e să-i credem pe autorii Analelor și în special pe Gregoire de Tours (Istoria \Frantei), se arată îngăduitoare cu vrăjitorii.

Carolingienii. — Perioada carolingiană este marcată de două fenomene importante. Pe de o parte, din punct de vedere strict juridic, o pedeapsă adesea aspră înlocuiește despăgubirea pecuniară (Wehrgeld) din vechile legi barbare. Pe de altă parte, un curent de negare a Vrăjitoriei și a minunilor ei, condus de episcopul de Lyon, sfântul Agobard, tinde să se răspândească în Galia. Vrăjitorul este cel mai adesea considerat ca fiind prostul satului și, în consecință, nu trebuie aspru pedepsit. Conciliul din Liptine (743) nu îl pedepsește decât cu o amendă de cincisprezece bănuți. Canonul Sinodului de la Paderborn „pedepsește cu moartea pe cel care a ucis o vrăjitoare și a mâncat-o sub pretextul că aceasta mănâncă oameni. Pedeapsa îl atinge aici nu pe vrăjitor, ci pe cel care crede în nemernicia vrăjitoriei”².

O ordonanță regală a lui Carol cel Mare declară: „Nimeni să nu se ducă la ghicitori, să nu interpreteze visele, să nu se ocupe de preziceri, să nu mai

¹ Cf. Labbe, *Concilia*, T. VI, col. 1535.

² Th. de Cauzons, *Istoria Magiei și a Vrăjitoriei în Franța*, I, II, p. 691.

fac legan (yiaW adusi ne drumul c
n descoperiti, sa n te ceremoniile z
'pedepsiți, in «^{ea}a^a stinți or copacUo[^].[^]
Ui imbeci i în P J suprimate pretu (Vra-
voarelor. * t precizează ca /^{de}xata pen-
alta ordonanța (805) p destul de ode^{enX}
it0ril0[2 te viața, neferici^{enX},

T d'e
, g lul laic,
divina,

rii instituiau,

ei, T. V, p. 691..
rT ij. 686.

3 Culegerea

57

individului care nu vroia să se recunoască vinovat, judecata lui Dumnezeu. Pretinsul vrăjitor aruncat în apă este declarat nevinovat dacă se scufunda și vinovat dacă plutea pe apă. În această absurditate juridică transpărea fără-ndoială amintirea inversată a unei tradiții galice, specifică văii Rinului în care se aruncau copiii bănuși a fi nelegitimi: dacă bietul bebeluș se îneca, era dovada unei nașteri vinovate; contrariul dovedea iubirea legitimă¹. Această probă divină în procesele de Vrăjitorie va continua să fie administrată pînă în secolul al XIII-lea. Și astăzi mai există la Strasbourg podul de pe care erau aruncați vrăjitorii și vrăjitoarele (Pont du Corbeau). Dar textul cel mai important al acelor vremi apuse este fără-ndoială legea lui Ștefan I al Ungariei (997 — 1038), aprobată de succesorii săi, sfîntul Ladislau (1077—1095) și Coloman (1095—1114). Această lege precizează, într-adevăr, diferențele capitale existînd între Magie și Vrăjitorie, cea din urmă — crimă civilă — făcătoare de otrăvuri și de vrăji, iar Magia, satanism și previziune, adică în fond știință mai completă și mai atroce decît Vrăjitoria și depinzînd de justi-ia ecleziastică. Anglia, în aceeași epocă, adopta legi identice. Nu e mai puțin adevărat că perioada Carolingiană nu a cunoscut nici măcar un singur caz de executare a vreunui vrăjitor.

începuturile Capetienilor (secolele al XI-lea și al XII-lea). — Dacă Vrăjitoria era pe atunci o cre-

¹ Cf. Julius Caesar, *Scrisoarea a XVI-a către Maximus* și *Culegerea istoricilor Galiei*, T. I, p. 730.

dința răspîndită printre oamenii din popor, se pare că intelectualii și clasele dominante, pînă atunci puțin interesate, vor alătura acestei superstiții faptele malefice reproșate unor eretici și în special aceluia pe care-i numeau Manihești. Aceștia din urmă erau învinuiți de a se întîlni noaptea și de a chema, prin cîntece, Diavolul, de a se deda în adunările lor unor orgii care nu țineau seama de sex, de înrudire sau de vîrstă și li se aduceau un foarte mare număr de învinuiri ce se vor transforma în acuzațiile suportate de adepții Vrăjitoriei în epocile următoare. Totuși secolele al XI-lea și al XII-lea nu vor vedea decît rare condamnări la moarte ale vrăjitoarelor: una la Koln, pedepsită de popor în 1074. Cel puțin numărul mic de documente care ne-au rămas nu ne permite să avansăm o altă cifră.

Secolul al XIII-lea. — în această epocă Inchi-ziția, creată în 1220, a trebuit să se ocupe de Vrăjitorie (*Iquisitio* = anchetă). Ea a precizat vinile Magiei și Vrăjitoriei, le-a definit, le-a nuanțat. Doar ea avea dreptul — alături de biserică în general — să pedepsească Vrăjitoria eretică. Dacă vrăjitorul nu l-a renegat pe Dumnezeu și se închină Diavolului și dacă se făcea vinovat doar de farmece dăunătoare oamenilor sau animalelor, el putea fi judecat de puterea laică. Th. de Cauzons remarcă: „Pentru că nu era ușor să faci o deosebire, se admite în general că Magia era o vină mixtă, ținînd atît de justiția ecleziastică, cît și de cea laică”¹. La fel și pen-

¹ *Op. cit.*, T. II, pp. 185—186.

tru Vrăjitorie. Ar fi bine să cităm aici un text curios al lui Bernard Gui (1261—1331), Inchizitorul din Toulouse, în legătură cu acest subiect¹: „Ce sînt Vrăjitorii, Ghicitorii și Invocatorii demonilor: Vina și greșeala vrăjitorilor, ghicitoarelor și a celor ce cheamă demoni îmbracă, în diferitele provincii și regiuni, forme numeroase și variate în raport cu multiple investiții și cu falsele și deșartele imaginații ale acelor oameni superstițioși care cred în spiritele răului și în doctrinele demonice". După acest frumos preambul, ușor dubitativ totuși, B. Gui cere să se facă cercetări asupra „substanțelor pe care vrăjitorii le înghit: păr, unghii și altele" (p. 23), asupra „modului de culegere a plantelor, în genunchi, cu fața la răsărit, și spunînd predica de duminică" (id.), asupra practicii constînd în „a boteza imagini din ceară sau alte obiecte (vrăjire); se vor pune întrebări în legătură cu modul de a le boteza, cum se întrebunțează și ce avantaje se obțin din asta" (ibid); „de asemenea, acuzatul va fi interogjat asupra figurinelor din plumb pe care le fabrică vrăjitorii: modul de fabricare și întrebunțare . . ." (p. 25). în legătură cu vrăjitoria la care se face aluzie mai sus, un alt text din aceeași perioadă, *Practica*, adaugă că vrăjitorii umplu interiorul statuilor „cu muște (Diavolul este în toate tradițiile, chiar și în cele orientale, Părintele Muștelor), păianjeni, brotăcei, broaște rîioase, piei de șarpe"², ceea ce, după spusele judecătorilor, trebuie să-i provoace

¹ B. Gui, *Manualul Inchizitorului*, editat și tradus de G. Mollat, Paris, Champion, 1927, T. II, pp. 20—25.

² *Practica*, ed. Douais, Paris, 1886, p. 153.

celui vrăjit dureri intestinale. Pedepsele date de Inchiziție erau amenda, biciuirea, dar niciodată moartea. Pentru aceasta din urmă, Inchiziția îl dădea pe condamnat pe mâna tribunalului laic și bunurile puse sub sechestru reveneau justiției civile. Aceasta revendica din ce în ce mai mult cercetarea unor părți ale procedurii inchizitoriale, ceea ce a dus spre sfârșitul evului mediu la cedarea totală a acestor procese către tribunalul laic. Ca să fim drepecți, Inchiziția nu a fost într-adevăr de temut decît pentru vrăjitorul ce repeta erezia, adică recidivist, sau pentru cel ce refuza orice pocăință. Tribunalul laic, începînd cu secolul al XVI-lea, cum vom vedea mai departe, nu se va încurca în toată această cazuistică și-i va trimite în foc, purificatorul extrem al tuturor păcatelor, pe toți de-a valma. Pentru tribunalul laic, ca și pentru inchiiziție, baza urmării era mărturia vinovatului, și, ca s-o obțină, recurge la tortură.

Cel mai vechi document referitor la Vrăjitoria din secolul al XIII-lea este un tratat din 1230, încheiat între prinții Imperiului și Regele Romanilor, Henric (viitorul Henric al VI-lea): „Ereticii, făcători de farmece și oricine săvîrșește fapte interzise, dovediți și arestați, vor suferi pedeapsa cuvenită, la aprecierea judecătorului”¹. Totuși textele ne arată că dacă în secolul al XIII-lea credința în Vrăjitorie se afirmă și se răspîndește, pedepsele vrăjitorilor sînt rare și benigne. Evident, acest secol a fost, cel puțin pentru Occident, o epocă de mare prosperi-

¹ *Monumente. Germaniae historica, Reges*, T. II, p. 268.

tate economică și socială și puținul rău suferit de popoare împiedica urmărirea celor blestemați, vrăjitorii adoratori ai Demonilor.

Sfârșitul evului mediu (secolele al XIV-lea și al XV-lea). — Nu avem intenția să povestim aici procesul Templierilor și pe cel al Ioanei d'Arc. Aceste două înfiorătoare cazuri n-au altă legătură cu "Magia sau cu Vrăjitoria (mai ales cel din urmă) decât ca pretext invocat de judecători pentru urmărirea și condamnarea acuzaților, Prin amploarea și gravitatea lor (în special procesul din Rouen) depășesc cu mult cadrul restrâns și rudimentar al Vrăjitoriei. Există de altfel destule victime ale acesteia și fără a-i mai adăuga și pe martirii lui Filip cel Frumos și pe Fecioara din Lorena.

Vrăjitoria în regiunea Toulousc. — În 1329, un carmelit, Pierre Ricordi, acuzat de a fi pus sub pragul caselor mai multor femei, pe care le dorea, niște statuete de ceară unse cu salivă și sânge de broască rîioasă, și-a recunoscut vina și a fost condamnat împreună cu alți vrăjitori la închisoare pe viață. În 1330, nouăsprezece persoane (dintre care zece femei) au primit diverse pedepse — dar n-au fost deferite justiției civile — pentru Vrăjitorie. Printre aceștia erau câțiva păstori vinovați de a fi vrăjit oile. O singură femeie a mărturisit că a fost la Sabbat. La Toulouse, șaiszeci și trei de persoane au fost judecate de către Inchizitor (1355); opt, din-

tre care două femei, deferite justiției laice, au pierit în foc. Detalii curioase ne-au parvenit prin intermediul uneia dintre vrăjitoare, Anne-Marie de Georgel, detalii ce se vor regăsi în toate viitoarele procese de Vrăjitorie, într-un *leitmotiv* monoton și îngrozitor. Această femeie a mărturisit că a fost ispitită direct de Diavol sub forma unui bărbat înalt și negru care „a întrebat-o dacă voia să i se dăruiască lui și ea a consimțit. Atunci el îi suflă în gură; și, începând cu sîmbăta următoare, a fost dusă la Sabbat prin simplu efect al voinței sale. Acolo dădu peste un țap uriaș, pe care îl salută și căruia i se dăruie. Țapul i-a dezvăluit, ca răsplată, tot felul de secrete vrăjitorești; i-a arătat plantele otrăvitoare, a învățat-o cuvinte magice și cum trebuie să facă farmecele, în ajun de Sfîntul Ioan, de Crăciun și în fiecare primă zi de vineri din lună. A sfătuit-o să facă . . . împărtășanii nelegiuite, ca să-l jignească pe Dumnezeu întru gloria Diavolului . . . Ea dă tîrcoale noaptea în jurul spînzurătorilor pentru a lua bucăți din hainele spînzuraților, frînghia de care atîrnă sau fire de păr, unghii ori grăsimi”. O altă inculpată, Catherine Delort, declară că a fost condusă la Sabbat de către un păstor „. . . la miezul nopții, la marginea unei păduri, la o încrucișare de drumuri. Acolo, și-a luat sînge de la mîna stîngă, lăsîndu-l să picure într-un foc alimentat de oseminte umane furate din cimitirul parohial. . . demonul Berit îi apărea sub forma unei flăcări violacee . . . în fiecare noapte de sîmbătă cădea într-un somn neobișnuit, în timpul căruia era dusă la Sabbatul” ce se ținea în pădurea Bouconne, între Toulouse și Montauban, sau pe crestele Pirineilor. în

timpul Sabbatului, Catherine Delort „îi 'aducea ofrande Țapului și i se dăruia lui și tuturor celor prezenți... se mâncau acolo cadavre de copii nou-născuți, luați din leagăn în timpul nopții; se beau. .. licori dezgustătoare, dar totul fără sare"¹. Ciobanul Andre Ciceron este și el ars în același an (1335) pentru că a parodiat siujba. Acestui sacrilegiu i se adaugă și acuzația de erezie adamită. Doi alți ciobani, Paul Rodier și Catala, au fost și ei executați fiindcă chemau diavblul (?) cu ajutorul unei găini negre. De la 1320 la 1350, patru sute de vrăjitori și vrăjitoare au fost puși sub urmărire la Carcassonne și Inchiziția a lăsat să fie arși două sute; jumătate din cei șase sute de acuzați de la Toulouse urcară pe rug. Aceași epocă cunoaște numeroase execuții în Italia (mai ales la Como), în Saxonia, în Elveția (Berna și Fribourg, de la 1395 la 1405) și în Prusia (o vrăjitoare arsă la Berlin în 1399). Rusia, lipsită de iobăgie în evul mediu și avînd conducători ocupați cu apărarea împotriva mongolilor, nu pare a fi cunoscut procese de Vrăjitorie.

L'Ile de France. — Un oribil proces s-a desfășurat în 1325 la Château-Landon. Este vorba de o căutare de comori, întreprinsă, cu ajutorul unui vrăjitor, de abatele de Sorcelles. Aceștia au îngropat pe un câmp o cutie conținînd o pisică neagră și pîine muiată în untdelemn sfințit și apă sfințită.

¹ Lamothe-Langon, *Istoria Inchiziției în Franța*, T. III, pp. 233 și urm.

Toate acestea, împreună cu o invocație către demonul Berich, au fost descoperite într-o zi de un dine ciobănesc și au dus la arderea de viu a vrăjitorului împreună cu cadavrul călugărului, mort în închisoare în urma torturilor îndurate.

Gilles de Kais. — îngrozitoarea poveste a lui Gilles de Rais, senior de Tiffauges, Pouzauges, Marchecoul și Champtoce, mareșal al Franței și fost tovarăș al Ioanei d'Arc, spânzurat la Nantes împreună cu doi complici, în 1440, ține mult mai mult de domeniul Magiei decât de cel al Vrăjitoriei. Gilles, unul dintre cei mai bogați seniori ai Europei, n-a știut să-și administreze imensa avere moștenită din strămoși. Cheltuielile lui nebunești și luxul afișat i-au diminuat moștenirea, trezind în același timp invidii susceptibile a se transforma în ură nepotolită împotriva lui. S-a apucat de Alchimie, care, luată în sensul vulgar, înțeles de el, l-a dus destul de repede în compania unor vrăjitori și magicieni, cei ce chemau Demonii. Aceștia trebuiau să îl îmbogățească pe puternicul senior. Nu putem, evident, să îl considerăm vrăjitor pe florentinul Prelați, care a fost, pare-se, pe lângă un Magician de temut, sufletul pierdut al lui Gilles și adevăratul demon al întregii afaceri. Vrăjitori sau înrudiți cu ei, ne par a fi mai degrabă Henriot și Poitou, servitorii baronului. Vrăjitor este și acel Etienne Cornillau care declară că, într-o noapte, s-a dus cu Prelați și Gilles „să cheme un anume demon ce păzește comorile ascunse într-o pajiște pe care se ridică niște stînci”, ceea ce indică foarte bine strînsa legătură

existentă între fenomenele de vrăjitorie și monumentele megalitice. Dar seniorul de Rais nu se mulțumi cu procedee magice; ca să-și câștige bunăvoința Demonilor, ' le-a sacrificat copii, după ce aceștia fuseseră supuși scabroaselor lui fantezii obscene. Procesul lui este o țesătură de orori ce depășesc pînă-ntr-afît imaginația, încît te poți întreba dacă Gilles de Rais n-a murit cumva ca victimă a unei sumbre mașinații a episcopului de Nantes, Jean *de Malestroit.

Epidemia de Vrăjitorie din sud-est, est și nord: Valdezii. — Sud-Estul, ținut muntos, cunoaște o vrăjitorie adaptată nevoilor locuitorilor lui. Vrăjitorii, denumiți în popor gazarieni sau valdezi, datorită ereziei discipolilor lui Pierre Valdo, care găsiseră refugiu în Alpi, se ocupau cu topirea ghețurilor în timpul iernii. Regiunea Queyras (Hautes-Alpes) a cunoscut și ea represaliile Inchiziției; trebuie remarcat un fapt: toate vrăjitoarele arestate aveau prenumele de Margareta. Ele se adunau pe un platou înalt: Pra Patris (pășunea Tatălui). De la 1428 pînă la 1447, o sută zecă femei și cincizeci și șapte de bărbați au fost executați în văile alpine (Arhivele din Isere). Alții s-au spînzurat în închisoare ca să scape de torturi. Și celălalt versant al Alpilor, în partea italiană, a cunoscut o implacabilă vînătoare de vrăjitoare.

Lorena. — în 1456, vrăjitorii au fost acuzați că au provocat o ceață rece, dăunătoare viilor: opt

persoane au fost arse, dintre care un bătrîn ce a recunoscut că a produs îlagelul natural (18 mai 1456). Fusese „maestru vrăjitor timp de patruzeci și trei de ani”. Ploile torențiale din 1481 au dus, de asemenea, la moartea prin foc a nouă acuzați (regiunea Metz).

Prigoana din Arras (1459—1461). — Este vorba de unul dintre cele mai răsunătoare procese de Vrăjitorie din secolul al XV-lea, atît prin numărul, cît și prin calitatea acuzaților. Totuși, așa cum o indică J. Huizinga¹: „în timpul Prigoanei din Arras, obsesia maladivă a Vrăjitoriei, exprimată curînd după, aceea în *Malleus maleficarum*, este însoțită de o atitudine de scepticism din partea poporului și a magistraților, față de vinile descoperite. Unul dintre inchișitori pretinde că o treime din Creștinătate este afectată de Vrăjitorie. „Prigoana din Arras s-a născut o dată cu ultima spovedanie a unui pustnic ars la Langres, în 1459. Acest nefericit le-a acuzat de erezie, Vrăjitorie și acte sexuale împotriva naturii pe două persoane din Arras: O „față îndrăgostită de trupul ei”, Deniselle, în vîrstă de vreo treizeci de ani, și pe Jehan Lavițe, pictor, versificator și poet, deja bătrîn și supranumit L'Abbe de Peu de Sens². Avea obiceiul să recite versuri proprii la serbările populare și-și termina povestirile ridicîndu-și pălăria pentru a saluta asis-

¹ *Declinul evului mediu*, Payot, 1932, p. 209.

² Călugărul prostănac, n.t.

tenta, spunînd: „Nu-i fie cu supărare s.tăpînului meu”. Asta l-a pierdut. Un acuzat de erezie nu putea avea alt stăpîn decît Diavolul. Deniselle, supusă torturii, a mărturisit tot ce au vrut de la ea, ca și J. Lavițe. Numeroase persoane, de toate condițiile sociale, au fost apoi arestate. La 9 mai 1460, s-au deschis dezbaterile și Inchizitorul, Pierre le Broussard, dominican, doctor în teologie, a rezumat acuzațiile aduse împotriva vrăjitorilor: „. . . (ei) aveau nevoie de un unguent cu o forță supranaturală . . . luau în mînă Sfînta Cuminecătură și îl dădeau pe Sfîntul Sfinților ca hrană broaștelor rîioase. Broaștele erau arse. La cenușa lor se adăuga un praf făcut din oase de om spînzurat, apoi diferite ierburi și sîngele unor copii nevinovați. Lavițe, în acest scop, a ucis doi copii; Deniselle și-a ucis propriul copil și l-a dat Diavolului. Cu unguentul obținut din groaznice ingrediente, era destul să ungi o baghetă mică, să-ți dai cu el pe mîini și pe tălpi, că bagheta ți se punea imediat între picioare și pleca în galop la Sabbat pe deasupra orașelor, pădurilor și apelor. Se întîlnesc acolo în plină zi, după prînz, în trei locuri anumite; puteai ajunge acolo și pe jos. Diavolul își aștepta credincioșii întru erezie sub forma unui șap, a unui cîine, a unei maimuțe și cîteodată în chip de om. Omagiul și închinarea aveau loc sub conducerea Călugărului Prostănac. Toți îngenuncheau în fața Stăpînului întunericului, dăruindu-i sufletul și cîte ceva din trupul lor, cel puțin unghia de la un deget sau cîteva fire de păr. Apoi, își exprimau devotamentul sărutînd solemn fundul animalului, cu o luminare aprinsă în mînă. In sfîr-

șit, ca dovadă că s-au îndepărtat de credință, călcau în picioare o cruce, o scuipau și făceau, blestemînd, un gest obscen... Diavolul (ținea) o predică: era interzis să mergi la Biserică, să iei parte la Sfînta Slujbă, să-ți mărturisești păcatele și să folosești apă sfințită. Dacă cei care îl ascultau trebuiau să meargă totuși la biserică, pentru a nu se pune rău cu el, aveau să spună de fiecare dată: «Nu-i fie cu supărare stăpînului meu». Omul este cu siguranță lipsit de suflet, nu există viață decît pe pămînt. Nefericit acela ce-ar vrea să se îndepărteze de Diavol. Va fi biciuit cu vîna de bou, atît de necruțător încît h-o va uita toată viața¹. Toate aceste îngrozitoare măgării au fost recunoscute de către acuzați, dați imediat pe mina justiției civile, care i-a executat. Înainte de a muri, ei au retractat în mod public. În fața vociferării oamenilor din Arras, neliniștiți de aceste ultime declarații ale martirilor, Inchiziția a reacționat publicînd o culegere de vinovății atribuite ereticilor (*Recollectio casus status et condicionis Valdencium ydolatrurum*). Magistrul din Tournai, Jehan Taincture, a ținut o predică cu acest subiect, foarte revelatoare pentru preocupările sociale ale Bisericii în fața Vrăjitoriei pseudo-eretice: „Dacă erezia, mai rea decît închinarea în fața zeilor păgîni, mai nelegiuită decît necredința sarazinilor, ar cîștiga teren, statul și societatea civilă s-ar prăbuși; nemernicii vor uzurpa senioriile și pe cei care conduc, și sfîntul popor va

¹ Acuzații rezumate de O. Cartellieri, *Curtea ducilor de Burgundia*, Payot, 1946, pp. 253—254.

geme și va cerși în restriște . . . Atunci războaiele vor împânzi regatul, oamenii se vor ucide între ei și vor căuta mereu prilej de ceartă. Prieteni și apropiați își vor face rău, copiii se vor ridica împotriva celor bătrâni și înțelepți, iar țărani împotriva nobililor . . . și abominabila nelegiuire a Sodomei ar fi aproape justificată în comparație cu această murdărie". Reiese clar din acest text că preotul respectiv — asemenea vrăjitorilor germani — îl considera pe Diavol ca fiind marele Șerb revoltat, iar pe vrăjitorii înșiși ca pe niște șerbi rebeli. Sute de arestări au avut loc la Arras și în împrejurimi. „Prigoanirile au adus multe pagube orașului Arras: nimeni nu mai voia să-i găzduiască negustorii, sau să le dea ceva pe credit de teamă că vor fi acuzați poate de erezie și-și vor pierde bunurile prin confiscare"¹. Aceste rațiuni economice și marea influență a ducelui de Burgundia au frânat fără-ndoială prigoana. Totuși, la 22 octombrie 1460, unul dintre preținșii vrăjitori, cavalerul de Beaufort, care, fără a fi torturat, a mărturisit totul, probabil tentat de unele promisiuni, s-a ales cu șapte ani de închisoare, cu biciuirea și o mare amendă; magistratul municipal Huguet Aubry a fost condamnat la douăzeci de ani închisoare. Justiția făcea deci o deosebire între ereticii bogați și cei săraci. O fată de moravuri ușoare, Belotte, a fost eliberată datorită intervenției unui nobil protector. Un bogat negustor de lemne, „mîncător de săraci", a fost și el eliberat. În sfârșit, la 21 mai 1491, în urma repetatelor plîngeri ale victime-

¹ J. Huizinga, *op. cit.*, p. 299.

lor și ale rudelor lor, ca și procedurilor numeroase, - s-a făcut o nouă judecată, anulând toate sentințele vechi și reabilitând-i pe condamnați. Toți aceștia erau morți demult, în afară de Huguet Aubry, care a asistat la ceremonia din 18 iulie 1491 ce a proclamat solemn reabilitarea în fața unei numeroase asistențe „beată de bucurie”. Se împliniseră treizeci de ani de când Călugărul Prostănac, Jehan Lavite, ce-și recita atît de frumos, la sărbători, baladele închinat Feocioarei încheind cu „Nu-i fie cu supărare stăpînului meu”, fusese ars în chiar acel loc pe care grațiatul H. Aubry asista la triumful bunului-simț asupra nebuniei omicide a Inchizitorilor din Arras.

Dar ce-am mai putea spune despre acest secol al XV-lea, epocă dementă — după Michelet ■— în care a domnit un rege nebun, în care supranaturalul era pretutindeni, de la palatele celor puternici pînă la colibe sătenilor? Ce-am putea spune despre acel preot, fratele Richard, care, conform cărții *Burghezul din Paris*,¹ în 1429 le-a cerut naivilor săi auditori să-i aducă „mandragorele pe care mulți oameni proști le păstrau în locuri tainice, cre-zînd cu tărie în această porcărie pe care, atîta timp cît o păstrai învelită în țesătură de mătase sau din in, viața nu-ți era nicicînd atinsă de sărăcie”¹. Cum ar fi putut fi altfel, din moment ce sfîntul Toma spusese: „*Omnia quae visibiliter juint in hac modo possunt fieri par doemones*” (Tot ceea ce se face în această lume în mod vizibil poate fi opera diavolilor).

¹ *Burghezul din Paris*, ed. A. Mary, p. 216.

Va trece mai mult de un secol, la fel de crud și de nebun, pînă cînd, din acest concert aberant de preoți și laici, un scriitor să poată așterne această frază deosebit de frumoasă, adevărat antidot împotriva oricărei persecuții satanice: „Nu trebuie să crezi orice despre un om, pentru că un om poate spune orice. Nu trebuie să crezi despre un om decît ceea ce este omenesc”¹.

¹ Cyrano de Bergerac, *Scrisoare împotriva Vrăjitorilor*, 1654.

VRĂJITORIA ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

◆ Când vorbim despre secolul al XVI-lea, gândul ne duce imediat la Renaștere, la întoarcerea spre izvoarele antice și la inspirația literară și artistică păgână. Lucrul acesta ar putea explica, în parte, recrudescența Vrăjitoriei printr-o revenire a oamenilor din popor la credințele dispărute, mărturie cei șapte vrăjitori arși la Nantes în 1549 pentru că au scris o carte închinată Sibilelor din Nurcia (în ținutul Sabina, aproape de Roma). Să fi fost oare vorba, în acest caz, numai de o amintire a italianului magician Prelați, prietenul lui Gilles de Rais? Dar secolul al XVI-lea este și epoca marilor conflicte religioase, a războaielor civile, a vărsărilor de sânge și a morții violente, dând mereu tîrcoale bietelor ființe. Este fără-ndoială perioada celei mai groaznice prigoniri a Vrăjitoriei, în toate țările.

Nicolas Remy (1530—1612). — Lorena străbate în acea vreme un îngrozitor interval de epidemii malefice. Trimitem pentru mai multe detalii asupra acestui subiect la remarcabilele lucrări ale lui Etienne Delcambre (cf. bibliografia sumară). Lorena cunoaște, spre nefericirea victimelor, un vânător de vrăjitori de temut: Nicolas Remy, mare judecător din 1576 pînă în 1591 și procuror general al Lorenei începînd cu această dată. N. Remy a scris o bună *Istorie a Lorenei*, erudită și în spirit destul de critic. El este și autorul foarte celebrei *Demonolatrii* (1595). Această carte este un manual al judecătorului de vrăjitorie, conținînd detalii extravagante, precum cel de mai jos: „Ioana sparge o cochilie de melc și o transformă într-un praf. De ce? Toate oile vecinei ei, Barbe, au murit după aceea. Este evident că Ioana a pregătit acest praf ca să leucidă. Vrăjitoarea a fost arsă” (p. 145); sau altul, care traduce obsesia sexuală a acestui înfiorător judecător: „Dominique Petrone își acuză mama de a-l fi dus la adunări diavolești pe cînd n-avea nici doisprezece ani. Acolo, l-ar fi aruncat ea însăși în brațele unui demon feminin” (p. 197). N. Remy a trimis pe rug circa trei mii de vrăjitori și vrăjitoare. El povestește (p. 200) că a cruțat într-o zi niște copii ce-și acuzaseră părinții de a se fi dus la Sabbat. Dar a pus să fie biciuiți în pielea goală și să se învîrtă în jurul rugului pe care ardeau părinții lor. Chiar dacă nu este Idecît o reflectare atroce a acelor vremuri barbare, N. Remy ne apare ca însuși tipul de refulat sadic, intelectualul, mai delirant decît propriile sale victime.

Henri Boguet (mort în 1619). — Acesta a pus să fie executați șase sute de vrăjitori și a scris un faimos și sinistru *Discurs execrabil al Vrăjitorilor* (1602). Mare Judecător la Saint-Claude în munții Jura, nu este mai puțin crud decât Remy. Cartea lui deține asemenea detalii, că ne-ar fi absolut imposibil să le cităm în zilele noastre. Este de înțeles dezgustul propriei lui familii, care a pus să fie distrus un număr cât mai mare cu putință din teribilul *Discurs*.

De Lancre și d'Espagnet. — Aceștia sînt judecători în Parlamentul din Bordeaux. Cel dintîi, bărbat foarte cultivat, muzician, este la fel de extravagant ca și cei doi colegi citați mai sus. Împreună, ei terorizează regiunea Labourd în 1609. Acest nefericit ținut al țării bascilor mai cunoscuse reperiunea în 1566 și în 1569. Originea socială a Vrăjitoriei în Labourd este foarte clară. Ținutul suferise atît din cauza războaielor religioase, cît și a calamităților naturale. În acest pămînt al cidrului, mărul (cauza nenorocirii Evei) joacă un mare rol în farmecele de care sînt învinuiți acuzații. În împrejurimile portului Bayonne, vrăjitoarele, ca și cele din Anglia aceleiași perioade, stăpînesc vînturile și fac să se scufunde corăbiile. Ele însele se duc, ajutate de Satan, în Terra-Nova sau dansează pe plaja de la Hendaye, lîngă monumente megalitice; Diavolul se arată acolo cu două fețe, amintire păgîină a zeului Ianus, și preoții ce vin să celebreze slujba au

capul plecat. De Lancre povestește toate aceste aiu-
reli în lucrarea *Neadevărul și necredința Vrăjitoriei*
(1622) sau în al său *Tablou al nestatorniciei geni-
lui rău și a demonilor*. . . (1613). Și el a trimis pe rug
circa cinci sute de persoane, în special fete tinere și
copii. îndrăznea să scrie: „(Jeannette d'Abadie, 19
ani)... a mărturisit că după Sabbat întreaga Adu-
nare s-a dus la cimitirul din Saint-Jean-de-Luz și
din Siboro . . . pentru a boteza broaște râioase . . .
care . . . erau îmbrăcate în catifea roșie sau neagră,
purtînd la gît și la picioare cîte un clopoțel, cu un
naș ce ținea broscoiul de cap și o nașă ce-l ținea de
picioare, așa cum se face cu copiii în Biserică, și n-a
știut să spună cum îl chema pe naș, dar nașă este
fiica doamnei de Martisbelsarena, doamnă pe care
a văzut-o dansînd la Sabbat cu patru broscoi, unul
îmbrăcat în catifea neagră, cu clopoței la picioare,
ceilalți trei fiind dezbrăcați și-i purta, pe cel îmbră-
cat pe umărul stîng, altul pe umărul drept și pe cei-
lalți doi pe brațe ca pe-o pasăre”¹. Ultimul detaliu
este semnificativ: este pur și simplu imaginea gro-
tescă a vînătorii cu șoimi, practică încă în acel mo-
ment. Jeanette și cei pe care i-a denunțat au fost,
bineînțele, arși de vii.

Dacă Lorcna, devastată ca și ținutul Labord de
•războaie religioase, a căzut pradă unor adevărate
crize de demonopatie, nici restul Franței nu a scăpat
de astfel de teribile manifestări. Dintre sutele de
exemple care, prin repetarea lor pînă la detaliu,
sînt deosebit de monotone, ne-am propus să cităm
două cazuri foarte caracteristice pentru preocupările.

Tabloul nestatorniciei, p. 398.

sociale ale inculpaților. În 1598, preotul din Pageas regiunea Limousin, Pierre Aupetit, care a fost ars| declară că e asistat la Sabbatul ce se ține pe vârful Puy-de-Dome (ruinele unui templu al lui Mercur încă vizibile în zilele noastre). Se duceau la Sabbat numai atunci când pe cer apărea un nor „în care se reflecta umbra unei oi, imagine naturală a lui Agnus Dei, pe care nefericitul o, cunoștea foarte bine. Același preot îl vedea la sabbat pe Diavol sub forma „unei oi jumătate albă, jumătate neagră" sau uneori „în chip de muscă". În 1582, o oarecare cumătră Gantiere, condamnată la moarte la Paris, ne traduce în mod foarte precis grijile ei fiscale, obsesie ce o va conduce direct pe rug: „Diavolul îi dăduse opt parale ca să-și plătească impozitul, dar, după ce s-a întors acasă, nu i-a mai găsit în batistă ..." Este foarte clară continuarea visului în stare de veghe, ceea ce duce la mărturisirea fatală. În sfârșit, la Vesoul, au fost arși, în 18 februarie 1610, bancherii italieni Manfredo Darlady și Fernando, fiul celui dinții, cunoscuți ca fiind trezorerii Diavolului. Pe măsură ce capitalismul face progrese, aspectul social al Celui Rău dobândește noi trăsături ce simbolizează puterea banului: Diavolul are acum bancheri proprii. Cei doi lombarzi, detestați și denunțați, pierd fiindcă sînt prea bogați...

Epidemiile de Vrăjitorie din Italia. — Curtea romană este viu preocupată de actele de Vrăjitorie. Dar vinovații sînt deferiți justiției inchizitoriale (bula lui Iulius al II-lea din 1513, confirmată de papii

Leon al X-lea și Adrian al VI-lea). La sfârșitul secolului al XVI-lea, Sixtus al V-lea (1585-1590) dă bula *Coeli et Terrae*: „vrăjitorii . . . încheie o înțelegere cu moartea, un pact cu infernul. Ca să descopere lucrurile ascunse, să găsească comori sau să comită alte fapte abominabile, încheie cu diavolul un tratat explicit. . . desenează cercuri și alte forme diabolice, invocă sau consultă demonii, le cer sau primesc de la ei răspunsuri, înalță spre ei rugăciuni, fum sau vapori de tămâie . . . le aduc ofrande, aprind luminări în cinstea lor, își bat joc în numele lor de sfinte sau de taina căsătoriei. . . fac cu mâna lor un inel, o oglindă sau mici sticlute, sau le comandă în scopul de a-i închide în ele pe demoni, în care cred, ca să obțină de la ei îndeplinirea celor cerute . . .”. Papa pune apoi la Index un mare număr de cărți de Vrăjitorie. Dacă unii teologi italieni, cum este inchiizitorul Bernard din Como (1508), cred în realitatea acestor fapte diavolești, alții, cum este franciscanul Samuel din Cassinis, scriu (1505): „..... Inchiizitorii care cer să fie arestați oamenii acuzați de către vrăjitori că i-au văzut la sabbat, păcătuiesc foarte grav, pentru că este fals și imposibil ca ei să-i fi văzut într-adevăr”. Ca să fim dreți, Italia cunoaște destul de puține procese de Vrăjitorie, în afara sudului peninsulei, regiune foarte săracă. Roma a fost aproape scutită de acest flagel.

Spania. — Țară în care de vrăjitorie se ocupa Inchiiziția, se remarcă prin puține procese, cu excepția celui din Logrono, când au fost arși șase vrăjitori, în 1610.

Germania. — In această țară zguduită de nenorocirile războaielor religioase și apoi de răscoala țărănilor, Vrăjitoria și neînduplecata ei reprimare vor cunoaște proporții niciunde atinse. Cifra victimelor depășește treizeci de mii de la începutul secolului al XVI-lea pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Paroxismul va fi atins la Bamberg, unde închisorile deveniseră neîncăpătoare și s-a construit o clădire specială (Hexenhaus sau Drudenhaus) pentru a-i închide pe demonopați. Avînd decorațiuni exterioare foarte bogate, ea adăpostea douăzeci și șase de vrăjitoare în același timp, despărțite unele de altele. Pe frontonul ușii principale s-a gravat acest verset din Biblie: „Această casă va fi o pildă a dreptății mele. Oricine va trece pe dinaintea ei va fi cuprins de uimire și va zice: «De ce Domnul este atît de neîndurător cu locuitorii acestei case?» și i se va răspunde: «Pentru că l-au părăsit pe Domnul Dumnezeul lor și au urmat zei străini»". Codul Vrăjitoriei fusese redactat în 1487 de Sprenger: *Malleus Maleficarum* (Ciocanul Vrăjitoarelor). Sprenger îndrăznește să scrie: „Femeia este mai carnală decît bărbatul, ceea ce ține de crearea Evei, căci ea a fost făcută dintr-o coastă a bărbatului ce era încordată, și din această cauză, fiind un animal imperfect, ea este întotdeauna mai ușor de supus influențelor diavolului". Germania a rămas mereu sub influența vechilor tradiții ale păgînismului germanic. Călătoria vrăjitoarelor spre Sabbat, pe sus, nu amintea oare cavalcada Walkiriilor? ea numindu-se chiar *Hollenfurt* (zborul Holla-elor, acest nume fiind denaturarea celui al soției lui Wotan, Holda sau Freya). Sabbatul se ținea în noaptea de 30 aprilie spre 1 mai (Walpurgisnacht) în

amintirea serbărilor păgine sau în noaptea de Sfin-
tul Ioan sau Sfințul Bartolomeu, cel mai adesea în
serile de Miercuri și Vineri, a căror încărcătură an-
tică am evocat-o mai sus. Brockenul era locul de
întâlnire favorit al vrăjitorilor. Dieta din Ratisbonn
(1532) a promulgat o lege a urmăririi intitulată Ca-
rolina, după numele lui Carol Quintul, autorul ei.
Mărturisirile erau smulse prin tortură și, după pă-
rintele von Spee, „în toată Germania nu erau decît
grămezi de lemne arzînd”. Același iezuit scria de
asemenea: „Mă jur în numele Domnului că n-am
condus spre rug nici măcar un vrăjitor despre care
să pot afirma în sufletul și conștiința mea că era vi-
novat. Am auzit pe mai mulți teologi spunînd ace-
lași lucru”. Ceea ce n-a făcut ca persecuția să fie mai
domoală. În timpul Electoratului din Treves, cînd
războiul religios era în toi, trei sute șaiszeci și opt de
pretinși vrăjitori au pierit din 1623 pînă în 1630.
Wiirzburgul a fost decimat de către episcop, nouă-
zeci și nouă de vrăjitori arși în 1616, o sută cinci-
zeci și nouă din 1627 pînă în 1629 și două sute nouă-
zeci și nouă după aceea. Masacrul nu a încetat de-
cît atunci cînd episcopul, acuzat de magie de către
cei anchetați, a dat cu prudență înapoi. La Fulda,
judecătorii, dornici să profite de bunurile condam-
naților, confiscate prin hotărîre judecătorească, au
trimis în foc trei sute de persoane din 1593 pînă în
1606. Kolnul arse de-a valma preoți, canonici, călu-
gări și chiar tineri seminaristi. Municipalitatea din
Amorbach, după o catastrofă naturală, înghețul viei,
a arestat toate vrăjitoarele din ținut, considerate a
fi vinovate de această nenorocire. Dar Judecătorul
regal le-a eliberat (1656). În Silezia, la Neisse, lipsa

lemnului pentru alimentarea rugurilor a dus la găsirea unui nou procedeu de execuție: s-au construit cuptoare în care-i închideau pe bieții nenorociți. Patruzeci și două de femei, toate la un loc, au pierit așa în 1651. Încă o mie au urmat în decurs de nouă ani, printre care copii de doi pînă la patru ani. La Salzburg, cu Vrăjitoria au fost amestecate și cazuri de posedare de către diavol, ceea ce l-a ajutat pe iezuitul Loper să-și potolească ura împotriva capucinilor, pe care i-a acuzat de vrăjitorie (1656). Drept urmare, nouăzeci și șapte de vrăjitoare au fost arse (1679). La Lindhem, din cei cinci sute patruzeci de locuitori, au fost arși treizeci. În Saxa, numai judecătorul Carpzow a ordonat executarea a douăzeci de mii de persoane. În sfîrșit Hamburgul, oraș liber, i-a ars pe vrăjitori pînă în 1697; urmările au continuat apoi, dar fără pedeapsa cu moartea, pînă în 1735. Ultima vrăjitoare nemțoaică arsă a fost călugărița Măria Renata (Mossau, 26 iunie 1749), denunțată justiției de cîteva călugărițe isterice din aceeași mănăstire.

Suedia. — Lucru curios, Suedia nu ct noaste decît o singură epidemie de vrăjitorie (1670). Aici cauza socială este foarte evidentă; iobăgia se agrava și o grindină a făcut ravagii printre recoltele din Delecarlia, ținut împădurit, sălbatic, în care numeroși copii se pierdeau, fără îndoială, destul de des. Șaptezeci de femei au fost arestate la Mohra și acuzate că au dus copii la Sabbat ca să-i sacrifice Diavolului. Unii copii au recunoscut chiar că au fost la una dintre aceste reuniuni diabolice unde, fapt

unic, Satan a fost bolnav și a cerut să i se pună ventuze. Vrăjitorii împreună cu cincisprezece copii acuzați au fost aruncați în flăcări, treizeci și șase de femei și patru copii au fost doar biciuiți.

Anglia. — Țară propice fantomelor, răvășită de Războiul celor Două Roze și trecînd în secolul al XVI-lea printr-o puternică criză economică, Anglia este puternic lovită de febra demonopatică din jur. Prima lege împotriva vrăjitoriei datează din 1541 și primele execuții au fost în timpul domniei Elisabetei I. În această țară, în care marea joacă un rol important în viața socială, vrăjitorii erau acuzați mai ales de stîrnirea vînturilor marine și de scufundarea corăbiilor. Dar secolul al XVI-lea nu a fost marea epocă a Vrăjitoriei, dacă ne putem exprima astfel referitor la un atare domeniu. Vom vedea că, în secolul al XVII-lea, acest teribil flagel va fi una dintre cauzele succesului politic al lui Oliver Cromwell.

i

Rusia. — Cercetările noastre referitoare la această țară sînt puțin fructuoase. Vrăjitoria a avut cu siguranță acolo un caracter deosebit de sinistru, cadavrele animalelor și oamenilor jucînd un rol foarte important în diferitele vrăji. Nu cunoaștem cazuri concrete de procese, dar știm că vrăjitorii erau arși de vii în cuști de fier, în care erau închiși împreună cu pisici. Astfel de execuții au avut loc la Moscova spre sfîrșitul secolului al XVI-lea. Vrăji-

torii erau cum se întâmpla adesea și în alt
țară sau fierari. În secolul al XVI-lea
era mea un om liber.

rus

VRĂJITORIA ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Secolul al XVII-lea, adesea denumit Secolul Rațiunii, cel puțin pentru Franța lui Ludovic al XVI-lea, a cunoscut numeroase caruri și procese de Vrăjitorie. Este, fără-ndoială, împreună cu secolul al XVI-lea, epoca celor mai crunte represiuni. Toate acestea din cauza războaielor civile și a celor cu alte neamuri, pornite din mizerie. Marele Șerb Revoltat, cum era numit Diavolul de către vrăjitoare^le nemțoaice, și-a aflat acum cei mai zeloși slujitori. Toate țările Europei sînt năpădite de epidemii de Vrăjitorie. În Franța, unde prin Afacerea Otrăvurilor, sub Ludovic al XIV-lea, ea atinge punctul culminant, necruțînd nici o clasă socială, vrăjitoria are un caracter inedit, foarte particular. Într-adevăr, vrăjitoarele vor amesteca rugăciunile creștine cu invocațiile către' demoni pentru a nu-și speria nobilii

clienți preocupați să nu piardă salvarea veșnică. Acesta este un aspect cu totul nou al problemei, care, după știința noastră, nu a mai fost subliniat.

Diavolul în mănăstiri. — Nu intenționăm să dezvoltăm prea mult aici chestiunile legate de prezența „diavolului în mănăstiri” în secolul al XVII-lea. În afară de faptul că spațiul este limitat, aceste povești diabolice se referă mai degrabă la cazuri de „posedare” sau de „blestemății” decât de Vrajitorie propriu-zisă. Ne vom mulțumi să schițăm cazurile cele mai cunoscute, subliniind ceea ce ține de subiectul nostru.

Reînnoirea produsă în Europa după Conciliul de la Trente Contra-Reformei a dus la o populare masivă a mănăstirilor, mai ales de către femei. Această aglomerare de persoane adesea foarte tinere a dus la crearea în spațiu închis a unor fantome de ordin pseudo-mistic sau cu adevărat demonopatice. În aceste cazuri, un rol important l-au jucat delirul oniric, isteria și o anumită știință a atragerii interesului celorlalți asupra ta.

Afacerea Gaufridi. — În 1609 două călugărițe din Aix, Madeleine de Mandol și Louise Capei, atinse de convulsii, l-au acuzat pe un preot din Marsilia, Louis Gaufridi, că le-a vrăjit trimițându-le pe diavolii Belzebut, Verin și Liviatan. Madeleine l-a acuzat de asemenea pe Gaufridi că a profitat de ea la vârsta de nouă ani, ceea ce demonstrează o dată în

plus că erotismul este întotdeauna prezent în astfel de cazuri. Cele două călugărițe au fost duse, după nenumărate slujbe zadarnice pentru alungarea diavolului, la R. P. Michaelis, Inchizitor al comitatului Venaissin, care le ținu o slujbă în Grotă Sainte-Baume (de care se leagă un anumit număr de legende referitoare la Hiram, deci surse ale ritualurilor esoterice ale Breslelor). Gaufridi a fost acuzat de cele două femei că le-ar fi dus la Sabbat, unde preotul oficia Slujba infernală în fața lui Satan însuși, prezent sub forma unui bulldog. Gaufridi, în urma procesului verbal al Inchizitorului către Președintele Parlamentului, a fost arestat și supus torturii. Bineînțeles, a mărturisit că era vrăjitor. Gaufridi a fost ars, la Aix, în 30 aprilie 1611. Cele două acuzatoare ale lui au dispărut de pe scena istoriei, în care jucaseră un rol mizerabil. Se știe că Madeleine de Mandol a murit în închisoarea din Avignon, după 1653. A fost acuzată, la rîndul ei, de vrăjitorie. Pînă-ntr-afît este de adevărat că nebunia omenească atrage după sine alte demente. Nu putem simți decît milă pentru aceste nefericite debile mintal.

Afacerea din Loudun. — Avem de-a face cu un caz tipic de posedarea demoniacă pe care imaginația populară îl împodobeste, ca să spunem așa, cu titlul de Vrăjitorie, și de care se folosesc atît ordinele religioase interesate, cît și puterea politică pentru a condamna, în persoana Diavolului și a preținșilor lui susținători, pe propriii lor adversari. Partida Rațiunii era reprezentată la Loudun de către Protestanți.

În plus, orașul posedă un mare donjon ce putea servi ca bază unei revolte feudale împotriva Monarhiei. Carmeliți, capucini, cordilieri, buni călugări de altfel, se certau în acest orașel în care trăia un preot inteligent, ironic și orgolios, Urbain Grandier. La Loudun exista și o mănăstire a Ursulinelor, puțin cam tinere. Domnul de Richelieu, episcop de Luçon, a trebuit, într-o zi nefastă pentru el, să-și cedeze locul într-Oi procesiune louduneză și în curînd cardinalul-ministru nu va ierta jignirile. În plus, avea o memorie excelentă. În jurul acestui oraș de douăzeci de mii de locuitori se întindea un cîmp mizerabil. Numeroși Vrăjitori îl chemau acolo pe Marele Tap. Negru. În afară de aceasta, laurii Madeleinei de Man-dol și ai capuciniilor din Aix au fost repede cunoscuți — și invidiați — în toate mănăstirile din Franța. Toate condițiile favorabile unui mare proces de Vrăjitorie erau întrunite la Loudun. Preotul Grandier și-a pierdut viața în el. Inteligent și bărbat frumos, Grandier sedusese mai multe tinere din oraș. Pe de altă parte, îi plăcea să-și bată joc din amvon de carmeliții, de capucinii și de cordilierii din Loudun. Aceștia au reușit să obțină interzicerea pe cinci ani a predicilor lui Grandier; dar în 1631, pedeapsa a fost ridicată. Exact în această perioadă, de triumf al adversarului călugărilor, s-a auzit în Loudun de cazurile de posedare demoniacă din mănăstirea ursulinelor. O mulțime de exorciști s-au dus la mănăstire, unde, bineînțeles, posedatele îl acuzau, din rachiună, pe Grandier de Vrăjitorie. Era în 1632, perioadă în care Cardinalul hotărâse dărîmarea Castelului din Loudun, ceea ce nu era deloc pe placul protestanților și a unor pașiști, printre care și Urbain

Grandier. Richelion l-a trimis în Poitou pe comisarul Laubardemont, prigonitorul vrăjitorilor din Sud. În anul următor, s-a tipărit în oraș un pamflet insolent la adresa lui Richelieu, intitulat *Pantofăreasa din Loudun*. Grandier a fost bănuț de a fi autorul acestuia. Laubardemont, autorizat de Cardinal, a ordonat arestarea lui Grandier (30 noiembrie 1633). Judecătoria i-au căutat pe corp însemnul diavolului. Apoi s-au găsit pactele semnate de Grandier cu Diavolul, „primul cu cenușă, viermi, fire de păr și unghii luate de la un corp uman și adus la cunoștința tuturor de către Asmodeu la slujba de alungare a diavolului din 15 mai, iar al doilea semnat cu un sînge bătînd în gri. . . cel din urmă, cu trei pete de sînge, după cum păreau pe hîrtie, și cu opt semințe de portocale”¹. Grandier a fost ars în 18 august 1634. I s-a promis grațierea, fără-ndoială cu puțin înainte de urcarea pe rug: „Cînd a fost bine legat de stîlp, totul pregătit și focul aranjat în așa fel încît fumul și flăcările să-1 învăluie brusc, un călugăr, propriul lui confesor, fără a-1 mai aștepta pe călău, a dat foc rugului. Condamnatul nu a mai avut timp decît să spună: „Ah! m-ați înșelat”. Dar vîlvățile s-au înțetit o dată cu durerile . . . Nu s-au mai auzit decît țipete”².

Afacerea din Louviers. — Cazuri de posedare similare cu cele din Loudun s-au produs într-o mă-

¹ Citat de Th. de Cauzons, *Magia și Vrăjitoria în Franța*, I, III, pp. 212—213.

² J. Michelet, *Vrăjitoarea*, p. 264.

năstire a maicilor franciscane din Louviers, în același an în care l-au ars pe Grandier în Poitou. Exorcismele au început, provocând, ca de obicei, o înmulțire a cazurilor de posedare de către diavol. Capucinii s-au consacrat acestor opere cu zelul lor obișnuit. Una dintre posedate, Madeleine Bavent, a fost acuzată de acte de vrăjitorie. Demonii o desemnau împreună cu complicii ei: David, fostul mentor spiritual al maicilor, decedat, și Picard, actualul confesor al călugărițelor. Un vicar, Boulle, a fost și el acuzat că s-a dus la Sabbat. Episcopul de Rouen a condamnat-o pe Madeleine Bavent la închisoare pe viață și a spus să fie dezgropat și aruncat într-o groapă de gunoi corpul lui Picard, decedat recent (12 martie 1643). Un mare număr de curioși s-au îndreptat spre mănăstirea diabolică din Louviers, în timp ce rudele lui Picard cereau să se facă dreptate. Curtea din Rouen a intervenit în ultimă instanță și în 21 august 1647 a hotărât ca vicarul Boulle să fie ars în același timp cu cadavrul lui Picard, păstrat de la exhumarea sa din 1643 într-un cufăr aflat în închisoarea din Louviers. O fată călugăriță din Louviers, acuzată de vrăjitorie de către maici, a fost și ea condamnată la Rouen. Dar în 1654 a fost eliberată.

Toate aceste procese, ca și cel din Auxoune (1658) nu au legătură cu Vrăjitoria decît prin faptul că marile isterice care s-au declarat posedate de Diavol au trimis pe rug un anumit număr de victime, din răzbunarea lor sau a maimarilor zilei. Cazul Elisabetei de Ranfaing, mai puțin cunoscut, nu este mai puțin înfiorător.

Elisabeth de Ranfaing, zisă Apucata din Nancy.

Un recent și excelent studiu al lui E. Deleambre și J. Lhermitte¹ a fixat o dată pentru totdeauna toate trăsăturile crude ale acestei femei născute din părinți detracți și ea însăși atinsă de obsesii sexuale caracteristice. Elisabeth, măritată cu un soldat, mult mai în vîrstă decît ea, a avut cu soțul ei șase copii în șase ani. Văduvă de timpuriu, ea pare să fi fost atinsă de complexul Dianei: frigiditate în același timp cu dorințe sexuale exacerbate și refulate. În timpul unui pelerinaj la Remiremont, un doctor numit Poirot i-a acordat — sau cel puțin așa i s-a părut ei — o oarecare atenție. În realitate se pare că Poirot nu s-a prea uitat la această femeie, totuși foarte drăguță. Asta l-a pierdut. Elisabeth, devenită călugăriță și fondatoare a Ordinului Refugiului din Nancy, a ajuns posedată de demon. Poirot, acuzat de Vrăjitorie, a fost ars (1621?). Cu această femeie pe jumătate nebună, se înmulțesc fenomenele de xenoglosie și de levitație. Exorcismele multiplică crizele de isterie și iezuții, patronii spirituali ai Elisabetei, se servesc de ea pentru a încerca să-și distrugă adversarii, capucinii din Toul. Dar aceștia din urmă au făcut apel la Roma și iezuții au pierdut partida. Se pare că Elisabeta a murit de inimă rea. În orice caz, făcuse deja o victimă, nefericitul doctor Poirot.

Vrăjitoria în timpul lui Ludovic al XIII-lea (1610—1643). — Domnia lui Ludovic al XIII-lea a fost bogată în procese de Vrăjitorie. Parlamentul din

E. de Ranfaing .. „Nancy, 1956.

Bordeaux a condamnat la ardere pe rug o sută douăzeci de vrăjitori în 1630. Judecătorii din Orleans au osîndit, șaptesprezece, toți aproape nebuni (1615—1616), unul dintre ei avea șaptezeci și șapte de ani. Nici Parlamentul din Rouen nu a șomat, condamnînd mai ales păstori, meserie ce din toate timpurile a fost considerată malefică. În Normandia ei erau numiți „micii vrăjitori”, fără-ndoială fiindcă declarau că se duceau doar la „micile sabbaturi”^ adică în afara zilelor tradiționale și fără ca Diavolul să fie de față. În 1618, judecătorul regal din Loudinieres pune să fie spînzurați opt, iar cel din Neufchatel cincisprezece (1638): Dar, în 1649, opt păstori din Freanville au făcut recurs la o sentință de condamnare capitală la Parlamentul din Rouen, care s-a mulțumit să-i exileze timp de șase ani. În 1642, un căutător de comori, savant mineralogist fără-ndoială, baronul de Beausoleil, a fost închis pe viață, împreună cu soția, la Bastilia. Au murit acolo, asistați de Saint-Cyran, fără ca asta să-i înduioșeze cu ceva pe judecători. În 1644, în urma unei grindini ce-a răvășit Burgurîdia, poporul însuși, exasperat de mizerie și împins la ură de un tînăr păstor, a pus mîna pe preinșii vrăjitori. Aceștia muriră sub loviturile țaranilor sau fură înecați. Domeniul mănăstiresc de la Luxeuil a cunoscut și el un mare număr de procese de Vrăjitorie. Aceasta își avusese deja epoca ei de glorie cu procesul inchizitorial din Desle la Mansenee. Aproape șaptezeci de vrăjitori au fost deferiți justiției între 1620 și 1630. Au fost pronunțate un mare număr de condamnări la moarte. Am văzut mai sus (Partea întii, Cap. II) cauzele sociale ale acestei epidemii de Vrăjitorie, și chiar numele pădurii

*Serve*¹, în care se ținea unul dintre Sabbaturile din regiune, este o indicație prețioasă în acest sens, tot așa cum ținuturile estice împădurite cunoșteau cel mai mare număr de adunări diavolești nocturne. În sfârșit, cultul celtic al lui Sirona și Bricia, divinități ale Izvoarelor, asigură în fața puterii ecleziastice de testate continuitatea unei tradiții păgâne dispărute, opunându-se religiei catolice dominante-¹.

Zilele de glorie ale vrăjitoriei în Normandia: Afacerea de la Meautis (1661—1672). — Este vorba despre o epidemie de Vrăjitorie ce se răspîndi în regiunea Cotentin în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Mai puțin importante sînt aici detaliile — cam aceleași în acest gen de procese — decît finalul care, pentru preinșii vinovați, nu a fost ca de obicei, moartea. Un doctor din Saint-Lo(Manche), Marguier, a fost acuzat de pacienții săi, nebuni sau pradă halucinațiilor, și condamnat la moarte împreună cu fiica sa, de către judecătorul seniorial. "Au făcut recurs la Parlamentul din Rouen, care a comutat pedeapsa în exil (1663). Ca întotdeauna, acest prim proces a antrenat și altele. În 1669, au fost arestați în zonă doi bărbați, pe nume Ernoul și Charles Barneville, care au denunțat un mare număr de persoane. Depozițiile inculpaților sînt foarte extravagante. Niște fete au văzut coborînd pe coșul casei

¹ Formă de feminin a cuvîntului „seri” însemnînd „șerb”, „iobag”, n.t.
² Of. F. Bavoux, *Hantises et Diableries dans la Terre Abbatiale de Luxueil*, Monaco, 1956.

lor copii — vrăjitori; Jeanne le Boulanger declară că a văzut pe sus „mai multe persoane goale”; Michel Marais (din localitatea La Haye-du-Puits, Manche) a văzut dansînd pe platoul de la Meantis două sute de persoane de asemenea în pielea goală; Isaac Marais a văzut într-o cameră „numeroase persoane în pielea goală ținînd în mînă luminări negre, și cu un țap în mijlocul lor”. Jean de Causter a zărit la Sabbatul de la Etanclin un anumit număr de preoți (mai mulți ecleziaști au fost închiși); vrăjitorii, după mărturia lui Jacguis Le Gastelois, au venit pentru sacrificiile din timpul Slujbei sălbatice „și unul care a întârziat a fost lovit peste față cu vasul de împărțanie spunîndu-i-se: Apropie-te, tipule!”. S-au operat șase sute de arestări și treizeci și patru de inculpați au fost deferiți justiției senioriale, care a condamnat la moarte douăsprezece persoane. Parlamentul a confirmat pedepsele, dar, în urma recursului făcut la rege, Ludovic al XIV-lea a casat sentința și s-a mărginit la a-i exila pe vrăjitori dincolo de hotarele Normandiei (1672). Aceasta reprezintă placa turnantă a Istoriei Vrăjitoriei în Franța. Justiția regală, pentru prima dată, respinge o sentință cu moartea în materie de Satanism și reface prima judecată. Chiar mai mult, Colbert interzice tribunalelor să mai admită acuzația de Vrăjitorie (1672). Parlamentul din Rouen nu renunță și face uz de dreptul la critică în fața Regelui. Acesta nu ține seama de el, ceea ce nu înseamnă că procesele de Vrăjitorie s-au oprit în Franța la acea dată, dar au tendința să scadă. În orice caz sentința regală din 1672 este semnalul Marii Ordonanțe (iulie 1682) asupra Vrăjitoriilor pe care o vom vedea mai de-

parte. Pe bună dreptate, Michelet subliniază în cartea sa *Vrăjitoarea* (p. 284): „Parlamentul (cel din Rouen, în 1672) face reclamație și 'dă clar de înțeles că, negînd Vrăjitoria, se compromit și alte lucruri, îndoiala în legătură cu misterele de pe pămînt clatină în multe suflete credința în misterele din ceruri”.

Afacerea Hocque (1687—1691). — Povestea păstorului Hocque este cea a „unei operații de goeție transcendentă . . . care denotă la autorul ei, dacă nu cunoștințe elevate de Magie, cel puțin deținerea unor formidabile secrete — oricît de slăbită, de denaturată ar fi esența lor în mintea unor ignoranți ce nu le posedă decît ca urmare a unei lungi, vagi și înfidele tradiții”. îl lăsăm cu plăcere pe Ch. Lancelin¹ să afirme mai sus puterile reale ale Vrăjitorilor și ne bucurăm să vedem subliniată diferența între Înalta-Știință (Magică și Vrăjitorie și vulgarizarea preceptelor Magiei de către vrăjitorii de la țară, în cazul nostru păstorul Hocque din secolul al XVII-lea, I s-au făcut farmece domeniului Pacy-sur-Eure și păstorul Hoque a fost condamnat să fie spînzurat și ars pentru vrăjitorie (1687). Dar Parlamentul, dînd dovadă după 1672 și mai ales după Ordonanța Regală din 1682 de o judecată mai luminată, a comutat primul verdict în muncă silnică. Din această cauză, Hocque se găsea în închisoarea Tournelles, la Paris, așteptînd plecarea la o ocnă de pe

Vrăjitoria la țară, pp. 101—102.

litoral. În celula lui a fost plasat un turnător pe nume Beatrix, care, cu ajutorul câtorva stacane de vin, i-a dezlegat limba. Hocque a povestit că îngropase la Pacy-sur-Eure, într-un grajd, o oală în care băgase „o cantitate de substanță vrăjită, magică, numită cele nouă rugăminți”. Numai un păstor din Burgundia, zis Bras-de-Fer, ar putea, spunea Hocque, să scape vitele de această vrajă. Beatrix, turnătorul, i-a spus toate astea seniorului din Pacy, care l-a chemat la el pe vrăjitorul burgund. Acesta din urmă, la indicațiile turnătorului, a dezgropat „vraja” și a distrus-o „prin gesturi și nelegiuiri îngrozitoare”, „dar în clipa următoare (Bras-de-Fer) a mărturisit că i-a părut rău de ce a făcut, deoarece spiritul i-a comunicat că Hocque era cel care făcuse vraja și că acesta a murit la șase leghe de Pacy în timp ce el o dezlega (fără să știe că se afla la Paris, în închisoare). Ceea ce s-a dovedit a fi adevărat. . .”. După aceea, Bras-de-Fer a fost dat pe mîna justiției împreună cu fiica și cei doi băieți ai lui Hocque și alți doi păstori. Aceștia din urmă și Bras-de-Fer au murit pe rug; copiii lui Hocque au fost doar exilați, pe timp de nouă ani. Parlamentul din Paris a confirmat această sentință foarte crudă în 18 decembrie 1691. După cum vedem, Ordonanța din 1682 nu prea se aplica.

Anglia. — Vrăjitoria, deja importantă în această țară în secolul al XVI-lea — totuși cunoscînd o anumită rărire a proceselor la sfîrșitul domniei Elisabetei — cunoaște o nouă intensificare după 1610. Aici fenomenul va avea o influență considerabilă în

timpul Revoluției engleze a lui Cromwell. Se poate chiar afirma că există o legătură politică reală între cauzele Revoluției din Anglia, urmată de succesul lui Oliver Cromwell în fața poporului englez, și epidemiile de Vrăjitorie. Lușrul acesta a fost demonstrat de R. Trevor-Davies¹ și reluat cu multă finețe de P. O. Lapie².

În 1612, zece vrăjitoare sînt arse în Lancashire și cinci la Northampton. A luat naștere în această perioadă un anume fel de exploatare a credinței publice: meseria de descoperitor de vrăjitoare. În comitatul Essex, un oarecare Matthew Hopkins și-a creat o sinistră reputație în acest sens. După spusele lui — exagerate — ar fi trimis pe rug circa două sute de persoane. Statisticile execuțiilor îl contrazic formal. Căci, și în asta constă imponderabilul succesului Revoluției engleze, Stuartii nu cred în Vrăjitorie și reduc la minimum urmărirea împotriva ei. Dimpotrivă, calviniștii, prezbiterienii și puritanii îi consideră pe vrăjitori ca pe cei mai buni slujitori ai Diavolului. Bineînțeles că pentru ei ritualurile Bisericii romane nu sînt decît niște ceremonii demoniace. Este incontestabil că poporul englez, împărțînd aceste ultime teorii, l-a preferat pe Cromwell lui Carol I. După părerea lui P. O. Lapie, 1619 este anul în care Ioan I, pînă la acea dată marele prigonitor de vrăjitori, și-a schimbat părerea în această privință³, fără îndoială sub influența *Eseurilor* lui Montaigne, traduse de Floris, un curtean, și a operelor

¹ *Patru secole de credință în vrăjitorie*, Methuen, Londra, 1947.

² *Cromwell*, Flammarion, 1949, pp. 107—122.

³ *Op. cit.*, p. HO.

lui Francis Bacon. Influențele secundare care au jucat un rol în formarea părerii Regelui au fost ofensiva religioasă împotriva calvinismului și dezvoltarea studiului biologic al lui Harvey. Sub Carol I, ce continua opera de înțelegere umanitaristă a tatălui său, arhiepiscopul Laud a pus să fie cenzurate sau interzise toate lucrările publicate împotriva vrăjitorilor. La începutul Revoluției engleze, procesele de Vrăjitorie — în ciuda opiniei britanice — nu mai existau practic deloc (nici o vrăjitoare nu a mai fost supusă supliciului din 1618 pînă în 1642). Dictatorul, pe care Anglia și-l instala atunci, avea idei total diferite de cele ale Stuartilor asupra acestui subiect. Una dintre înaintașele lui, bunica sa, lady Cromwell, pierise în urma farmecelor unei vrăjitoare în 1590, la Woarboys. Vrăjitoarea Alice Samuel, împreună cu fiica și ginerele său — complice — au fost soînzurați din acest motiv, la 5 aprilie 1593. Copilăria lui Cromwell a fost legănată cu povestea acestei întîmplări înfiorătoare, care a dus la crearea la Huntingdon a unei catedre universitare de Vrăjitorie încredințată prietenului intim al viitorului „Protector”, Thomas Beard. De asemenea, anturajul lui Cromwell este îmbibat de idei fixe asupra puterii supranaturale a vrăjitoarelor și chiar scriitorul John Milton se află printre prigonitorii cei mai înverșunați. Din aceste motive, armata Capetelor Rotunde urmărește fără cruțare Vrăjitoria și Cromwell l-a protejat pe fanaticul Hopkins pe care l-am citat mai sus. „Reprimarea Vrăjitoriei s-a înăsprit în timpul Republicii, cînd Cromwell avea întreaga putere. În schimb cenzura lui a autorizat publicarea pe scară largă a cărților și broșurilor tratînd despre vrăjito-

rie, mai ales cea intitulată *Antidot împotriva ateismului*, a lui Henri More¹. Credința Protectorului Republicii engleze în aceste operațiuni diavolești a avut și o influență asupra lui însuși și a propriului său caracter. *Melancolia* lui profundă, chiar morbidă, se poate explica astfel. Medicul său, Mayerne, nu scria oare că: „Melancolia este tronul, baia și regatul Diavolului”? Numeroase apariții s-au perindat pe ia căpățiul dictatorului suferind. Acest nevropat a pus deci să se ridice mai sus rugurile în bătrâna Anglie. Chiar mai mult, după victoria de la Naseby, a pus să fie însemnate pe față — după obiceiul vânătorilor de vrăjitoare — o sută douăzeci de femei din armata regală, suspecte de vrăjitorie. Rămii împietrit în fața cruzimii prostești a acestui mare conducător de oști și genial om politic. Dar Cromwell nu era oare prin asta reflexul propriei sale epoci, expresia vie și activă a asprimii ignorante a contemporanilor lui? În această privință, progresul mintal al Stuartilor și umana lor rațiune pierduseră partida în fața prostiei diabolice a lui Oliver Cromwell. Stuartul restaurat în 1661, Carol al II-lea, deloc dornic să aibă soarta tatălui său, a făcut numeroase concesii poporului, ceea ce s-a tradus printr-o întetire a prigonirii Vrăjitoriei până la sfârșitul secolului al XVII-lea. Vrăjitoria s-a stins încetul cu încetul, mai ales datorită încetării urmăririlor. Nu este lipsit de interes să notăm, apropo de ceea ce am spus mai sus despre orașul Huntingdon, că aici, chiar și în 1716, au fost spânzurați fără proces un bărbat împreună cu fetița lui de nouă ani, de către o mulțime fanatizată

² P. O. Lapie, *op. cit.*, pp. 118—119.

împotriva vrăjitorilor. Lecțiile lui Thomas Beard, profesor de Vrăjitorie, își culegeau încă, după cum se vede, roadele lor tragice în *copacul Justiției* . . .

Circus girls-urile din Salem (Noua Anglie). — în 1620, pe coasta ingrată a Americii de Nord orientale, de pe un vas, Mayflower, au coborât bărbați îmbrăcați în negru. Pe acest pământ nou, bătut de vânturi și acoperit cu păduri neliniștitoare, înaintau cu pistolul într-o mână și cu Biblia în cealaltă. Aceștia erau Puritanii din Anglia, alungați de Ioan I Stuart și expulzați de Provinciile Unite, deja semi-carteziene, în care au vrut să fondeze un regat al lui Dumnezeu pe placul sufletului lor, adică fără bucurie și fără iubire. Ce citeau oare și reciteau în scrierile lui Calvin acești pionieri ai unei credințe neliniștite și dezolate? „Dracul va stăpâni lumea, pînă cînd nu va fi alungat de Christ, cei răi sînt copiii lui Satan, făcuți după chipul și asemănarea lui”; sau, în cartea lor, Biblia: „Nu vei lăsa ca vrăjitorul să trăiască” (Exodul, 22—18). Ei au defrișat un pământ pietros, iar codrii deși și negri mărgineau cîmpiile înșămîntate cu greu. Vîntul aspru al iernii, suflînd prin coșurile cabanelor lor, le legăna lecturile sacre pline de frica de Dumnezeu și Blestemele celui Veșnic împotriva celor Nemernici. În apropierea lor se întindea regatul stufos al copacilor. Un vechi proverb al pionierilor spune foarte bine: „Acolo unde începe pădurea, începe indianul. Acolo unde începe indianul, începe dușmanul”. Pădurea locuită de indieni era pentru ei Regatul Diavolului. Și totuși le-au angajat ca servitoare sau ca doici pe femeile

indiene pe care, prin predicile lor vehemente, încercau să le smulgă puterilor Diavolului. Preocupați de propria lor salvare, interziceau băuturile tari și jocurile de noroc. Nici mîncarea nu era la mare preț. Acești bărbați și femei aspri și puri au avut copii. Ei au crescut, îmbrăcați în negru și sfrijiți din cauza constrîngerilor carnale ale Asprei Legi Puritane ce le-a fost impusă. Aveau trupuri mai robuste decît părinții lor, căci erau născuți în mijlocul naturii suverane, mai puternică și mai liberă decît străzile întunecate și murdare din Londra sau La Haye. De acolo a venit tot răul. Iar procesele din Salem sînt imaginea cumplită a obsesiilor exportate de Lumea Veche și murdărind Noul Pămînt american. În plus, evoluția socială s-a precipitat. La începutul ocupației engleze în Noa-Anglie, cum o remarcă pe bună dreptate M. Soalie¹, s-a instalat „un sistem social. . . cu ideal comunist. Pășunile și paștile erau în comun, fiecare colonist avea un acru de pămînt ale cărui produse îi aparțineau, dar nu le putea vinde” (p. 11). Apoi teocrația ambientă a dus la ierarhizarea societății și egalitatea de la început a dispărut, provocînd, o dată cu aplicarea legilor intolerante ale Puritanilor, invidia și ura. Ansamblul acestor factori a provocat executarea a patru pretinse vrăjitoare în 1645. În 1688, ca urmare a unei discuții oarecare, o spălătoreasă, cumătră Glower, a insultat-o pe una dintre cliențe, cumătră Goadwin. Fiindcă a asistat la această scenă, destul de violentă, una dintre fetițele celei din urmă a fost apucată de convul-

¹ *Procesele celebre ale Statelor-Unite*, Payot, 1932, pp. 9—28.

sii. Cumătră Glower a fost imediat acuzată că a făcut vrăji, și arestată (era irlandeză și catolică, ceea ce i-a atras binențeles ura religiei protestante, dominantă aici). Nefericita a fost, drept urmare, executată, în 1692, în casa pastorului din Salem, Samuel Parris, zece fete au fost cuprinse de convulsii și s-au dedat unor acte necugetate și aparent obscene. Doica indiană a uneia dintre ele, fiica pastorului Parris, a propus un remediu magic, acceptat de comun acord. Apoi Elisabeth Parris a acuzat-o pe indiancă de Vrăjitorie, dar nefericita arestată și-a pledat atât de bine cauza, încât a fost salvată de rug. Prinziind gust după acest început, „Fetele din Salem și-au îndreptat acuzațiile asupra mai multor persoane. Printre acestea, probabil fecioare, s-a amestecat și o isterică bogată, Anne Putman. Peste două sute de persoane au fost arestate, învinovățite de Vrăjitorie. Noutatea Vrăjitoriei din Salem se bazează pe următorul fapt: denunțătoarelor li se arată în timpul nopții spectrul celor pe care-i denunță și le obligă „să-și scrie numele în cartea lui Satan”¹. Vedem apărînd deja aici semnele a ceea ce se va petrece pe același pămînt american în 1847, în familia Fox².

Cu Vrăjitoria s-au amestecat la Salem și cazurile de posedare pseudo-demonică. Nouăsprezece persoane au fost spînzurate. În luna aprilie 1694, erau deținuți circa o sută cincizeci de acuzați,- dar guvernatorul Philipps i-a pus în libertate. Așa s-a ■termi-

¹ M. Soulie, *op. cit.*, p. 17. - Cf. Yvonne Castellan, *sais-je?*, *Spiritismul*, Colecția „Quc nr. 641, PUF, 1954.

nat afacerea din Salem¹. O manifestare diabolică fără consecințe judiciare grave s-a mai produs în Noua-ȚAnglie, la Boston, în 1694. A fost cea de pe urmă. Într-adevăr, secolul al XVII-lea lua sfârșit și înaintarea canadienilor francezi dincolo de munții Alleghanyși i-a îngrijorat pe coloniștii englezi din America de Nord. Din lupta împotriva francezilor se vor naște Independența și Uniunea americană. Vrăjitorii vor putea dormi liniștiți, nu vor mai fi urmăriți decât spionii francezi și soldații regelui Ludovic al XV-lea. »

Afacerea Otrăvurilor. Această afacere aproape neelucidată este, fără îndoială, una dintre laturile imponderabile ale domniei lui Ludovic al XIV-lea. Este un fel de compendiu al tuturor practicilor de Vrăjitorie și Magie folosite la vremea aceea. Persoane de condiție modestă se amestecă cu mari seniori, burghezi, scriitori, cu oameni de o anumită calitate. „Rugăciuni, slujbe luminări, broaște rîioase, vipere, degete de spînzurați, ierburi otrăvitoare, arsenic, mîna de om tras pe roată, pahare în care vezi figurile dorite, piatra filosofală, mercur, grăsime de spînzurat, sînge menstrual, urină de femeie, pantofi, batiste, mănuși, flori, cămăși sau cupe otrăvite, cîrțițe sau porumbei arși, luminări negre sau albe, cuminecătură sfințită, uleiuri sfinte, farmece în limbaj baroc, figurine de ceară botezată sau nu, chemarea spiritelor, evocarea diavolilor, cadavre de copii morți

¹ Vrăjitoarele din Salem au fost reabilite de Parlamentul statului Massachussetts în 1957.

la naștere, asasinări de copii, oase de morți, pacte cu diavolul, horoscopuri, toate ingredientele, toate practicile Vrăjitoriei tradiționale sînt amestecate în această sinistră afacere a otrăvurilor¹. Latura criminală a acestei chestiuni nu intră aici în preocupările noastre, noi încercînd să desprindem doar aspectele referitoare la Vrăjitorie. Este evident că trebuie să avem în vedere contextul social. Incepînd cu 1661, Ludovic al XIV-lea strangulează puterea marilor seniori. Pe cît de real este amuzamentul la Curte, tot atît de adevărată este pierderea libertății de către marea nobilime, legată de tron prin lanțul de aur al pensiunilor regale. Seniorii fierb și-si rumegă speranțele frînte de revoltă și de independență. Dorințele erotice se amestecă în mintea lor cu ambițiile refulate. Biserica nu le oferă, prin predicile oratorilor ei, decît soluția unei vieți supuse și împăcate în fața Tronului și a Altarului: „Regatul meu nu aparține acestei lumi”. Vrăjitorii le vor propune realizarea tuturor dorințelor, și chiar formulele mortale îndreptate asupra regelui însuși. Dacă libertinii își afișează — mai puțin decît în perioada precedentă — ideile lor ateiste, nu e mai puțin adevărat că libertinajul lor ia adesea forma unei blasfemii și prin asta devine o afirmare a Dumnezeuului pe care îl combat. Printre clienții vrăjitorilor se vor afla și acești curioși libertini. Pe de altă parte, Franța depășește frământările Frondei ruinate. Bossuet predică un post al mizeriei. Aproape pretutindeni au loc răscoale țărănești. Războaiele, o dată cu trecerea trupelor, îngreuiază o fiscalitate deja apăsătoare. Sabbatul, ca

¹ Th. de Cauzons, *op. cit.*, T. III, p. 280.

pe vremuri, îi va consola pe nenorociți. În aceste vremuri tulburi, vrăjitoarea devine proteiformă. Ea va fi vrăjitoare și proxenetă, provocatoare de avor, turi și criminală. Începe să urce pe scara socială. Venită din provincie la Paris, ea devine sfătuitoarea marilor doamne și a gentilomilor. Îi înlocuiește la curte pe magicianul de altădată ce se consacră din ce în ce mai mult cercetărilor speculative. Apar figuri monstruoase, mai ales de preoți blestemați, căci și Biserica este în criză, lovită în plin de Jansenism. Vrăjitor era capucinul Gerard ce pregătea atât de bine otrăvurile la Saint-Germain-en-Laye. Vrăjitori și abații Olivier, Catton, Dulaurens, Rebours, Toumet, Lepreux. Vrăjitor și el, călugărul Gabriel: Vrăjitor, abatele Lemaignan ce-i sacrifică pe copii pe altarul Diavolului. Vrăjitor, tulburătorul sub-diacon Sebaud¹ care celebrează slujba neagră pe corpul gol al amantei sale. Vrăjitor este mai ales teribilul abate Guibourg, „sașiu și bătrîn”, sufletul blestemat al întregii afaceri. Vrăjitor, șmecherul normand, păstorul Lesage. În sfârșit, vrăjitoarea îngrozitoare, lacomă, șireată, rostind cuvinte solemne, neîncrezătoare în întreprinderile ei, prudentă în vrăjile împotriva regelui, abilă cu cei mari, săritoare cu cei umili, me-

¹ Sebaud și preotul de la Notre-Dame de Bourges, Guignard, celebrău slujba neagră „între miezul nopții și ora unu ... o cerșetoare, în vîrstă de 13 ani, fiind adusă acolo, a murit de frică și a fost îngropată împreună cu hainele ei, atât ... de către Sebaud ... cît și de către preotul de la Notre-Dame din Bourges ...”. Cultul Diavolului îi va mîna atât de departe pe acești preoți infami încît au ajuns să practice împreună cele mai abominabile sacrilegii cunoscute vreodată (cf. Ravaisson, *Arhivele Bastiliei*, T. VII, pp. 172—173).

reu înconjurata de fețe bisericești satanice, cumătră Voisin, regina vrăjitoarelor.

„O jemeie, la Paris, făcea pe ghicitoarea; Toți alergau într-una s-o-ntrebe orișice: Pierdeai o batistuță, aveai vreun iubit, Vedeai mereu cu ciudă că soțul n-a murit, Te cicăleau părinții ori soața cea geloasă, De-ndată alergai la ghicitoare-acasă Să-i pui o întrebare ce prea demult te-apasă”.¹

**(La Fontaine, Ghicitoarele,
Cartea a VH-a, fabula XV)**

Și Moliere a vorbit despre puterea vrăjitoarelor și a farmecelor în vremea lui Ludovic al XIV-lea:

*„Să transformi totul în aur, să dai eternitate
vieții;
să vindeci prin cuvinte; să dobândești iubirea
celui ales
de tine, să afli tainele viitorului; să cobori din
ceruri pe
metale însemnele fericirii; să poruncești
demonilor;*

¹ *Une femme, à Paris, faisait la pythonisse; On
l'allait consulter sur chaque événement;
■Perdait-on un chiffon, avait-on un amant. Un
mari vivant trop au gre de son épouse, Une mere
fâcheuse, une épouse jalouse, Chez la devineuse
on courait Pour se faire annoncer ce que Von
deirait*

*să-ți faci armate invizibile și soldați
invulnerabili,
toate acestea sînt nemaipomenite, fără-ndoială".*

**(Les Amants Magnifiques, Actul III,
scena I, 1672)**

Toți se duc la „vrăjitoare pe-riserat sau în zorii zilei; cei săraci pe jos; femeile bogate veneau cu trăsura sau cu lectica, lăsîndu-le la o anumită distanță, și aveau fața ascunsă după o mască sau după buclele coafurii. Ușa se deschidea discret la un semnal cunoscut și, după cîteva clipe de așteptare, apărea prezicătoarea. Apoi începea o scenă neobișnuită, în care una dintre actrițe tremura adesea, în timp ce cealaltă, obișnuită cu monotonia confidențelor, își păstra sîngele rece. Aproape întotdeauna, noua venită se grăbea să-și mărturisească durerile și speranțele; dar dacă rușinea o reținea, pretinsa vrăjitoare ghicea cu ușurință ce pasiuni o tulburau pe clientă și că aceasta venise să se plîngă de brutalitatea sau gelozia soțului, ori de infidelitatea iubitului. Tema era dinainte cunoscută. Dacă un soț grosolan nefericea o biată ființă nevinovată, trebuia să te încredințezi lui Dumnezeu și să adresezi nouă rugăciuni Sfîntului Anton din Padova sau Sfîntului Gervais, pentru ca soțul să devină mai blînd, să-și supere mai puțin soția și să-i dea mai mulți bani; ghicitoarea nu cerea bani; din ceea ce i se da, o parte era destinată femeilor însărcinate să facă cele nouă rugăciuni, cealaltă săracilor, ale căror binecuvîntări vor contribui la reușita planurilor binefăcătoarelor lor. Dacă soțul nu se purta mai bine, femeia revenea cu noi rugăminți; ghicitoarea se în-

duioșă de nefericirea clientei ei, și se puna să-i studieze cu mare atenție liniile din palmă; după o meditație profundă, o sfătuia să aibă răbdare pentru că vedea acolo semne sigure ale schimbării în bine a soțului acuzat sau chiar pe cele ale unei văduviri apropiate; Dumnezeu va împlîni această inimă de piatră sau o va chema la el; trebuia să se mai roage și să facă alte două închinăciuni în Montmartre, în cinstea sfîntului Denis, care aduce soții pe călea cea bună. Trebuia mai ales să atingă cu una dintre cămașile soțului relicvele sfîntului. De astă-dată, vrăjitoarea cerea ca recompensă pentru eforturile ei o sumă fixată în funcție de averea clientei și adesea o puna să semneze o hîrtie. Toate aceste sclifoseli erau făcute pentru femeile timide; celor hotărîte, li se cerea cămașa, fără prea multă vorbă, și li se promitea moartea soțului. Cămașa era înăpoiată îmbibată cu un săpun cu arsenic. . . ; dacă soțul, robust, rezista acestui prim tratament, urmau alte două rugăciuni și' o nouă cămașă, provocînd de obicei moartea. (O altă metodă constă în a-i da) clientei un lichid, inofensiv în aparență, limpede și fără miros, ca să-l pună în mîncăruri, în ceai sau în clisme: era o soluție slabă de arsenic, dozată în așa fel încît să provoace moartea pe nesimțite, într-un interval mai mult sau mai puțin lung, în funcție de averea celei care-i plătea pe ucigași . . . Dacă femeia era prea săracă, o soluție de apă-tare, luată la primul farmacist ieșit în cale, expedia prompt victima pe lumea cealaltă. Se puteau întrebuința și niște grăunțe maro sau bătînd în gri, conținînd arsenic, ce se topeau fără a lăsa urme apreciable".

Vrăjitoria se amestecă cu nelegiuirea, cu sacrilegiul: „Trebuie să trezești dragostea? Un preot, îmbrăcat în odăjdii, făcea semnul crucii deasupra unor prafuri pregătite după formula consacrată; acestea se presărau apoi pe hainele persoanei ce trebuia sedusă. Dacă vraja nu reușea, ecleziastul binecuvînta praful pe altar, lingă potir, în timpul slujbei; pe o bucată de cuminecătură se scriau numele celor doi iubiți și uneori ale celor de care voiau să scape, preotul o sfințea în biserică prin slujbă și o fărî-mița apoi, pentru a fi amestecată în mîncarea persoanelor vizate". Dacă toate aceste sacrilegii nu-i aduceau înapoi pe „infideli sau nu înduplecau inimile indifferente, îndrăgostitele înnebunite, familiarizate cu răul încă de la primele încercări, nu ezitau să se supună unei ultime încercări pentru a-si asigura definitiv și pentru totdeauna sprijinul demonului. Prezicătoarea și tînăra femeie se închideau împreună cu un preot, la miezul nopții, fie la țară într-un castel fie la Paris într-o cameră singuratică dintr-o casă îndepărtată, uneori chiar într-un cavou sau într-o magherniță bîntuită de păsări de noapte, pentru a îndeplini acolo o oribilă ceremonie. Preotul pune a piatră de altar pe o masă înconjurată cu luminări negre; nefericita înșelată se întindea pe ea, complet dezbrăcată; lîngă ea se află cartea de rugăciuni și alte obiecte de cult; potirul era pus pe pîntec și preotul celebra slujba, îmbrăcat în odăj. dii; uneori o spunea de-a-ndoaselea, adică începînd cu evanghelia Sfîntului Ioan; prezicătoarea servea și dădea răspunsul; el sfințea pîinea și vinul prin rugăciuni și cuvinte în care bunul-simț și religia erau batjocorite grosolan . . . Un sărut obscen îl 108

înlocuia pe cel dat de preot la masa simțului sacri-ficiu; uneori victima voluntară trebuia să suporte jignirea poftelor murdare ale preotului; în sfârșit, în final, puneau să se împărtășească *sub cele două speci-mene* dedându-se celei mai înfiorătoare uniri pe care dezmățul și imbecilitatea omenească au inventat-o vreodată”¹.

Ceea ce a uluit imaginația mulțimilor a fost mai ales o anume imagine diabolică, cea a marchizei de Montespan mergînd la sinistrele întâlniri cu Guibourg și servind goală drept altar pentru slujba demoniacă. Un istoric a încercat recent să o absolve pe doamna de Montespan de această acuzație. Nu s-ar putea spune că a reușit. Tribunalul Inchiziției (1679) a judecat un mare număr de procese de Vrăjitorie. Nu s-ar putea spune că sentințele, în afară de cea a nemernicei Voisin, au fost toate pe deplin justificate. Ceea ce ne interesează mai ales este să urmărim profilarea Vrăjitoriei într-o perioadă și într-un spațiu — Curtea și Orașul — în care se pare că ar fi trebuit să domnească Ordinea, Armonia și Rațiunea. Am urmărit, de asemenea, și reacția lui Ludovic al XIV-lea atunci cînd i s-a adus la cunoștință afacerea Otrăvurilor. Regele s-a trezit înconjurat de vrăjitori și de criminali clienți ai acestora, printre ei aflîndu-se propria sa favorită. Conduita regelui părea a se fi schimbat din această pricină. Cîmp[^]stie? aberațiile Vrăjitoriei au îndenărtat-o fără îndoială pe frumoasa Montespan din budoarul de la Versailles, dar i-au deschis calea spre patul regal severi Maintenon!

¹ F. Ravaisson, *Arhivele Bastiliei*, T. IV, pp. III—IV și VIII—IX, Paris, 1870.

Ordonanța din 1682 — Scandalul a fost atât de mare, încât Ludovic al XIV-lea a dat în 1682 o ordonanță referitoare la vrăji și la . . . otrăvuri:

„ . . . *Să vii se aducă la cunoștință . . . etc. Orice persoane care se ocupă cu prezicerea, fiind numiți ghicitori sau ghicitoare, vor părăsi imediat regatul după publicarea prezentei noastre declarații, sub amenințarea cu pedeapsa corporală.*”

„Interzicem orice practici superstițioase, prin fapte, în scris, sau prin rostire, fie abuzînd de termenii Sfintei Scripturi, fie de rugăciunile Bisericii, fie spunînd sau făcînd lucruri ce nu au cauze naturale; dorim ca toți aceia care vor fi descoperiți că i-au inițiat pe alții, împreună cu cei care le vor fi pus în practică sau se vor fi servit de ele în indiferent ce scop, să fie pedepsiți exemplar, în funcție de gravitatea cazului.”

„Și dacă se vor afla pe viitor persoane destul de înrăite, încît să alătore superstiției nelegiuirea și sacrilegiul, sub pretextul unor operații de pretinsă magie, sau orice alt pretext de același fel, vreau ca cei a căror vinovăție va fi dovedită să fie pedepsiți cu moartea.”

„Vor suferi pedepse asemănătoare toți cei ce se vor folosi de substanțe veninoase și de otrăvuri, fie că acestea au provocat sau nu moartea, ca și toți aceia care vor fi descoperiți că au preparat sau că au distribuit otravă pentru otrăviri . . . Este interzis oricui, în afară de medici și de farmaciști, să folosească vreun animal veninos ca șerpi, broaște rîtoase, vipere” și altele asemănătoare, sub motivul că fabrică medicamente, sau fac experiențe, și sub oricare alt

motiv, dacă nu au permisiunea în scris pentru aceasta¹.

Drept urmare, supliciu era aplicat doar magicienilor și vrăjitorilor nelegiuiți sau blestemați. Această Ordonanță nu a oprit totuși imediat condamnările la moarte ale vrăjitorilor. Dar, cel puțin, le-a redus.

Prin intermediul următoarei scrisori, referitoare la o afacere de vrăjitorie care, în secolul al XVI-lea sau chiar la începutul celui de-al XVII-lea, a provocat procesul și moartea pretinșilor vinovați, vom vedea că tonul judecătorilor s-a schimbat mult. „Domnul d'Argenson (locotenent de poliție) către Pontchartrain (Ministru) — 16 octombrie 1701. Mi-am căzut în mână două sau trei femei extravagante, cuprinse de nebunia de a se dărui (Diavolului ca să aibă bani; dar Diavolul nu le vrea deloc. Una dintre aceste femei se numește Berthmet d'Estrade, și are un soț; cealaltă este văduva lui Fenouillet și nu are copii; prima vrea să fie bogată, și dorința ei cea mai puternică este să câștige dragostea domnului Berthmet, Raportor la Consiliul de Stat; cea de-a doua își găsește suprema fericire în a intenta procese și a le câștiga. Am o bănuială că amîndouă îl cunosc pe preotul din Saint-Cosme (un vrăjitor); dar nu am putut obține dovada acestui fapt.” Oricare ar fi situația, după ce au dobîndit ceva cunoștințe în ale vrăjitoriei, atîta l-au zăpăcit pe un biet învățător, numit Protain, îneît l-au convins că este vrăjitor. Avînd această certitudine, el le-a scris pacturile pe

¹ Ediția din iulie 1682: Isambert, *Vechi legi franceze*, T. XIX.

care îmi iau permisiunea să vi le trimit; unul este scris pe un pergament neatins, dacă a existat vreodată așa ceva, și semnat de cucoana Berthemet; celălalt nu este decît o simplă hîrtie și e destinat doamnei văduve Fernouillet, care l-a semnat. Alături aici copia unui contract oarecare, transcris la cererea mea de către învățătorul Protain, pentru a vedea că pactul Fenouillet este scris tot de mîna lui. Mi se pare că asemenea extravagante nu merită o cercetare mai aprofundată; dar că hotărîrea cea mai bună ce s-ar putea lua ar fi să-l internăm pe Protain în spital pentru cinci sau șase luni și pe văduva Fenouillet pînă la noi ordine. V-aș propune același lucru și în privința domnișoarei Berthemet de l'Esttrade, dacă n-ar avea copii și un soț provenind dintr-o familie bună, ce se împacă bine cu ea și n-ar fi indicat să-i afle rătăcirile; nu voi permite să i se aducă la cunoștință acestei nebune că Regele este la curent cu cazul ei și că Maiestatea Sa a binevoit să o ierte, ținînd seama de soțul ei, asupra căruia s-ar fi răsfrînt fără-ndoială pedeapsa"¹. Sîntem în anul 1701; Marele Rege va mai domni încă patrusprezece ani. Sînt doar șaiszeci și șapte de ani de cînd Urbain Grandier a fost ars pentru pact și comerț cu diavoli. Timpurile s-au schimbat, stilul și spiritul judecătorului de asemenea. Își face loc deja ironia sceptică, proprie secolului al XVIII-lea. Este necesar ca asaltului absurdităților Vrajitoriei 'să i se răspundă prin lupta libertății de spirit. Într-adevăr, pene autorizate s-au pus pe lucru, după cum vom vedea mai departe.

¹ Citat de F. Ravaisson, *Arhivele Bastiliei*, T. X, pp. 335—336l.

Ridicarea împotriva ideii de Vrăjitorie. —

Monstrul nu a fost întotdeauna atacat din față. L-au luat de coarne indirect. Unii s-au legat de procedura judecătorească în caz de Vrăjitorie, alții de ideile referitoare la ea. Alții, și mai temerari, l-au rugat pe i Diavol. .. și toată suita lui. Satan a devenit o entitate morală. El a pierdut în ochii lor aparența oribilă a Marelui Țap Negru, prezidînd toate Sabbaturile. „în Germania, nedreptatea evidentă a modului de [convingere adoptat: tortură, fără proba prealabilă cerută de legile canonică și civilă, bazată pe o simplă bănuială, pe denunțul unui copil, pe declarația vreunui nenorocit înnebunit de tortură sau pierzîndu-și judecata din cauza unei boli mintale — a atras atenția unor teologi moraliști catolici sau protestanți și a generat protestele lor mai mult sau mai puțin categorice”¹.

Trei iezuiți s-au remarcat în mod meritoriu și energic. Adam Tanner (1572—1632) a declarat în cartea sa *Teologia Universală* (1626) că transportul vrăjitorilor la Sabbat era o pură iluzie a simțurilor. Spunea de asemenea că nu trebuie să dai crezare „denunțurilor preinșilor vrăjitori, căci, din două lucruri, una: ori sînt vrăjitori, ori nu sînt. Dacă nu sînt, nu pot avea complici; dacă sînt, denunțurile lor, venind din partea unor astfel de oameni de joasă speță, nu pot avea nici o valoare”².

Paul Layman, tot un discipol al sîntului Ignatîu (1575—1635), scrie cartea *Despre procesul împotriva vrăjitorilor și vrăjitoarelor* (1629), în care re-

¹ Th. de Cauzons, *op. cit.*, T. III, pp. 343—344.

² *Ibidem*, pp. 344—345.

comandă judecătorilor cea mai mare prudență și îi roagă să nu trateze problema cu ușurință, ceea ce din păcate au tendința să facă, bazându-se pe niște slabe indicii de culpabilitate. În sfârșit, iezuitul Frederic Spee (1591—1635), care, în calitate de preot, a însoțit spre rug nenumărate victime ale proceselor de Vrăjitorie din Wurzburg, a avut o influență bine-făcătoare asupra lui Filip Schoenborn, elector de Mayenza (1647—1674), care a sistat practic urmărirea pentru Vrăjitorie în Germania. Frederic Spee publicase — sub protecția anonimatului — *Prudența Criminală* (1633), în care se ridica cu vehemență împotriva torturii.

Vocilor catolice li se alăturară cele ale pastorilor religiei "Reformate. Theodor IMummius a publicat în 1621 cartea *Despre nelegiuirea Vrăjitorilor*, lucrare scolastică fără prea mare ecou. Jean Clevius, pastor în Arnhem, s-a opus torturii, ca și Gaul, preot în Great Stanghton (Anglia). Prima autoritate impresionată de ravagiile proceselor de Vrăjitorie a fost Curtea Romană (1637), care a interzis urmărirea în afara Bisericii, a vrăjitorilor și vrăjitoarelor.

Gînditori laici și-au spus părerea, la rîndul lor. Printre ei, trebuie să-1 cităm ipe filosoful Pierre Charron (1602), care a îndrăznit să scrie pe atunci: „Imaginația este un lucru foarte puternic . . . Ea te face să roșești, să pălești, să tremuri, să te-agiți, să tresari, și acestea sînt lucrurile cele mai inofensive; ea îți seacă puterea organelor genitale, chiar atunci cînd ai avea cea mai mare nevoie . . . și, dimpotrivă, fără nici un efort, fără motiv și în vis, îți îndeplinește dorințele amoroase, te face să-ți schimbi sexul. . . lasă urme rușinoase . . . te face să-ți pierzi

simțul realității, cunoștința, judecata, să ajungi ne-bun și necugetat... îți dezvăluie lucrurile tainice și pe cele ce vor veni și provoacă entuziasme, preziceri, invenții minunate și te poartă în extaz; într-adevăr te ucide și te-mpinge la omor... Pe scurt, ea este cauza celor mai multe lucruri pe care cei din popor le numesc viziuni, miracole sau farmece. Nu este întotdeauna Diavolul 'sau spiritul lui, așa cum crede necumpănitul ignorant, când nu poate găsi explicația a ceea ce vede, nici întotdeauna spiritul lui Dumnezeu (nu ne vom ocupa aici de aceste mișcări supranaturale), ci cel mai adesea este efectul imaginației, fie a agentului care spune și face anumite lucruri, fie a pacientului și spectatorului care crede că vede ceea ce de fapt nu există"¹.

Puțin mai devreme decât Pierre Charron, prudentul și înțeleptul magistrat Michel de Montaigne scrisese în *Eseurile* sale, în legătură cu acuzațiile de Vrăjitorie: „Ce poate fi mai firesc decât ca puterea noastră de înțelegere să fie deformată de volubilitatea spiritului nostru detracat atunci când vedem că unul dintre noi își ia zborul prin coș, călare pe o mătură, în carne și oase, ajutat de un spirit străin? Nu e nevoie să pornim în căutarea unor iluzii în afara noastră, la necunoscuți, noi, care sintem mereu frământați de iluzii interne și perfect ale noastre. Consider că putem fi scuzați pentru necunoașterea unei minuni cel puțin atîta timp cît putem să-i deturnăm și să-i evităm verificarea pe cale nemiraculoasă. Și sînt de părerea sfîntului Augustin că e mai

¹ *Despre înțelepciune*, Cartea I, Cap. XVI.

² Ed. Garnier, T. III, pp. 276—278.

bine să înclini spre îndoială decît spre certitudinea lucrurilor greu de dovedit și periculos de crezut. Acum cîțiva ani, pe cînd străbăteam domeniile unui prinț suveran, acesta, ca să-mi facă plăcere și să-mi îndepărteze neîncrederea,, mi-a făcut favoarea de a-mi arăta în prezența sa, într-un anume loc, zece sau doisprezece prizonieri de această natură (vrăjitori), printre ei și o bătrînă, într-adevăr vrăjitoare prin urîtenie și diformitate, cîndva celebră în această profesiune. Am văzut și dovezile și mărturisirile și o anume urmă de insensibilitate la această bătrînă mizerabilă; m-am informat și am stat mult de vorbă cu ea încercînd să fiu cît mai atent cu puțință; și nu sînt omul care-și pierde judecata de atîta preocupare. În sfîrșit și în deplină cunoștință de cauză, aș fi optat mai degrabă pentru iarba-nebunilor decît pentru cucută".

Cyrano de Bergerac, spirit puternic, considerat în epocă libertin, a scris în *Discurs împotriva Vrăjitorilor* (1652): „Pe deasupra, imaginați-vă că pretutîndeni în lume au fost arși atîția Vrăjitori, acuzați de a fi încheiat un pact cu Diavolul, că atîția nenorociți au mărturisit pe rug că au fost la Sabbat, și chiar că unii, în timpul interogatoriului, au mărturisit judecătorilor că mîncaseră la acele banchete copii, care după moartea condamnaților au fost găsiți în viață și nu înțelegeau ce se voia să li se spună cînd le-au vorbit despre asta; nu trebuie să crezi orice despre un om, pentru că un om poate spune orice; căci, chiar dacă un spirit ar primi dezlegarea de la Dumnezeu și ar reveni pe pămînt să-i ceară cuiva ajutor prin rugăciunile lui, oare poți afirma că niște Spirite sau Inteligențe, dacă ele există, ar

fi atît de nebune încît să se supună capriciilor smin-tite ale vreunui sâtean ignorant, să se întrupeze te miri unde, în funcție de toanele din capul scrîntit al vreunui păstor ridicol, să-nghită momeala ca un șoim cocoțat pe pumnul vînătorului care îl cheamă, și mînat de capriciul acestei secături să danseze ton-toriiul sau să facă pe muțunache? Nu, nu cred în Vrăjitori, deși mai multe personaje sus-puse n-au fost de aceeași părere cu mine, și nu mă încred în autoritatea nimănui, dacă ea nu este însoțită de ra-țiune, sau dacă nu vine de la Dumnezeu, Dumnezeu ale cărui cuvinte trebuie crezute, pentru că sînt spuse de el... Dar să-i examinăm pe acești Vrăjitori prinși: Veți vedea că este un țaran foarte necioplit, care nu minte atît, încît să-și poată desface sfoara cu care e legat; căruia grozăvia pericolului îi întu-necă pînă-ntr-atîta mințile, încît nu se mai poate concentra ra să se justifice' rare n-nr îndrăzni nici măcar să fie sigur pe el cînd vorbește de frică să nu-i facă pe jurați să creadă că Diavolul este cel care vorbește prin gura lui. Dacă totuși nu spune nimic, toți încep să strige că se simte vinovat, și iată-l aruncat în foc cît de curînd. Dar oare diavolul e așa de prost, el, care altădată l-a putut schimba în pisică, încît să nu-l- prefacă acum în muscă, să-și poată lua zborul? Am mai spus-o de-atîtea ori că toți acești prețiși Magicieni sînt sârabi ca Diogene. O, Cerule! este oare cu puțință ca un om să riște focul veșnic, în speranța că va rămîne sărac, detes-tat, înfometat, și cu veșnica frică de a se vedea ars în piața publică? Satan i-ar da, nu frunze de stejar, ci niște bani de aur adevărați să-și cumpere funcții care l-ar fi pus la adăpost de Justiție. Dar veți vedea

că demonii din zilele noastre sînt extrem de naivi și n-au atîta minte pentru asemenea finețuri. Pe acest cioban necioplit, pe care-l țineți în închisori, în ajunul morții sale, pe baza căror dovezi îl veți condamna? A fost surprins recitînd Tatăl Nostru Lupul. Ha! vă implor, să o repete; nu veți remarca în el decît niște mari tîmpenii, și mai puțin rău decît există într-o înjurătură, pentru care totuși nimeni nu este condamnat la moarte ... Ei mărturisesc (o să spuneți) că au fost la Sabbat, că au trimis demonii în corpul unor persoane care, drept urmare, s-au trezit posedate. În ceea ce privește călătoriile la Sabbat, iată ce cred eu: cu ajutorul unor uleiuri adormitoare, cu care se ung atunci cînd sînt trezi, își închipuie că, în curînd, vor fi duși prin coș, călare pe o mătură, într-o sală unde trebuie să benchetuești, să faci dragoste, să dansezi, să pupi fundul unui țap. Imaginația, puternic atinsă de aceste fantome, le reproduce în somn aceleași lucruri, ca și cînd ar avea o mătură între picioare, un cîmp deasupra căruia zboară, un țap, un ospăț, femei; iată de ce atunci cînd se trezesc cred că au văzut ceea ce au visat. În ceea ce privește posedarea, o să vă spun ce cred și în legătură cu ea, cu toată sinceritatea. Cred, în primul rînd, că există zece mii de femei la un singur bărbat. Diavolul e oare atît de desfrînat îneît să caute cu atîta ardoare să facă dragoste cu femei? Nu, nu, dar pot ghici cu ușurință cauza acestor lucruri: o femeie cu spiritul mai isteț decît un bărbat, și mai îndrăzneț, în consecință, în a pune în scenă comedii de acest fel, ea speră că dacă va ști ceva latină, dacă va face niște mutrisoare, niște țopăieli sau dacă va avea mici capricii, acestea

vor fi considerate întotdeauna mult deasupra pudorii și-a puterilor unei fete, și, în sfârșit, ea se crede a fi atât de tare în slăbiciunea ei, încât, dacă impostura va fi descoperită, extravaganțele îi vor fi atribuite unor îngustări ale uterului, sau în cel mai rău caz i se va ierta slăbiciunea sexului. Îmi veți răspunde, poate, că existența unor asemenea ființe perfide nu duce la nici o concluzie împotriva celor care sînt într-adevăr posedate".

În 1647, Malebranche (*Căutarea adevărului*) dă o lovitură discretă credințelor în Vrăjitorie: „Nu mă îndoiesc, spunea el (Cartea 3, Cap. VI), că nu pot exista vrăjitori, farmece, sacrilegii... și că demonul nu-și exercită cîteodată răutatea asupra oamenilor, cu voia lui Dumnezeu. Ar însemna să-i facem o prea mare cinste diavolului povestind serios întîmplări ce dovedesc puterea lui, așa cum procedează unii demonografi mai noi, din moment ce acestea îl fac de temut în fața spiritelor slabe. Trebuie să disprețuim pe demoni, așa cum îi disprețuim pe călăi, căci doar în fața lui Dumnezeu se cade să tremuri. . . . cînd nu-i respecti legile și evanghelia . . . Rezultă de aici că adevărații vrăjitori sînt tot atît de rari, pe cît sînt de frecvenți vrăjitorii imaginari. Acolo unde sînt arși vrăjitorii nu se poate ajunge la o altă concluzie, pentru că, în localitățile unde sînt condamnați la ardere, se crede într-adevăr că sînt astfel și această credință se întărește prin ceea ce se spune despre ei... Să se înceteze cu pedepsirea lor și să fie tratați ca fiind nebuni, și se va vedea că, în timp, ei nu vor mai fi vrăjitori, pentru că cei care nu sînt așa decît ca efect al imaginației, și aceștia sînt majoritatea, vor deveni niște oameni obișnuiți. Este

neîndoelnic că adevărații vrăjitori merită moartea și că ceilalți nu trebuie priviți ca niște inocenți, pentru că, de obicei, ei sînt așa fiindcă au dispoziția sufletească de a se duce la Safabat și s-au frecat cu vreun drog ca să-și atingă nefericitul scop. Dar, pedepsindu-i pe toți la fel, credința comună se întărește; vrăjitorii din imaginație se înmulțesc și astfel se pierd și se condamnă o mulțime de oameni. Deci, pe bună dreptate, deoarece mai multe Parlamente nu-i mai pedepsesc pe Vrăjitori (trebuie să-i menționăm în mod sigur ca vrăjitori, dar ca preparatori de otrăvuri și dovediți a fi făcut farmece, sau acuzați de alte crime, de pildă că au provocat moartea animalelor prin secrete naturale), aceștia sînt în număr mult mai mic în localitățile de sub jurisdicția lor, iar invidia, ura și răutatea celor nemernici nu se mai pot servi de un astfel de pretext pentru a-i acuza pe cei nevinovați"¹.

La Bruyere, în ale sale *Caractere* (Cap. XIV), se apleacă și el asupra problemei urmării pentru Vrăjitorie, cu îndoiala omului ce i-a frecventat destul pe marii seniori amestecați în vrăjitoriile timpului. „Ei (vrăjitorii-ghicitori) îi înșală ,pe un preț foarte mare pe cei care caută să fie înșelați. . . Ce poți. să crezi despre magie și vrajă? Teoria lor este obscură, principiile vagi, nesigure, și se apropie de vizionarism; dar există și fapte incredibile, afirmate de oameni serioși care le-au văzut sau care le-au aflat de la persoane de același tip; să le accepți pe toate sau să le negi pe toate este la fel de nepotrivit; și îndrăz-

¹ Th. de Cauzons, op. cit., T. III, pp. 349—351.

nesc să afirm că în acest domeniu, ca în tot ceea ce este legat de extraordinar, trebuie căutat un echilibru între sufletele credule și caracterele puternice."

îndoielii pline de întrebări a lui La Bruyere i se opune Rațiunea foarte dogmatică a lui Bossuet care crede în faptele îngerilor și în cele ale Diavolului pe acest biet pământ. În catehismul destinat credincioșilor din dioceza sa (lecția a VII-a), Bossuet îi declară pe vracii-vrăjitori vinovați de legături cu Demonul. Dar Diavolul și supușii lui nu vor mai juca nici un rol decât atunci- cînd micul lor univers malefic va fi înlocuit de largile orizonturi ale descoperirii științifice. În același timp cu Montaigne, și chiar mai mult decât el, Pierre Charron, Malebranche își afirmă îndoielile legate de Vrăjitorie și contribuie la încetarea credinței în aceasta, savanții Copernic, Galilei, Gassendi, Newton, Descartes, Pascal, Huygens, Harvey, Torricelli etc. largesc orizonturile terestre. La sfîrșitul secolului al XVII-lea au apărut două lucrări legate de subiectul nostru, care au făcut 'o anumită vîlvă în Europa. Amîndouă au apărut în Olanda, țară cu tradiții în libertatea de gîndire. Antoniu Van Dale a publicat în 1696 b carte *Despre originea și dezvoltarea idolatriei și a superstițiilor, despre falsa și adevărata profeție, și despre profețiile idolatrice ale evreilor*, în care susținea că Vechiul Testament nu conține nici un pasaj referitor la demoni și la vrăjitori, „cele cîteva pasaje referitoare la aceste subiecte fiind introduse de traducători sau de comentatori sub influența păgînismului caldeean". După părerea lui Antoniu Van Dale, Vrăjitoria nu era decât o josnică superstiție, generată de o ignoranță dornică de cîștiguri. Van Dale nu a

suferit nici o persecuție, în ciuda părerilor sale revoluționare pentru epoca respectivă. Balthasar Bekker, pastor protestant din Amsterdam, a reluat pe cont propriu teoriile lui Antoniu Van Dale extrase din prima sa carte *Despre oracolele paginilor* (1685), aplicându-le la Noul Testament. Cartea sa *Lumea Vrăjită* (1691) obține cel mai mare succes (a fost tradusă în italiană, franceză, germană). Însă, contrar cazului lui Van Dale, Bekker a avut niște necazuri, puțin însemnate, de altfel. Cei doi autori admiteau totuși existența Diavolului. Ei și-l reprezentau ca pe un simbol al Răului și credeau că acesta își exercită atotputernicia asupra spiritului oamenilor și mai ales asupra imaginației lor. Aceasta, generatoare a Răului, le sugera preținșilor vrăjitori poveștile lor diabolice. Astfel, ei nu mai erau altceva decât niște bieți oameni, vinovați doar de gânduri nesănătoase. Orice proces devenea deci inutil. Vrăjile, ca și faptele extraordinare ale vrăjitorilor, sînt, prin urmare, imagine. Judecătorii trebuiau să cedeze locul medicilor pentru a-i îngriji și a-i vindeca pe bolnavii mintal și să înceteze a-i mai pedepsi pe vinovați. Ultimul supliciu din Franța a avut loc la Bordeaux, în 1718. Imaginația gasconă a lui Pierre de Lancre avea încă, în Parlamentul bordelez, o anume influență pe care Montesquieu nu a reușit să o contracareze. În curînd Montesquieu avea să-și iradieze compatrioții și pe frații săi magistrați cu ironia sa rațională și plină de înțelegere. Focul rugurilor se retrăgea în fața Secolului Luminilor . . .

VRĂJITORIA ÎN EPOCA MODERNĂ

Dacă, așa cum spunea Michelet, Satan triumfase în secolul al XVII-lea, Epoca Luminilor îi va da o lovitură puternică Prințului Tenebrelor. Și, prin însuși acest fapt, Diavolul nu mai este de temut, pleiada slujitorilor lui nemaifiind supusă decât prea puțin urmărilor judiciare. Trebuie să mai notăm și faptul că majoritatea proceselor de Vrajitorie din secolul al XVIII-lea nu îi privesc decât pe cei care se ocupă cu otrăvuri sau pe ghicitorii-șarlatani amestecați în afaceri criminale. Vrajitoria dobândește în secolul al XVIII-lea caracterul unei șarlatanii în care vrăjitorul pare să-și fi pierdut teribilele puterici se atribuiau înainte, transformându-se într-un fel de jongleur ce nu se sinchisea de bieții naivi. Literatura reflectă acest nou spirit și Satan însuși se adaptează galanteriei epocii. El apare sub forma unei tinere și fermecătoare femei în *Diavolul îndrăgostit*, de J.

Cazotte (1772), și nu sub aceea, oribilă, a Țapului murdar ce răvășea totuși inimile tinerelor vrăjitoare din Labourd pe vremea lui Henric al IV-lea. Este adevărat că, începând cu Jean Wier, savanți, teologi și filosofi i-au dat, în scrierile lor, puternice lovituri. Totuși Diavolul se manifesta încă în mănăstirile de maici, ultimele fortărețe ale demonologiei. Normandia a cunoscut cazuri asemănătoare cu cel din Loudun în secolul al XVII-lea, dar mult mai puțin grave. Tinere fete pioase cădeau pradă unor preoți blestemați, așa cum este domnișoara de La Cadere care, în Provența, a pretins că a fost vrăjită de iezuitul Girard (1731). În urma unui proces interminabil, părintele Girard a fost achitat. Fusesse foarte aproape de pedeapsa cu moartea, doispnzeze dintre judecătorii lui votând pentru ea. Michelet s-a ocupat mult de această afacere sordidă, foarte tulbure pe alocuri, în care o sexualitate intensă se amestecă cu combinații politico-religioase de neîmpăcat. Poate că în rătăcirile unei femei pe jumătate nebune ar trebui să vedem o mașină de război îndreptată împotriva iezuiților. Dacă avem în vedere acest scop, ea a fost prost montată și din combinație a făcut parte și Pascal, un Diavol serios, de altfel, fiind un gânditor.

Dacă, pe vremea Regelui Soare, marchiza Montespan își dăruise trupul slujbei diabolice a abatelui Guibourg, favorita lui Ludovic al XV-lea, doamna de Pompadour, mai inteligentă, „iese noaptea din palat, pe furiș, atunci când gărzile dorm, ca să meargă la cumătră Bontemps, ce citește viitorul în zațul

¹ *Vrăjitoarea*, pp. 351—379.

de cafea". Marile Doamne sînt încă preocupate de Vrăjitorie. Dar aceasta este mai degrabă un mod de a-ți petrece timpul. „Marchiza de l'Hospital și marchiza de la Force au vrut... să facă cunoștință cu Lucifer; vrăjitoarea le spune că nu-l vor vedea decît dacă vor fi dezbrăcate; ele o lasă pe cumătră, de bunăvoie, să le ia toate hainele, lenjeria și pungile de bani și se trezesc singure în această stare, pe care un ofițer 'de poliție este chemat să o constate." Mari Seniori se adresează vrăjitorilor ca să obțină de la Diavol nu faimosul pact dătător de puteri, ci mult mai prozaica sumă de „15 milioane de livre". Ducele de Olonne și contesa de Montboisier vor fi victimele acestei infernale înșelătorii. Contractul a fost scris pe piei de țap și înregistrarea lui i-a costat pe cei doi fraieri suma de 629 livre. Vedem aici, cum am explicat-o mai sus, reflectarea organizării juridice a societății tradusă în practica Vrăjitoriei. Vrăjitorul impune un contract juridic, a cărui întocmire se plătește, bineînțeles. Vrăjitoria nu este decît reflectarea moravurilor, apetiturilor, vișurilor sau dorințelor celor care o practică. Totuși a încetat exterminarea prețișilor posedati și Voltaire arăta pe bună dreptate că în acest fel dispăreau din ce în ce mai mult cazurile de demonopatie (*Piese referitoare la eseul despre Moravuri*). În al său *Dicționar filosofic*, el scria: „Nimic nu este mai ridicol decît să îl condamni la ardere pe rug pe un adevărat magician; căci ar trebui să se presupună că el ar putea stinge focul și să-i strîngă de gît pe judecători". Aceasta nu era, din păcate, și părerea lui Boguet sau a lui N. Remy. Enciclopediștii își exprimă opinia în articolul dedicat cuvîntului *Vrăjitorie*.

„Operație magică rușinoasă sau ridicolă, atribuită în mod stupid de către superstiție invocării și puterii demonilor." Mai prudenți, redactorii *Dicționarului* din Trevaux notau: „Vrăjitor ... cel care, după părerea generală, comunică cu Diavolul, și care săvârșește fapte neobișnuite cu ajutorul lui. Se spune că vrăjitorii se duc la adunări nocturne pe care le numesc Sabbat, că acolo i se închină diavolului, că au un semn pe corp ce face locul respectiv invulnerabil./. Nu trebuie pedepsiți cei acuzați de vrăjitorie, decât atunci când s-a dovedit clar că au făcut fărădelegi, indiferent de modul în care le-au înfăptuit". În ciuda ultimei afirmații, ce lasă loc unor îndoieli, am văzut că, din fericire, alți iezuiți se dovediseră odinioară mai luminați.

Nu avem cunoștință de cazuri de Vrăjitorie din timpul perioadei revoluționare. Rațiunea făcuse progrese, înaintînd cu pași uriași împreună cu armatele Republicii.

Imperiul, care a însemnat o răsturnare generală a regatelor, a oamenilor și a prejudecăților, a fost scutit de cazuri de Vrăjitorie, deși ghicitoarele în cărți și prezicătoarele se înmulțiseră la Paris, Napoleon fiind, se pare, unul dintre clienții lor asidui (domnișoara Lenormand). Revoluția franceză suprimase, împreună cu multe alte vestigii ale unui trecut, legile referitoare la urmărirea pentru Vrăjitorie. Vrăjitorul era considerat ca fiind un escroc, Diavolul o păcăleală. Poporul trebuia să se ocupe acum de o mulțime de alți draci decât de cei ai vechilor demonologi.

Secolul al XIX-lea, readucînd o dată cu restaurația Bourbonilor atotputernicia clerului, a cunoscut

un anumit număr de cazuri de posedare demne de cele din secolul al XVII-lea. Dar Biserica, mai înțeleaptă și mai luminată, le disprețui fără a le neglija și, mai ales, nu a mai recurs — decît cu infinite precauții — la slujbe pentru alungarea diavolului. Demonopatia, lipsită de cele două puncte de sprijin: Biserica și tribunalul laic, a încetat destul de repede. Bietul Drac, se credea în el din ce în ce mai puțin. A fost coborît la un rol destul de modest. El era principalul artizan al fenomenelor numite „*case hln-tuite*”. De la prezidarea Sabbatului din Brocken sau din Labourd la rolul de stafie, decăderea este notabilă. Totuși, vrăjitorii continuau să existe. Uneori imbecilitatea populară, înlocuind antica cruzime a vechilor judecători, comitea împotriva lor crime îngrozitoare. În 12 decembrie 1824, la Bournel (Lot-et-Garonne) două femei au încercat să o ardă de vie pe o pretinsă vrăjitoare; la Laval, în 1836, a fost torturat un biet bătrîn, acuzat de a fi făcut farmece unui copil; la Mery, în 1836, un medic ignorant a dat vina declanșării unei epidemii pe o biată nenorocită, martirizată apoi de o populație fanatizată. În 1843, aproape de Tours, la Chanceaux, familia Avril era cît pe ce să fie victima unor bănuieli asemănătoare. Dar cel mai curios caz este cel din Cideville (Seine-Inferieure), care a făcut obiectul unui proces-verbal judiciar și care a demonstrat că în timpul celei de-a doua Republici (1850—1851) existau încă în Normandia învățăcei ai vrăjitorului Hocque. Un păstor — eternul păstor vrăjitor — pe nume Thorel a făcut farmece casei parohiale din Cideville (fenomene de levitație și aruncări de pietre). În această afacere a fost implicat un interes murdar. Unul din-

tre locuitorii casei parohiale a recurs împotriva vrăjitorului la o practică oarecum legată de vrăjitorie. S-a înarmat, împreună cu niște martori, cu cuie lungi cu care au lovit în gol în jurul lor. Voiau ca astfel să străpungă ființa invizibilă ce dădea tîrcoale la Cideville: „s-a auzit un geamăt; am continuat; geamătul a devenit mai puternic; în sfîrșit s-a auzit distinct cuvîntul iertare". Atunci s-a angajat un dialog între martori și vrăjitor, rămas invizibil. A doua zi, păstorul Thorel, căruia cei din ajun îi promisese iertarea, se duse la casa parohială. Acolo este recunoscut de unul dintre copii, victimă a farmecelor sale: „Iată-l pe omul care mă urmărește de cincisprezece zile". Păstorul cere atunci iertare preotului din Cideville și se aruncă în genunchi. Încearcă în zadar să ascundă după pălărie zgirieturile sîngerînde ce-i acoperă fața. Vrea să-l atingă pe preot, dar acesta îi dă trei lovituri de baston peste mînă. ■ Apoi Thorel se duce la primar și declară că va elibera prezbiterul „de tot ceea ce se întîmplă", dacă i se va plăti o cafea. Datorită loviturilor de baston date de către abatele Tinel, preot în Cideville, afacerea va ajunge la Tribunalul din Yerville. Un martor declară în legătură cu Thorel: „... le-a prezis oamenilor fapte de neînchipuit ce aveau să se producă peste cîteva minute și așa s-a întîmplat". Un alt martor spune că, „aflîndu-se o dată pe cîmp cu Thorel, acesta i-a zis: «De fiecare dată cînd voi lovi ciomagul cu pumnul, vei cădea!» și, la fiecare lovitură, cădea și simțea ceva strîngîndu-i gîtlejul, sugrumîndu-l și *forțîndu-l* să cadă! . . .". Un al treilea martor declară că „plimbîndu-se cu cei doi tineri (chiriași ai preotului Tinel) și cu sora domnului Ti-

nel, pe cîmpul de lîngă drumul ce duce de la Cideville la Auzouville, au văzut pietricele, aruncate de o forță invizibilă, ce veneau spre ei și le cădeau pe picioare fără să îi lovească", Toate aceste fapte, și încă multe altele, s-au petrecut aproape fără întrerupere, de la 26 noiembrie 1850 pînă la 15 februarie 1851 . . . Dat fiind că, oricare ar fi fost cauza faptelor *extraordinaire* ce s-au produs la casa parohială din Cideville, *ceea ce rezultă clar din toate mărturiile auzite este că această cauză a rămas necunoscută* . . . Dat fiind că, în al doilea rînd, nici ancheta, nici contra-ancheta nu au adus în proces dovada că pîrîtul (Preotul) l-a forțat pe reclamant (Thorel) să cadă în genunchi *de bunăvoie* în fața unuia dintre chiriașii prezbiteriului *cerînd iertare ca și cum ar fi greșit, și asth* în urma unei simple invitații a pîrîtului, justificată de ciudata purtare a lui Thorel în acea împrejurare; că acest mod de a acționa al reclamantului este foarte clar explicat prin ceea ce a făcut apoi la domnul primar din Cideville unde a repetat *spontan* scena de punere în genunchi, *rugîndu-l să nu mai dea curs acestei povești . . .* în zilele noastre, sînt puțini vrăjitori cunoscuți. Cei care dau anunțuri prin ziare nu sînt, cel mai adesea, decît niște șarlatani sau simple victime ale pretinselor lor puteri pe care vor să le încerce asupra altora. La țară mai există uneori oameni considerați drept vrăjitori. Am aflat că la Pont-Hebert (Man-che) încă trăia un vrăjitor prin 1950. Seara se transforma într-un baston, ce se pune sub pat. Să fie asta vreo reminiscență a credinței în plecarea la Sab-'

u

¹ După Ch. Lancelin, *Vrăjitoria la țară*, pp. 144—152.

bat a Vrăjitorilor de altădată? De asemenea, prin 1945 la Saint-Vaast-la-Hougue (Manche) niște vrăjitoare i-au fermecat acele și mosoarele unei croitorese. Ceva mai înainte, prin 1910, un vrăjitor din Saint-Martin de Boufosse (Manche) se preschimba în porc. Este vorba aici, evident, de o variantă mai rustică a binecunoscutului fenomen de licanthropie. În aceeași perioadă s-au semnalat conducători de haite de lupi în regiunea Orne. În Queyras (Hautes-Alpes), prin 1913, un țăran din Molines s-a dus noaptea pe platoul Prapatris ca să-l cheme pe Diavol. Își luase cu el un cazan mic, în care a pus o pisică neagră. Trebuia ca, ajuns pe vechiul loc al Sabbatului din evul mediu, să fiarbă pisica de vie în cazan. A început operația, dar i-a fost frică și a luat-o la fugă, abandonând cazanul și pisica sîngerînd. A doua zi i-a plătit foarte scump (cinci sute de franci, se zice) unui om din partea locului ca să se ducă după cazan. L-am văzut pe acest vrăjitor cu cîțiva ani în urmă. Din noaptea aceea malefică, a rămas bîlbîit. Am întîlnit și noi niște vrăjitoare în regiunea Oisans, iar în Queyras trăiește și acum un vrăjitor. Puterea lor s-a micșorat foarte mult. Era atomică și imensele ei progrese în toate domeniile îi aduc mari prejudicii. Dacă superstiția se întîlnește peste tot, nu numai la țară, Vrăjitoria pierde teren. E adevărat că există o mare diferență între satele de altădată, cufundate în întuneric îndată după apusul soarelui, legate între ele prin drumuri foarte proaste și șoselele de azi străbătute de vehicule, trecînd printre grupări de case puternic luminate în care se aud radiourile din întreaga lume. Unde și-ar mai putea găsi puterile Vrăjitorul, fiu al Noptii, el, omul tainelor, în această

lume vorbăreată și plină de lumină? „Diavolul nu mai are succes de casă”, constata, într-unul dintre romanele sale, Pierre Mac Orlan. Să fie oare așa și pentru că cruzimea unui secol — secolul XX — l-a depășit în oroare și-n perversitate? . . . Vrăjitorul nu mai câștigă nimic. În contextul stfcial, el este un anacronism. În curînd nu va mai fi decît o curiozitate turistică. Această decadență este preferabilă splendorii strămoșilor lui, din vremurile de-altădată, care și-au plătit puterea prin nenumărate suplicii!

PARTEA A TREIA

VĂJITORIA ÎN ARTĂ ȘI LITERATURĂ

CAPITOLUL FNTII

ICONOGRAFIE

Vrăjitoria, și mai ales prezentarea Vrăjitoriei, a fost adesea tema operelor artiștilor din toate țările și din toate timpurile. Trebuie chiar să remarcăm reprezentarea diferită, în gravuri și tablouri, a vrăjitoarei și a magicienei. Dacă prima are un trup și o față grosolană, cea de-a doua este fină și stranie. Diferența dintre ele este, așa cum am văzut mai sus, socială, economică. Vrăjitoarele nu sînt decît niște biete femei, magiciana este Femeia. Cea din urmă se situează în afara mizeriei satelor. Ea este o cetadină. Vrăjitoarea este dezgustătoare. Corpul ei nu-i decît o grămadă de carne, în sfîrșit satisfăcută de delirul oniric. Pentru un studiu iconografic mai com-

plet, cititorul va putea consulta cartea lui Grillot de Givry¹ și studiul nostru pe această temă. "

în ♦ tablourile artiștilor occidentali, chipul vrăjitoarei are niște trăsături comune între secolele al XV-lea și al XIX-lea: pîntecul este conturat în același fel de la Hans Baldung Grien pînă la Goya, trecînd prin creația lui Diirer. Detaliul pictural care deosebește o magiciană de o vrăjitoare sînt picioarele: fine la cea dintîi, robuste sau strîmbe la cea de-a doua.

Fața vrăjitoarei are în general o expresie ovină, foarte asemănătoare cu cea a animalului la Ulrich Molitor (Constanța, 1489), la Te~niers (Plecarea la Sabbat) sau la Francken (trebuie să notăm aici diferitele expresii: plină de neastîmpăr la vrăjitoarele care merg pentru prima dată la Sabbat; se va remarca mai ales neliniștea vrăjitoarei din dreapta tabloului și fizionomia marcată de dorință a tinerei ce-și dă jos ciorapii).

Vrăjitoarea deja bătrînă a lui Goya (Muzeul Prado) are nn obraz aproape masculin, o mască de clown dominată de ochii bulbucați și de gura enormă, cu buzele întinse (s-ar zice că i-a servit de model lui Walt Disney pentru oribila vrăjitoare din *Albă-ca-zăpada*). Expresia rătăcită, infantilă, aproape bestială, este mult mai evidentă în *Sabbatul* lui Goya. Tinere sau bătrîne, ele nu mai sînt decît niște figuri inumane ce se întind, aproape potolite, -spre Marele Țap Negru. O față mai bărbătească (pârul

¹ *Muzeul Vrăjitorilor, %lagilor și Alchimiștilor*, Paris, 1929.

² *Anatomia Vrăjitoriei In pictura occidentală*, Esculap, 1954.

femeii pare să se transforme aici în coarnele enorme ale unui țap) ne apare în *Die Enneis* (1517). Sînul feminin, motiv plastic erotic, trebuie luat în considerare în reprezentarea vrăjitoarei. El este rareori opulent la cele tinere, fiind mai degrabă mic și fin; căzut, la cele bătrîne. Trăsături anatomice, în fond, normale. Dar, în primul caz, sînul apare întotdeauna în opoziție cu pîntecul; acesta din urmă este fleșcăit, aproape întinat¹. Ne aflăm în prezența unei particularități erotice a Sabbatului². Dacă privim din nou cu atenție *Cele patru Vrăjitoare* ale lui A. Diirer și cele ale lui Mechelen, vedem cu ușurință că la Durer ele sînt niște novice în ale Sabbatului. Figurile lor nu traduc decît o aspirație melancolică spre plăcerea Sabbatului. O ușoară teamă se observă totuși la vrăjitoarea din dreapta. Sîinii sînt mai puțin obraznici decît cei desenați de Diirer, dar pîntecul este mult mai întinat. Lucrul acesta ține de cunoașterea superficială a Vrăjitoriei de către Diirer. Vrăjitoarele lui Michelen reprezintă, dimpotrivă, mai puțin niște anatomii feminine reale, și mai degrabă transpunerile picturale ale unui spectator, la un proces de Vrăjitorie. Toți artiștii accentuează încordarea șalelor și pe cea a mușchilor fesieri. Sexul este mult mai ascuns decît de obicei. Este vorba aici, pur și simplu, de traducerea uneia dintre caracteristicile cele mai cunoscute în procesele de vrăjitorie: Inversiunea diabolică. Astfel întîlnim la toți marii artiști trăsături comune tuturor vrăjitoarelor, imagini ale

¹ Cf. *Cele patru vrăjitoare* de A. Durer și de Van Mechele și acelea, stranii, ale lui Hans Baldung.

² Cf. M. Garcon și J. Vinchon, *Diavolul*.

cunoașterii mai mult Sau mai puțin profunde a epocii lor. În secolul al XVIII-lea, pictorii îi vor atribui vrăjitoarei trăsături plăcute, uneori libertine, în orice caz ei sînt niște sceptici, care nu cunosc tablourile secolelor precedente. Suprarealismul va relua tema, adăugîndu-i inexprimabilul visului cu ochii deschiși, al stupefiantului halucinant, al insolitului realist sau stilizarea perfectă a ororii încremenite a Vrăjitoarelor lui Leonor Fini. În nici unul dintre aceste cazuri nu se va exprima veracitatea istorică a unui Goya sau a unui Jean Luyken, care ne-a arătat (1571) agonia vrăjitoriei. Îngrozitor acest tablou. El ne prezintă un rug arzînd, pregătit de nemernici de joasă speță, și pe nefericita victimă legată de o scară, gata să fie aruncată în foc. Nasul este îngustat, strîns de frica morții. Doar gura pare a aspiira, vag, spre ceva . . . Această femeie (Anne Heinrichs, din Amsterdam) este într-adevăr Vrăjitoarea, adică femeia chinuită, victimă a dorințelor și rătăcirilor ei. . .

LITERATURA

În toate literaturile, tema Vrăjitoriei revine frecvent, dar", ca să spunem așa, fragmentar. Romantismul a apelat adesea la ea, mai degrabă ca la un magazin de accesorii ce i-a furnizat un talmeș-balmeș de prost-gust. Esmeralda nu este decât o pretinsă vrăjitoare în ochii lucizi ai lui Victor Hugo, și singura ei crimă îi este frumusețea. Carmen nu este, cum s-a spus, decât „o veche rană din iubire deghi-zată în tînără țigancă" de către abilul Merimee care nu acordă, de altfel, decât a importanță, pur jurnalistică *Vrăjitoarelor spaniole*. Ca să fim sinceri, vrăjitorii și vrăjitoarele nu și-au găsit încă istoricul lor literar. Cea mai veche vrăjitoare apare în *Farsala* lui Lucanus. Aici, Sextus Pompei merge să o consulte pe vrăjitoarea Erictho, ai' cărei „pași ard semințele unei recolte bogate și răsuflarea ei otrăvește adieri ce nu erau mortale . . . adesea chiar, la înmormînta-

rea unei rude, sinistra tessaliană s-a culcat pe membrele adorate; dînd o sărutare, ea a mutilat capul și i-a descleștat gura între dinți mușcînd limba lipită de gîtul uscat, ea scoate un murmur de pe buzele-i înghețate și încredințează vreo vrajă secretă umbrelor stigiene"¹. Această teribilă vrăjitoare a lui Lucanus este aceeași cu cea pe care o regăsim în îngrozitoarea, halucinantă și deja suprarealista *Smarra* a lui Charles Nodier (1821). Oribili sînt și vrăjitorii prusacului Hoffmann; neliniștitoare — vrăjitoarele ce dau tîrcoale în jurul spînzurătorilor pe lîngă care cresc Mandragorele lui Achim von Arnim. Teribile de altfel, la fel de neadevărate ca și tandra vrăjitoare visată de Michelet (*Vrăjitoarea*). Poate că totuși Michelet este cel care, prin strălucirile fulgurante ale straniului său geniu, a realizat portretul veridic al Vrăjitoarei. A idealizat-o, iară-ndoială, fiindcă era femeie, și el, înainte de a fi istoric, era bărbat, și pasionat. Ea nu mai este pentru noi nici vîrcolacul abject al Sabbaturilor, nici ființa suferindă a proceselor, ci *Bella Donna*, zîna poveștilor de altădată; și poate, într-o oarecare măsură, proiecția dorințelor nemărturisite ale istoricului care a descris-o pe Ioana d'Arc. Stranii sînt și vrăjitorii normanzi, păstori rătăcitori care la orice întrebare nu răspund decît cu un vag „Chiar!” din *Femeia vrăjită* a lui Barbey d'Aurevilly, în care bat toate vînturile umede din Cotentin și întîlnești teribila figură a Preotului de la Croix-Jugan, în fond adevăratul vrăjitor al acestei mari cărți. Nu mai puțin enigmatic este și Jean Chuintain, *Vrăjitorul Verde* al lui Jean de

¹ Ed. Belles-Lettres, pp. 22—29.

La Varende. Romancierul *Ținutului Ouche* a știut să surprindă în această cărțuie adevăratul portret al vrăjitorului contemporan, pe jumătate șarlatan, pe jumătate sforar, dar încă mirosind a sulf și a vreascuri. Cumplitul sfârșit al lui Chuintain lasă cititorul uluit de revelația dramei vrăjitorului și, am putea spune, a dramei vrăjitoriei ce-și strivește, necruțător, actorii.

Vorbind din punct de vedere literar, Vrăjitoarea și-a găsit în zilele noastre cadrul malefic în *Viața nenorocită a Guillemettei Babin, Vrăjitoare* (Fayard, 1946) a doamnei Maurice Garçon. Celebrul avocat al Diavolului și-a scris aici, fără-ndoială, capodopera. Precedată de studiul a numeroase procese de Vrăjitorie și printr-o biografie a Diavolului, doamna M. Garçon ne-a evocat-o pe Vrăjitoarea din Poitou, drăguță de altfel, trecînd, de la naștere pînă la rug, prin teoria obișnuită a nelegiuirilor, farmecelor, băuturilor vrăjite și a sabbaturilor nocturne.

Babet din *Picardia* lui Pierre Mac Orlan este fără-ndoială la fel de frumoasă, dar pare mai puțin malefică. Aceasta datorită faptului că Mac Orlan rămîne adesea, în privința vrăjitoriei, un sceptic, dar, în același timp, mare amator de straniu. El a realizat pe vremuri portretul unei foarte senzuale vrăjitoare, flamanda „Katje la Buteliere ... cu ochi languroși, mijloc subțire și vorbire aspră” (*Negrul Leonard și doamna Jean Mullin*). Această carte conține, de altfel, secretul întregii Vrăjitorii. Ea oferă adevărata explicație, și citatul nostru ar putea constitui motto-ul tuturor proceselor de vrăjitorie din toate timpurile și toate țările: „O viață interioară, mai ferocă decît cea a Prințului Magicienilor, îi arde

sub pleoape (omului) și cel mai umil dintre neciopliți îi poate crea imagini ce-i deschid porțile ceremoniilor noastre nelegiuite. (Diavolul este cel care vorbește.) Căci, în împărăția noastră, nimic nu este absolut. Fiecare vede Sabbatul în funcție de propria ■ sa personalitate. Oricare dintre ceremoniile noastre nu este decît prelungirea uneia dintre dorințele celo mai secrete. Aceasta explică aparenta incoerență, din moment ce, în luminișul bătucit de picioarele vrăjitoarelor noastre, ajung unul cîte unui, ca în tabloul unei centrale telefonice, firele multiple ce leagă dorințele lor cele mai ascunse de ocazia de a le realiza".

CONCLUZIE

Din secolul al XV-lea pînă la sfîrșitul celui de-al XVIII-lea, Europa a fost bîntuită de un șir înspăimîntător de epidemii de Vrăjitorie.

Imbecilității judecătorilor i s-a adăugat cruzimea oamenilor. Din mizerie se năștea neliniștea. Temerii i se adăuga spaima. Spaima se exalta în Ură. Revolta se năștea din Invidie și Furie. Dacă Revolta nu izbucnea în răscoale incendiare și distructive, ea era absorbită în receptacolul tuturor păcatelor: Vrăjitoria.

Vrăjitorie este ceea ce nu înțelegi („E ceva necurat la mijloc”, spune expresia populară).

Vrăjitorie este ceea ce te conduce înspre moara jinduită.

Vrăjitorie este ceea ce te-ajută să dobîndești iubirea dorită.

Vrăjitorie este ceea ce te face să omori vitele invidiate.

Vrăjitorie — ceea ce te împinge săi ucizi pe dușmanul detestat.

Vrăjitori sau vrăjitoare sînt cei ce vă aduc tot binele sau tot răul pe care îl doriți.

Vrăjitori sau vrăjitoare — cei care vă conduc, departe de drumurile bătute, spre căile sumbre ale Speranței.

Vrăjitori sau vrăjitoare — cei ce vă flutură dinaintea ochilor oboșiți mirajul puterii trecătoare și al plăcerii iluzorii.

Vrăjitori sau vrăjitoare sînt cei pe care îi ascuți seara, atunci cînd din pămîntul greu muncit urcă disperarea și teama.

Vrăjitori sau Vrăjitoare — cei care dau sfaturi proaste.

Vrăjitori sau vrăjitoare sînt țigăncile, femeile bătrîne, copiii bolnăvicioși, persoanele cu picioarele strîmbe, infirmii, toți cei ale căror ciudățenii fizice trezesc o curiozitate nesănătoasă.

Vrăjitori sau vrăjitoare, pe măsură ce trece timpul, sînt preotul blestemat, proxeneta ciudată, păstorul ce se deplasează între pășune și cartierele marginase ale orașelor.

Vrăjitoare este ghicitoarea în cărți din magherițele sordide ale marilor orașe contemporane. Vrăjitor este și tămăduitorul de prin bîlciurile de la țară.

Astfel, poporul Diavolului — Vrăjitori și Vrăjitoare — se mută de-a lungul timpului de pe platoul marelui Țap Negru pe străduțele Marelui Secol, pentru a eșua în serbările bîlciurilor.

Vrăjitori și Vrăjitoare — Slujitorii Răului — au fost ridicați în întîmpinarea Mizeriilor îndepărtate și

a Iernilor negre de neliniști ale Epocilor trecute. Au fost judecați. Au fost condamnați. Torțe vii care urlau, trupuri pe jumătate vlăguite, pe jumătate iertate de Biserică. Sînt nefericiții arși de-a lungul și de-a latul Europei timp, de trei sute de ani.

Nicolas Remy, Henry Boguet, Pierre de Lancre, mari judecători ai Infernului, au fost ei oare de bună credință, au avut sufletul curat? Sau poate Infernul era în ei înșiși? Rugurile nenumărate, ridicate de ei, de la înfrigurata Lorenă ducală pînă la pietrosul și întinsul ținut Labourd, erau ele oare justificarea credinței și a rugăciunilor lor sau ardeau de fapt propriile lor reflectări, păcatele lor refulate și stîrpite în alții?

Vrăjitorii și vrăjitoarele au fost timp de secole încarnarea vie, suferindă și muribundă a Nefericirii.

Vrăjitorii și Vrăjitoarele aduceau ploaia și timpul frumos. Vrăjitorii și Vrăjitoarele erau vechiul paratrăsnet împotriva grindinii și furtunilor. Nenorocirile venite din cer erau opera vrăjitorilor, dezlănțuirile Elementelor erau mîinile neputincioase ale Diavolilor și slujitorilor lor — vrăjitorii. Noaptea plină de rele îi învăluia pe oameni, în paturile lor tulburate de griji.

Iluzii senine, iluzii binefăcătoare, iluzii ale simțurilor și spiritelor: iluzii de vrăjitor.

Iluzii ale judecătorilor, iluzii ale Tribunalelor, iluzii justițiare ale rugurilor: iluzii de vrăjitor.

Imensa iluzie numită Vrăjitorie. Oglindă magică în care s-au reflectat toate temerile, toate speranțele, toate mîniile. Oglindă care a răspuns printr-o flacără imensă și devoratoare. Fie ca dincolo de timp, din-

colo de propria noastră plămadă, să se poată reflecta flacăra Rațiunii!

Lumina să triumfe asupra întunericului. Oglin-
dă magică a vrăjitorilor, fie ca cel ce se va apleca
asupra ta să nu-și vadă decât propria-i imagine: Cea
a unui Om și nu o iluzie a simțurilor și minții sale.

Vrăjitoria nu este decit imaginea virtuală a spi-
ritului uman în delir.

Fie ca Spiritul să fie în sfârșit real. Destule ru-
guri au luminat secolele. Fie ca doar flacăra Inteli-
genței să domnească.

Rațiune, victoria ta se va sprijini întotdeauna pe
Rugul mirajelor și al fantasmelor Spiritului, Copi-
lării ale Inteligenței . . .

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

In afară de vechile cărți ale lui Sprenger, Del Rio, H. Bouget, N. Remy, De Lancre, J. Wier, veți putea consulta lucrările și articolele mai recente de mai jos:

- Francis BAVOUX, *La Sorcellerie au pays de Quingey*, Ed. du Rocher, 1954.
- *Hantises et Diableries dans la terre abbatiale de Luxeuil*, Ed. du Rocher, 1956. Th. De CAUZONS, *La magie et la Sorcellerie en France*, 4. voi. (Dorbon, s.d.). E. DELCAMBRE, *Le Concept de Sorcellerie dans le Duché de Lorraine au XVe siècle au XVIIe siècle*, 3. voi. (Nancy, 1949—1952). E. DELCAMBRE et J. LHERMITTE, *Elisabeth de Ran-
'iaing ...* (Nancy, 1956). M. GARCON, *Les Procès de Sorcellerie* (Mercure de France)
- *Le symbolisme du Sabbat* (Mercure de France).
- M. GARCON et J. VINCHON, *Le Diable*, Paris, (N.R.F., 1926). GRILLOT DE GIVRY, *Le Musée des Sorciers, mages et alchimistes*, Paris, 1929. Abbt' J. LABORDE, *Les Brouches (sorcieres) en Beam, Gascogne et pays basque* (Pau, 1937). J. LHERMITTE, *Vrais et faux possedés* (Fayard, 1956).

Margaret MURRAY, *Le Dieu des Sorcieres*, trad. française (Denoel, 1957).
Jules MICHELET, *La Sorciere* (1862). Jean PALOU, *Misere et Sorcellerie* (Revue de la Tour Saint-Jacques, 1957).
— *L'Anatomie de la Sorciere dans la peinture occidentale* (Aesculape, 1954).
— *Le Diable en Normandie* (en preparation).
Satan, *Etudes Carmelitaines*, 1948.
P. VILLETTE, *La Sorcellerie dans le Nord de la France du XVe siecle au XVIIe siecle*, Ed. Sciences religieuses (Lille, 1956) et cf. J. PALOU, comp. te rendu critique in *Revue de la Tour Saint-Jacques*, 1957.

CUPRINS

Introducere _____

PARTEA ÎNTÎI

VRĂJITORIA

Capitolul I — Apariția Vrăjitoriei.....	9
Vrăjitorie și Magie — Originile Vrăjitoriei — Postulatul lui Michelet; Magician sau Vrăjitor? Vrăjitoria la țară.	
Capitolul II — Mizerie și Vrăjitorie	20 28
Capitalul III — Sexualitate și Vrăjitorie	

PARTEA A DOUA

ISTORIA VRĂJITORIEI

Capitolul I — Sabbatul și diferitele fenomene ale Vră jitoriei	33—41
---	-------

146

Sabbatul — Băuturile vrăjite — Făcutul de farmece — Făcătorii de farmece.	
Capitolul II — Biserica și Vrăjitoria	42
Capitolul III — Tehnica proceselor de Vrăjitorie . . .	47
Capitolul IV — Vrăjitoria în evul mediu . . .	53—67
Evul mediu Timpuriu— Carolingienii — începuturile epocii Capețienilor — Secolul al XI-lea — Sfârșitul evului mediu — Vrăjitoria în regiunea Toulouse — L'île de France — Gilles de Rais — Epidemia de Vrăjitorie în Sud-Est, Est și Nord: Valdezii — Lorena — Prigonirea din Arras.	
Capitolul V — Vrăjitoria în secolul al XVII-lea	73—83
N. Remy — H. Bouguet — P. de Lancre — Epi- demiile de Vrăjitorie: Italia, Germania, Suedia, Anglia, Rusia.	
Capitolul VI — Vrăjitoria în secolul al XVII-lea	84—114
Diavolul în mănăstiri: Gaufridi, Loudun, Louv-ri- ers, E. de Ranfaing — Vrăjitoria în vremea lui Ludovic al XM-lea — Zilele de glorie ale Vrăji- toriei în Normandia: afacerea de la Meautis, afacerea Hocque — Anglia — Circus Girls-urile din Salem — Afacerea Otrăvurilor — Ordonanța din 1682 — Opoziția împotriva ideii de Vrăjitorie.	
Capitolul VII — Epoca Modernă	123

PARTEA A TREIA

VRĂJITORIA ÎN ARTA ȘI LITERATURA

Capitolul I — Iconografie	132
---------------------------------	-----